

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЛІТЕРАТУРНОЇ ТВОРЧОСТІ імені АНДРІЯ МАЛИШКА**

КАФЕДРА КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*Всеукраїнська науково-практична конференція
до Дня української писемності й мови*

10 листопада 2020 року

Київ – 2021

УДК 80.06

У 34

*Схвалено рішенням Вченої ради НПУ імені М.П. Драгоманова
(протокол № 4 від 29 листопада 2020 року)*

Українська мова вчора, сьогодні, завтра в Україні і світі:

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції /відп. ред. С.В. Шевчук, відп. за випуск С.В. Глущик, О.В.Дияк. Київ, вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2021. 134 с.

У збірнику вміщено доповіді мовознавців, молодих учених і студентів, які брали участь у конференції. Тематика доповідей охоплює питання мовної політики в Україні, аспекти професійної комунікації в сучасній освіті, проблеми лексикології, морфології, термінології та фразеології української мови.

Для аспірантів, студентів-філологів, учителів української мови загальноосвітніх шкіл та гімназій.

Редакційна колегія:

Шевчук Світлана Володимирівна, завідувач кафедри культури української мови, академік АН ВО України, кандидат філологічних наук, професор – відповідальний редактор;

Виноградова Юлія Борисівна, старший викладач кафедри культури української мови;

Глущик Сергій Васильович, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – відповідальний секретар;

Дияк Олена Володимирівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат філологічних наук – відповідальний секретар;

Лобода Тетяна Михайлівна, доцент кафедри культури української мови, кандидат педагогічних наук.

© Автори статей, 2021

© Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, 2021

Варавкіна Зінаїда,

старший викладач кафедри іноземних мов,

Стогній Ірина,

старший викладач кафедри іноземних мов,

Національна академія статистки обліку та аудиту, м. Київ

ОБРАЗНІСТЬ ТА ЕКСПРЕСИВНІСТЬ ЗВЕРТАНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Статтю присвячено функціонуванню звертань у поетичних творах Тараса Шевченка. Мета статті – дослідити мовні засоби, за допомогою яких передається експресивність та образність звертань.

Ключові слова: риторичні фігури, власне звертання, риторичні звертання, ідіостиль, експресивність, емоційність.

Однією з невід’ємних складових художньої мови є експресивність, яка служить для вираження додаткових смислових відтінків, які, підсилюючи лексичне й граматичне значення, формують виразність і образність мовлення. Експресивність, створена на основі емоційних вражень, робить художню мову більш яскравою та вражаючою за допомоги художніх засобів, зокрема стилістичних фігур.

До стилістичних фігур належать риторичні фігури, які насичують текст новими модальними та емоційно-експресивними відтінками. В енциклопедії «Українська мова» О.О. Тараненко у своїй словниковій статті дає таке визначення: «Фігура мови, стилістична фігура, риторична фігура – мовно-стилістичний зворот, що полягає в особливій синтаксичній організації висловлення для досягнення відповідного виразально-зображального ефекту. Основні фігури мови можна згрупувати за функцією, роллю у мові (номінативно-експресивні та композиційні), а також за характером синтаксичної організації» [5].

Питання про те, як риторичні фігури можуть впливати на семантичну структуру слова або речення висвітлюється у працях таких вітчизняних вчених: Л. Мацько, О. Сидоренко, О. Мосюкевич, С. Бибик, М. Плющ. Вони наголошують на тому, що вживання автором риторичних фігур у тексті є результатом не тільки індивідуального мислення та бачення дійсності, але й синтезом тисячолітнього ставлення народу до абстрактних явищ, до стихій природи, що були й лишаяються виразниками людських почуттів. Серед таких фігур мови науковці виділяють звертання.

Звертання характерні для художніх творів багатьох українських письменників, особливо – для творчого доробку Тараса Шевченка. Поет вдається до звертань, пройнятих народнопісенним звучанням, що впливає на індивідуальну тональність поезії. Проте митець не копіює фольклорні зразки, а творчо переробляє їх, підносячи на вищий рівень мовностилістичні особливості звертання.

Л. Булаховський одним із перших дослідив поетичні звертання Шевченка і показав, «як саме вибір і художня обробка звертань глибоко пов'язані з основними нервами його творчості, з основними особливостями його художніх уподобань і майстерності» [2, 581].

Звертання у поетичних творах Т. Шевченка характеризуються образністю, найчастіше метафоричним звучанням і відзначаються експресивною насиченістю. Вони мають при собі яскраві і образні, емоційно забарвлені пояснюючі слова; повторюються або утворюють групи; поєднуються з частками і вигуками тощо. У цьому велика експресивна сила звертань, що робить їх ефективним стилістичним образним засобом.

За призначенням та за стилістично-функціональною ознакою усі звертання образністю та можна поділити на два типи: *власне звертання і риторичні звертання*. *Власне звертання* називає конкретну особу чи осіб, увагу яких привертає мовець до свого висловлювання. Воно відзначається експресивністю, виражаючи почуття мовців до тих, кому адресується. Такі звертання, як правило, спрямовуються до людей, рідше (при персоніфікації) – до інших

живих істот (птахів, тварин тощо) або до неживих предметів. Риторичне звертання не розраховане на реакцію тих, кому воно адресоване, і стосується здебільшого тварин, різних неживих предметів, явищ природи, наприклад: *земле, дубе, морозе*. Вони виконують вже не комунікативну, а стилістичну роль і служать для образного, емоційно напруженого зображення подій.

У своєму поетичному доробку Тарас Шевченко більше, як хто інший з українських поетів, послуговувався і власним звертанням, і риторичними звертаннями. Так у поемі «Гайдамаки» вжито 167 звертань. Найчастіше митець вдається до звертань *серце, душа, зоря*. Наприклад, із 43 слів *зоря*, зафіксованих у поетичних текстах Шевченка, 13 виконують функцію звертання. Серед них – перший рядок відомої поезії, яка належить до кращих мовно-естетичних зразків української культури: «*Зоре моя вечірняя, / Зійди над горою, / Поговорим тихесенько / В неволі з тобою*».

Значне місце у поезії митця посідають власні звертання, у ролі яких найчастіше виступають власні імена героїв у кличній формі: *Галайдо, Залізничче, Оксано, Катерино, Маріє, Максиме, Миколо, Насте, Петре, Ярино, Яremo* і багато інших. Риторичного характеру імена людей у ролі звертань набувають у монологічному мовленні, яке безпосередньо не спрямоване до співбесідника, а служить для вираження почуттів. Емоційно забарвлені риторичні звертання з великою майстерністю Шевченко використовує у внутрішніх монологіях своїх героїв, передаючи їхній психічний стан. Наприклад: «*Петрусю! Друже мій єдиний! Моє ти серце, Мій ти сину! Рятуй мене, рятуй! рятуй!*» («Петрусь») [4].

У різножанрових поетичних творах широко вживається власне звертання у ролі різних родинних назв, які здебільшого мають суфікси, що надають словам емоційного забарвлення, як-от: *бабусю, бабусенька, батечку, синочку, братику, донечко, дядечку* та ін.

Метафоричні народнопоетичні звертання *серце, цвіте, орле, голубе, соколе, лебедонько* є часто повторювальними і належать до однієї з найбільших груп власне звертань. Вони, як правило, зустрічаються з постійними епітетами або з

займенником *мій* (*моя, моє*). Наприклад: «Мене шукав, мене найшов, *орел сизокрилий!*», «Прилітай же, *мій соколе, мій голубе сизий!*», «Рости, рости, *моя пташко, мій маковий цвіте*»).

Великою експресивною силою та образністю відзначаються власне звертання, виражене субстантивованими прикметниками (*чорноброві, проклятий, скажені, сизокрилий, злая, чистая, безталанна, убога* та ін.). У поетичних текстах звертання-прикметники найчастіше передають не стільки експресивно-оцінне значення, скільки мають значення характеристики. Переважання значення характеристики зменшує в них питому вагу апелятивної функції, яка, до того ж, має умовний характер [4].

Повторення звертань – це улюблений стилістичний прийом поета, яким досягається більше виокремлення об'єкта звертання, його властивостей, значно збільшується експресія. Це окличні непоширені і поширені власне звертання характеризуються специфічною оклично-кличною інтонацією: «Кинулася до Ганнусі і в коси впилася - *Мамо! мамо! Що ти робиш?!.. Хвиля роздалася*» («Утоплена»); «*Думи мої, думи мої! Лихо мені з вами*» («Думи»). Найбільшою силою виразності відзначаються тропеїчні звертання, які образно і поетично характеризують об'єкт звертання. Прикладом може слугувати звертання поета до Ганни Закревської у вірші «Г. З.»: «*А ти, доле! А ти, мій покою! Моє свято чорноброве! І досі між ними тихо, пишно походжаєш? Свято моє! Єдине свято!*»).

Дослідниця індивідуального стилю поета С. Богдан пише: «Звертання, функціонування яких відзначається повторюваністю й підпорядковане світоглядним позиціям поета, становлять вагому диференційну ознаку його ідіостилу. Система цих мовних одиниць з яскравою емоційністю відтворює особливості етнопсихології українців та їх мовної картини світу, своєрідно трансформованої в його поезіях» [1, 166].

Т. Шевченко часто використовує релігійні форми звертань до Бога. Це найкраща можливість показати всі стилістичні можливості риторичного звертання, оскільки такий уявний співрозмовник одразу підносить пафос твору

на зовсім інший рівень – частково духовний, інтимний. Релігійні форми звертань, використані Т. Шевченком, багаті як у духовному, так і в стилістичному плані:

*О боже мій! О мій єдиний! О боже мій милий!
За кого ж ти розіп'явся, Христе, сину божий;
Мій боже милий! Ой боже милий! Милий, милосердний!
Тяжко мені, боже милий, праведна душе!
Мені ж, о господа, подай!
Восплач, пророче, сине божий! [4]*

Щодо цього Л. Булаховський зазначив, що «серед провідних уявлень, що весь час привертають його (Шевченка) до себе, є й винесене ним із над релігії (Боже милий, мій єдиний тощо) звертання надто часте в нього і надто характерне» [2, 585].

У звертаннях до Батьківщини поет висловлює щирю любов, співчуття, відданість своїй землі. Як до матері чи коханої, Тарас Шевченко проникливо звертається до своєї країни:

*Моя Україно! За що тебе сплюндровано;
Світе тихий, краю милий;
Привітай же, моя ненько, Моя Україно;
Любіте, брати мої, Україну любіте;
О доле моя! Моя країно!;
Україно! Мій любий краю неповинний!*

Чи не найбільшої емоційності поет досягає, використовуючи звертання між закоханими. Саме вони за стилістичними особливостями є найближчими до народно-пісенної творчості: *ходімо, серце, погуляєш; умийся, серденько!; мої любі; моє серце; серденько; дівча любе, чорнобриве; загинеш, серденько, загинеш; скажи мені, мій братику, королевий цвіте, мій голубе.*

Поряд із численними звертаннями, що виражають позитивні емоції (любов, ніжність), автор значно менше послуговується звертаннями, що виражають негативні емоції (зневагу, презирство, грубість). Такі стилістично

знижені звертання, як *кати, гади, пройдисвіте, п'яний лобуре, свиняче ухо, собака скажена* Шевченко використовує для характеристики негативних персонажів. Мові конфедератів з поеми «Гайдамаки» властиві такі звертання: *як свине, чортів сине, іудо, шельмо, собача шкуро, собако*. Знижені звертання у творі служать для сатиричного змалювання гнобителів і набувають важливого соціального звучання.

Щоб досягти найбільшої експресивності у вираженні почуттів захоплення, туги, відчуття фатальності та наближення звертань до народно-розмовного стилю поет використовує вигуки *о, ой*: «*Ой чого ти почорніло, зеленє поле?*» («*Ой чого ти почорніло*»), «*Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий!*» («Гайдамаки»), «*Ой не клюйте, гайворони, чумацького трупу...*» («*Ой не пються пива, меди*»), «*О думи мої, о слава злая! За тебе марно в чужому краю караюсь, мучуся...але не каюсь...*» («NN»), «*О господи, як-то тяжко тії дні минають*» («Лічу в неволі дні і ночі»).

Як бачимо, Шевченкова поетична мова є яскравою та образною. Поет створив свій, власний поетичний ідіолект, майстерно вводячи звертання до складу стилістичних фігур – “мовних зворотів, орієнтованих на незвичність слововживання, посилення емоційності, образності вислову” [3, 175]. Цей прийом допомагає увиразнити мовні засоби твору, посилити ефективність читацького сприйняття. У процесі дослідження фактичного матеріалу встановлено, що Тарас Шевченко у поетичних творах використовує і власне звертання, і риторичні звертання, основною ознакою яких є органічний зв'язок з розмовним народним мовленням і усною народною творчістю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богдан С. Мовноетикетні одиниці як елемент індивідуального стилю письменника: Зб. наук. праць. – Луцьк, 2003. – С. 166.
2. Булаховський Л.А. Мовні засоби в поезії Т. Г. Шевченка. Звертання // Наук. зак. Інституту мови і літератури. - № 4, 1996. – Т.1. – 432 с.
3. Єрмоленко С.Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / Єрмоленко С.Я., Бибик С.П.; за ред. С.Я. Єрмоленко. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.

4. Мосюкевич О.М. Звертання в мові художніх творів Т. Г. Шевченка //Українська мова і література в школі – 1996. – №4. – С. 17-23
5. Фігура мови // Українська мова: енциклопедія. 3-тє вид., зі змін. та доп. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2007. – 756 с
6. Шевченко Т.Г. Кобзар. – К.: Дніпро, 1989. – 640 с.

Виноградова Юлія,
кандидат філологічних наук, старший викладач,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЯ: РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА ВІРТУАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ЧИ НАДУМАНА ПРОБЛЕМА?

*Інтернет – це ще одна сторінка у розвитку людства,
яку ми з часом перегорнемо як і всі інші.*

Сурган В.С.

У сучасному суспільстві залишатись осторонь і бути байдужим по відношенню до чимраз нових і цікавих, модних і сучасних гаджетів дуже складно, адже це означатиме бути не лише поза увагою друзів і однокласників, а й бути позбавленим можливості отримувати різноманітну інформацію з нових джерел. Можливо, це надумана проблема? Таке питання виникає у деяких батьків і людей старшого віку. Вони вважають, що будь-яку інформацію вільно і швидко можна отримувати і з інших джерел: із сучасних ЗМІ (телебачення, радіомовлення, друковані джерела інформації), книг, енциклопедій, словників, довідників тощо. Інші вважають, що Інтернет – це залежність, реальна загроза, яка «затягує» людину, а особливо дитину, у віртуальний, несправжній, небезпечний світ. Дехто взагалі не замислюється над такими питаннями і не

робить із цього ніяких проблем. Але... Інтернет-залежність, усе-таки: реальна загроза чи надумана проблема?

«Статус української мови значною мірою залежить від глобалізаційних процесів, які відбуваються у суспільстві, зокрема, через активне впровадження в сучасний побут українців комп'ютерних технологій, а особливо – Інтернету. Всесвітня мережа позитивно вплинула на соціум, давши змогу вийти на інший рівень комунікації, однак водночас було відкрито доступ для проникнення в українськомовне спілкування різних негативних явищ» [2, 5].

Проблема полягає зовсім не в тому, що Інтернет якимось чином загрожує людині. Інтернет – це не жива істота, яка може самостійно відчинити двері у внутрішній світ і свідомість людини та облаштувати там собі постійне помешкання, встановити свої правила співіснування тощо. Тільки сама людина, яка використовує Інтернет, може надати такий доступ. А далі усе залежатиме від того, чи готова вона до спільного життя, чи зможе правильно сприймати інформацію і вміло нею послуговуватися у повсякденні, чи вдасться їй вправно і коректно регулювати, дозувати час спілкування, встановлювати певні обмеження у такому комунікуванні, розпізнавати користь і шкоду, які можна отримати як наслідок.

Ще одне важливе питання – це правдивість і достовірність інформації, яку можна отримати з Інтернету. Величезну кількість інформаційних джерел, розміщених в мережі, не завжди відповідально і ретельно перевіряють. Тому почасти можна натрапити на фейки, брехню, навмисну брехню тощо. На жаль, ті, хто отримує інформацію з інших джерел, також абсолютно не застраховані від сприйняття спотворених чи хибних фактів. До того ж, Інтернет настільки швидка мережа надання інформації, що більшість ЗМІ просто не можуть випередити її, і найчастіше самі отримують новини з того ж інтернет-ресурсу. Тому, можна із впевненістю стверджувати, що мережа Інтернет – найшвидший, найзручніший спосіб передання й отримання інформації.

Необмежений доступ до такого безпосереднього чи опосередкованого зв'язку без урахування вікових особливостей користувача дійсно може бути

загрозою для його свідомості і життя. Допомогою і на заваді цьому повинен бути нетикет – правила поведінки користувача в процесі роботи з мережевими джерелами Інтернет.

Основна відповідальність у питанні контролю за правилами поведінки дитини, підлітка тощо під час роботи з різними інтернет-ресурсами покладається на батьків і вчителів. Вони зобов'язані систематично проводити роз'яснювальну роботу з дітьми, з метою убезпечити їх від негативного впливу і шкідливої інформації, які можуть надходити ззовні і згубно діяти на їх особистість, особливо у перехідному віці, коли відбувається становлення і формування основних морально-етичних цінностей і життєвих орієнтирів. Якщо не надавати цьому вчасно належної уваги, то людина, а особливо дитина, яка має необмежений доступ до Інтернету, дійсно може стати залежною. Будь-яка залежність, як шкідлива звичка, буде мати негативні наслідки, становити реальну загрозу життю людини, ставати проблемою, яку, на жаль, дуже часто самотійно вирішити не вдається.

Сучасне суспільство усе частіше вибирає безконтактний спосіб опосередкованого спілкування через Інтернет. Відсутність живого контакту позбавляє людей можливості використовувати невербальні (позамовні) засоби спілкування (погляд, міміку, посмішку, жести тощо), які замінюють смайлами, лайками, гіфами. Декому видається зручним висловлювати свої емоції поза очі, розуміючи те, що наважитися сказати це віч-на-віч часто буває складно: соромно, незручно. «Інтернет як комунікативне середовище характерний тим, що тут процес комунікації здійснюється у сферах, де попередній статус суб'єкта невідомий. Сучасні форми спілкування – чат, форум, гостьова – дають змогу спілкуватися в режимі онлайн мовцям, які один про одного нічого не знають. Ці особливості спілкування спровокували новий етап в розвитку комунікації: тепер зникли бар'єри, що раніше існували в процесі живого спілкування. Так, наприклад, завдяки анонімності формується інша комунікативна політика, пов'язана з психічними особливостями людини» [4, 5].

Так. Спілкуватися віртуально – зручно, але ми живемо реальним життям, у нас повинні бути реальні друзі, виникати реальні стосунки, реальні життєві ситуації. Не можна і не потрібно переносити усе у віртуальний світ – світ Інтернету, відсторонювати себе від реального життя – життя поміж людей, життя у суспільстві. Не варто створювати тимчасову штучну оболонку, яка з часом може стати вашим постійним помешканням, з якого вирватися буде не так уже й просто, не потрібно приховувати свої справжні емоції. Інтернет не може ставати єдиним і повноправним посередником у спілкуванні між людьми. Раціональний підхід – запорука успіху і засторога від залежності: Інтернет-залежності.

Інтернет-залежність – це реально, і це проблема для багатьох сучасних людей, з огляду на те, скільки їх сьогодні потрапляє у тенета віртуального життя, стає заручниками у власному помешканні, втрачає друзів і близьких, опиняється сам на сам зі своїми проблемами і переживаннями. Велика кількість користувачів стають жертвами шантажу, залякувань, фінансових махінацій, отримують психологічні травми, йдуть з життя. Це лякає. Тому ми повинні пам'ятати, що у реальному житті завжди можна отримати реальну підтримку через безпосереднє спілкування між людьми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матвієнко О.В. Комунікативна діяльність у мережі Інтернет: теоретико-методологічні підходи до аналізу соціалізації студентської молоді / О.В. Матвієнко, Г.І. Остапенко // Вісник ХДАК. – 2013. – Вип. 41. – С. 151–158.
2. Пономаренко Л.Г. Мова сайтів українського сегмента інтернету: реалії та перспективи / Л.Г. Пономаренко, С.А. Козиряцька // Держава та регіони. Серія : Гуманітарні науки. – 2014. – № 1–2. – С. 64–69.
3. Рудик М. Українське слово в інтернеті / М.Рудик / URL: http://journ.lnu.edu.ua/publications/zbirnyk07/Zbirnyk07_Rud_uk.htm
4. Скуловатова О. Інтернет-ресурси як психологічний фактор впливу на якість навчання [Текст] / О.Скуловатова // Вісник КНТЕУ. – 2013. – № 5 (91). – С. 84–94.
5. Чемеркін С.Г. Українська мова в Інтернеті: позамовні та внутрішньоструктурні процеси: монографія / С.Г. Чемеркін. – К.: НАН України. Інститут української мови, 2009. – 240 с.

ВПЛИВ ПОП-КУЛЬТУРИ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ

Масова культура аж ніяк не є феноменом. Це – цілком закономірне явище, створене на протигагу так званому «елітарному» мистецтву. Класика посіла міцне положення у суспільстві, навіть, закореніле. І, хоча класичне мистецтво цінується, його місія – пройти крізь віки та залишитися. Потреби людей змінюються все швидше, тому зараз настав час, коли цінують не вічне, а актуальне.

Власне, деяких представників поп-культури теж можна вважати класиками. Енді Уорхол зі своїми різнокольоровими Мерилін Монро – якщо про Уорхола не чули, то цю картину точно бачили. Чіткий поділ між класикою та популярним мистецтвом зникає через багатожанровість.

Через схильність людей до прибутку, поп-культура раптово стала площею для бізнесу. Для цього вона має всі дані: яскрава – запам'ятається усім, поширена – побачать теж всі, і, найголовніше – вона проста. Популярна культура руйнує стереотип «Щоб стати відомим, треба важко працювати».

Чим простіше – тим краще. Така приземкуватість поп-культури не всім до вподоби. Але ж вона актуальна. Насправді кажучи, класика теж колись була поп-культурою для вужчих мас. Ботічелі та Мікеланджело були звичними та подобались усім. А зараз їх твори правомірно вважають перлинами мистецтва. То, може, і в поп-культурі буде хтось, хто пройде крізь призму часу і залишиться для майбутніх поціновувачів мистецтва?

Появою поп-культури в Україні можна вважати соціалістичну ідеологію. Звучить, звісно, дивно. Але, згадуючи радянські соціалістичні плакати та порівнюючи із терміном «масова культура», що постає в голові? Правильно:

соціалістичні плакати – культура мас, культура поширена, культура спрямована. У неї була своя аудиторія: СРСР. І свої функції ці плакати виконували задовільно.

Отже, поп-культура теж може нести свою мету. Як соціалістичні плакати проповідували устрій радянського життя, так Енді Уорхол своїми витворами просто «сміявся з класиків».

У одному з інтерв'ю український письменник Андрій Кокотюха поділився своєю думкою: «Про необхідність такої культури недавно в одному з інтерв'ю наголосила відомий та авторитетний соціолог Ірина Бекешкіна. Вона сказала, що в Україні сьогодні не вистачає української масової культури. І цю українську масову культуру я в міру своїх сил і можливостей намагаюся репрезентувати.

Така масова культура, яку розуміють та читають всі, несе смисли, і вона об'єднає всю Україну. Я наведу приклад. Коли була колонізована Америка, її їхали колонізувати представники різних народів та національностей. І от коли ці поселенці колонізували Америку, створювали свої маленькі міста та поселення, вони започаткували свою владу та громаду по всій території Америки. І коли ці поселення були сформовані, вони були між собою роз'єднані, адже в них жили представники різних соціальних спільнот. Саме тут включилася культура. Цим людям потрібен був загальний зрозумілий продукт, розказаний про них самих.».

Реклама – як їй вдається поєднувати літературну мову та властиву всій рекламі поп-культуру?

Літературна мова – унормована форма національної мови, знайоме визначення. Але поп-культура її трохи видозмінює: то, чи можна її назвати літературною взагалі?

Взагалі, поп-культурна мова України – суржик. Він стає об'єктом популярних масових занять. Молоді люди поєднують суржик та літературну мову – в них виходить такий-собі «образ з народу». Адже ходить такий стереотип, що українці спілкуються суржиком. І найкращий спосіб знищити

цей стереотип – підтвердити його. Тоді він стане фактом. Своєрідний суржик – це справді популярно. Дивлячись на українських блогерів у різних соціальних мережах, – «TikTok», «Instagram», мимоволі помічаєш, що майже всі вдаються до суржику.

Взагалі, суржик – елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без дотримання норм літературної мови. Слово походить із агро-культури і означає «суміш жита та пшениці». Отже, слово «суржик» – народне. Таке мовленеве явище спостерігається не тільки в Україні: Канада, Ямайка, Латинська Америка теж страждають від такої проблеми.

Суржика боялися. Іван Дзюба писав: «Суржик – це калічення мови, мовна безпорадність, брак чуття слова, хапання за перший-ліпший сурогат з чужої мови...»

Олександра Сербенська, український мовознавець, авторка словника «Антисуржик. Вчимочя ввічливо поводитись і правильно говорити», теж має кілька думок щодо цієї теми (що не дивно, судячи з назви її словника):

«Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо паразитує на мові, що формувалася продовж століть [...] сьогодні слово суржик почали вживати і в ширшому розумінні як назву zdegradovanogo ubogogo svitu lyudynи [...] хоча загальновідомо, що користуватися сумішшю з двох мов – це одне з найтривожніших явищ загально педагогічного характеру. Скалічена мова отупляє людину, зводить її мислення до примітива.»

Але, чи справді треба називати суржик вічною проблемою? Поп-культура впливає на українську мову так, що суржика стає більше. І він теж стає мовою мас. Зараз суржик – певна насмішка над самим собою, іронія. І, хоча він відрізняється від літературної мови, є чіткий поділ. Якщо людина хоче бути грамотною – вона буде. Правила мови надруковані у книжках для того, щоб їх читали.

Суржик зараз – це модно. А будь-яка мода із часом проходить.

Гаврись Віта,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ПИСЬМА

Анотація. Досліджується розвиток україномовної літератури через початок, наприкінці ХІХ – початку ХХ століття, творчої діяльності жінок. Здійснено аналіз появи жінок-письменниць у світовому та національному культурно-мистецькому контекстах. Здійснена спроба прослідкувати докорінні зміни у літературі зламу століть та виокремити особливості нового жіночого письма. Показано передумови включення жіночого письма у загальний мистецький процес, зокрема увага до читання жіночих текстів, альтернативні феміністичні перечитування, осмислення питань рецепції, інтерпретації та реінтерпретації, пошук місця і ролі жіночого письма у літературному каноні. Проаналізоване жіноче письмо і жіночу творчості з погляду традиційної ізольованості та долання стереотипних бар'єрів сприйняття. Простежено зростання вагомості жіночих письменницьких практик для розуміння повноти літературного процесу. У статті наголошуємо, що виникає особливе літературне письмо, змістовно-формальні домінанти якого це роль і місце жінки в житті соціуму.

Ключові слова: *жіноче письмо, українське слово, українська література, жіночий рух, тендер, жіноче питання.*

UKRAINIAN LITERATURE OF THE LATE XIX - EARLY XX CENTURY: FEATURES OF WOMEN'S WRITING

Summary. The development of Ukrainian-language literature through the beginning, at the end of the XIX – beginning of the XX century, creative activity of

women is studied. The analysis of the appearance of women writers in the world and national cultural and artistic contexts is carried out. An attempt is made to trace the radical changes in the literature of the turn of the century and to single out the features of the new women's writing. The preconditions for the inclusion of women's writing in the general artistic process are shown, in particular, attention to reading women's texts, alternative feminist re-readings, comprehension of reception, interpretation and reinterpretation, search for the place and role of women's writing in the literary canon. Women's writing and women's creativity are analyzed in terms of traditional isolation and overcoming stereotypical barriers to perception. The importance of women's writing practices for understanding the completeness of the literary process is observed. In the article we emphasize that there is a special literary writing, the content and formal dominants of which is the role and place of women in society.

Keywords: *women's writing, Ukrainian word, Ukrainian literature, women's movement, gender, women's issues.*

Постановка проблеми. Україномовна література до кінця XIX століття складалася загалом з «чоловічих» творів, які стримано висвітлювали українське слово та весь історико-літературний процес. Вже з кінця XIX століття українська література зазнає змін – створюється особлива образна мова, поетика тогочасної літератури збагачується жіночою чуттєвістю, до літературного процесу залучаються «жіночі» твори. Саме ці зміни, під впливом досліджень розвитку української мови, підняття гендерних питань у суспільстві та актуалізації вивчення змін у становищі жінки та її діяльності, є актуальними для вивчення на сьогоднішній день.

Аналіз досліджень. Ґрунтовні дослідження з питання літературної діяльності жіноцтва та особливостей жіночого письма проводили українські дослідники В. Агеєва, Н. Білоус, О. Гнідан, Р. Гром'як, А. Гуляк, Т. Гундоров, І. Денисюк, Р. Журкова, Н. Зборовська, М. Ільницький, Н. Калениченко, Ю. Ковалів, М. Наєнко, С. Павличко, В. Панченко, В. Погребенник,

Г. Семенюк, Г. Сивоконь, М. Ткачук, Л. Томчук, Г. Штонь, Н. Шумило, О. Ходюк котрі виокремили специфіку жіночого літературного дискурсу в українській літературі кінця XIX – початку XX століття та продемонстрували особливості жіночого письма.

Мета. Аналіз появи феномену «жіночого» твору та висвітлення основних характеристик «жіночого письма».

Виклад основного матеріалу. Кінець XIX – початок XX століття став періодом зламу, трансформацій та оновлення не тільки в історичному та соціальному, а й культурному поступі. Змінилися суспільні норми, жінки на рівні з чоловіками долучилися до більшості суспільних процесів. Так отримавши, право на освіту та наукову діяльність, суспільно-політичні права, жінки почали прагнути творчого розвитку. Література стає для них не тільки полем для розширення діяльності, а й інструментом прояву особистості. Поширюючи українське слово, жінки постійно нагадують про себе як про повноправних членів суспільства та відкривають нові грані літературної творчості [7].

Заручившись підтримкою відомих митців, зокрема і самого І. Франка, який виступав за емансипацію жінок і сприяв їх творчому розвитку, жінки починають свій активніший рух у цій сфері. Лідерами його стають: у Західній Україні – Наталя Кобринська, в Наддніпрянщині – Олена Пчілка. У 1884 році у Станіславі під безпосереднім керівництвом Наталі Кобринської, яка взяла собі за мету розворушити українське жіноцтво, було засновано Товариство руських жінок. Пізніше зусиллями Наталії Кобринської та Олени Пчілки видається альманах «Перший вінок» (1887 р.), який продемонстрував у творах самодостатню жінку, котра повноцінно усвідомлює свою роль у суспільстві. «Перший вінок» вийшов у світ з друкарні Товариства ім. Шевченка у Львові у червні 1887 р. Видання «Першого вінка» було здійснено завдяки приватним пожертвам та фінансовій підтримці Пчілки. «Перший вінок» була перша солідна антологія літературних праць українських жінок, і мабуть перша в світі антологія жіночої творчості зібраної, відредагованої та виданої жінками. На 464

сторінках були вміщені прозові, поетичні та публіцистичні твори 17 письменниць з Австро-Угорської і Російської імперій. Однак, незважаючи на вибуховий прихід на зламі ХІХ–ХХ століть жінок-авторок і неабияку продуктивність цих письменниць, їх доробки часто залишалися непомічені, розкритиковані або ж сфальсифіковані. Шлях до публіки пролягав через чоловічі радикальні напади, звинувачення у плагіаті, надмірне посягання на особисте життя. Це призвело до того, що більшість авторок почали вдаватися до самоіронії та маскуванню, вони ніби боялися того, що були самими собою [5].

Попри всі перешкоди, формуються кілька покоління мисткинь Наддніпрянщини: старше представлене Оленою Пчілкою (Ольгою Косач), середнє – Ганна Барвінок, а наймолодше – Леся Українка (Лариса Косач), Людмила Старицька-Черняхівська, Дніпрова Чайка (Людмила Василевська), Христина Алчевська, Грицько Григоренко (Олександра Судовщикова-Косач), Любов Яновська. До жіночої літературної творчості долучаються і галичанки Уляна Кравченко, Галина Комарова, Одарка Романова, Віра Лебедова (Костянтина Малицька), Євгенія Ярошинська, Наталія Романович-Ткаченко, Галина Журба (Домбровська), Надія Кибальчич та багато інших. Нове видання стало ланкою у загально європейському жіночому русі, який на той час набув великого розмаху. Жінки-письменниці зробили великі відкриття для української літератури, вони не тільки слідували за європейськими течіями, а й додавали до літературної спадщини щось своє, абсолютно оригінальне. Так Дніпрова Чайка започаткувала використання природного, не штучного символізму, Леся Українка патріотично-етнографічну лірику замінила загальнолюдськими переживаннями, Ольга Кобилянська виокремила соціальні епопеї з життя різних верств українського суспільства та освітила таємниці жіночої душі [1].

Загалом поява численних жіночих імен у літературі, безумовно, не була випадковістю. Вона ознаменувала прихід у культуру талановитої когорти, яка, шануючи традиції попередників, водночас розширювала естетичні горизонти

рідного письменства – впроваджувала нові теми, мотиви та засоби художнього відображення дійсності. Плеяда молодих авторок активізувала культурне життя України, привносячи нові образи, загострюючи увагу на питаннях жіночої ідентичності, а то й суто феміністичних аспектах. Творчість цих письменниць може претендувати на самобутню традицію. Програмні твори Наталії Кобринської «Дух часу» та Олени Пчілки «Товаришки» відкривали для українського читача жіночу проблематику, саме вони кинули виклик «чоловічій» традиції, бо заклали фундамент «жіночої літератури» [2; 4].

Утвердження в літературі образу нової жінки веде водночас до утвердження «вищої» культури як атрибуту жіночої ідентичності. Нова жінка періоду модерну означає особливий статус буття жінки, яка переступає межі природи і входить у сферу культури та зазнає гендерної алієнації. Зміни в жіночому письмі пов'язані передусім з тим, що жінки не мали власної традиції. Більше того, у суспільстві вони довгий час були позбавлені будь-якого досвіду, що не могло не позначитися на їхній творчості. Значна різниця між жінками і чоловіками на різних рівнях літературної практики призвела до того, що поступово жінки відмовляються писати як чоловіки. Це стає джерелом новітньої внутрішньої драми, розладу почуттів, дисгармонії жіночої природи. Разом із тим це маркує жінку як особу, здатну до творення високого мистецтва, всупереч панівним у суспільстві уявленням про її підпорядкованість та обмеженість, приреченість на роль хатньої господині. Саме жінки-письменниці, які склали серйозну конкуренцію чоловікам, відчутно прискорили процес психологізації української літератури.

Творячи власну літературу, жінки вибудовують свою модель суспільства, в якому проблему гендерної ідентифікації розв'язують нетрадиційно. Їх альтернативні моделі здебільшого не вкладаються у звичні концепції жіночих персонажів. У класичному українському письменстві це майже завжди або ідеалізований предмет любові й поклоніння, або нещасна дівчина-покритка, тобто жертва. Героїню зображували дуже часто сентиментально та ідеально, з чоловічої перспективи. Звідси цілком слушний висновок, що жінка,

відображена в «чоловічій літературі», це той образ, який бачить і символізує соціум. Отже, моделюються характери, які цілком влаштовують чоловіків і не виходять за межі узвичаєного статусу жінки в суспільстві. Натомість письменниці зламали поведінковий стереотип і в житті, і в літературі. Вони переносять героїню із периферії суспільства в центр подій. Література із жіночо-захисної перетворюється у жінко-стверджувальну, відбувається процес «маскулізації» жіночого на тлі чоловічої «фемінності» [1; 6].

До ознак, що увиразнюють гендерний аспект жіночого письма можна віднести: відкрити структуру тексту, здатність до розширення, продовження, надмірну діалогічність, синкретизм у використанні літературних жанрів (так зване «зрощення жанрів»), тенденцію до імітації усного мовлення на письмі (легкий ритм, постійне використання питань, вигуків тощо), акцентування внутрішнього мовлення героїв, потяг до натуралізму, автентичності у зображенні жіночої фізіології, деструкцію часово-просторових координат, ігнорування зовнішніх або внутрішніх меж в зображення закритих місцевостей або, навпаки, безкраїх просторів, поціновування внутрішнього часу (суб'єктивного, щоденного), протиставленого тривалості, протиставлення теперішнього майбутньому або минулому.

Авторки переконували і призвичаювали до тих культурних парадигм, що сьогодні сприймаються за норму. Попри різноманітність та актуальність проблематики, зорієнтованої на емансипацію людської особистості, кардинальної зміни у способі інтерпретації дійсності не відбулось. Звідси орієнтація на доступність художньої інтерпретації, що була однією з прикмет ранньої феміністичної прози, менша увага до форми, більша – до змісту. Проте спроби виходу за межі реалізму відзначено у творчій еволюції Христі Алчевської, Грицька Григоренка, Дніпрової Чайки, Надії Кибальчич, Наталії Кобринської, Наталії Романович-Ткаченко, Людмили Старицької-Черняхівської, Любові Яновської [6; 7].

У кінці XIX століття інтенсивно розвивається народницький рух. І література, яку створювали жінки, не могла не дотикатися проблем, які були

актуальними. Тому часто у творах тогочасних авторок феміністичні мотиви перепліталися з національними, оскільки «тертя між національним питанням і рештою соціально-культурних питань – визначальна риса історії української літератури». Посилену увагу проявляють письменниці до свідомості персонажів, до нюансів їхнього психічного життя. Для вмотивування жіночого руху потрібно було з'ясувати становище, яке займала жінка у суспільстві, зобразити приниження, що їх доводиться терпіти прекрасній половині людства. Тому з'являються твори з «реалістичними описами соціальних обставин». У центрі уваги – «маленька людина» зі своїми болями та радощами [7].

Висновки. Українська література кінця XIX – початку XX століття піддалась впливу загальносуспільних трансформацій. Змінилися традиційні канони, жінки-авторки ввійшли у літературний світ. Це сприяло появі нової теми та ідеї викладу твору, жанри відійшли від звичної стилістики. Літературні твори набувають ніжніших рис, жінки по новому відображували соціальні проблеми в літературі, ніж чоловіки. Письменниці зламали поведінковий стереотип і в житті, і в літературі. Література із жіночо-захисної перетворюється у жінко-стверджувальну, відбувається процес «маскулізації» жіночого на тлі чоловічої «фемінності». Авторки змінили культурну парадигму, виокремлюючи внутрішнє мовлення героїв, проявляють увагу до свідомості персонажів, та відокремлюючи особливості жіночого письма у натуралізмі та автентичності. Тож саме ці зміни та трансформації закріпилися за характеристикою жіночих творів кінця XIX – початку XX століття, і модернізуючись є актуальними й до сьогодні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агеєва В.П. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2008. 360 с.
2. Білоус Н.В. Стильові особливості моделювання жіночих характерів в українській літературі другої половини XIX – початку XX ст. : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 2005. 17 с.
3. Гундорова Т. Гендер і письмо / Т. Гундорова // Література плюс. – 2002. – №8. – С. 2–3.

4. Жаркова Р.Є. Стихія жіночого письма: саморепрезентація в українській модерністичній прозі кінця XIX – початку XX століття (Леся Українка, Ольга Кобилянська, Уляна Кравченко). Львів : Норма, 2015. 208 с.
5. Павличко С. Теорія літератури / Соломія Павличко. – Київ: Основи, 2002. – 679 с.
6. Томчук Л.В. Феномен жіночої літератури в українському культурному житті кінця XIX та початку XX століття / Л. Томчук // Проблеми славістики. Науковий часопис (Луцьк). – 2002. – № 2–3. – С. 12–19.
7. Ходюк О. Українська жіноча література кінця XIX - початку XX століття та тема жінки у творчості Галини Комарівни / О. Ходюк // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. — 2010. — Вип. 17. – С. 153-159.

References

1. Aheieva V.P. Zhinochyi prostir: Feministychnyi dyskurs ukrainskoho modernizmu. [Women's space: Feminist discourse of Ukrainian modernism]. Kyiv: Fakt, 2008. 360 s. (in Ukrainian).
2. Bilous, N. (2005). Stylovi osoblyvosti modeliuвання zhinichykh kharakteriv v ukrainskyi literaturi druhoi polovyny 19 – pochatku 20 st. [Style features of modeling of female characters in the Ukrainian literature of the second half of XIX – beginning of XX century]. Avtoref. dys. na zdobutia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets. 10.01.01 «Ukrainska literature» [author's abstract. diss. for the sciences. degree of Cand. Philol. Sciences: Special. 10.01.01 “Ukrainian Literature”]. Kyiv. (in Ukrainian).
3. Hundorova, T. (2002). Hender i pysmo [Gender and writing]. Literature plus, no. 8, pp. 2–3. (in Ukrainian).
4. Zharkova R.Ye. Stykhiiia zhinochoho pysma: samoreprezentatsiia v ukrainskii modernistychnii prozi kintsia XIX – pochatku XX stolittia (Lesia Ukrainka, Olha Kobylianska, Uliana Kravchenko). [The element of women's writing: selfrepresentation in Ukrainian modernist prose of the late XIX – early XX centuries (Lesya Ukrainka, Olga Kobylyanska, Ulyana Kravchenko)]. Lviv: Norma, 2015. 208 s. (in Ukrainian).
5. Pavlychko S. Theory of Literature / Solomiya Pavlychko. – Kyiv: Osnovy, 2002. – 679 p. (in Ukrainian).
6. Tomchuk L.V. The phenomenon of women's literature in the Ukrainian cultural life of the late nineteenth and early twentieth century / L. Tomchuk // Problems of Slavic Studies. Scientific journal (Lutsk). – 2002. – № 2–3. – P. 12–19. (in Ukrainian).
7. Khodyuk O. Ukrainian women's literature of the late XIX - early XX centuries and the theme of women in the work of Galina Komarivna / O. Khodyuk // Literary Horizons. Works of young scientists. – 2010. – Vip. 17. – P. 153-159. (in Ukrainian).

АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Словотворення є одним зі способів збагачення мови. Поява такого явища, викликана багатьма факторами та має зв'язок з різними сферами нашого життя. Науково-технічний прогрес, соціально-політичне життя, виникнення нових літературних течій – з цим і пов'язано входженням нових слів у нашу мову.

Необхідно наголосити на такому: неологізми – історична категорія. Це означає, що вони сприймаються як нові слова доти, поки названі ними поняття не стануть загальноживаними.

Якщо говорити про українську літературну мову, то найбільш регулярно її лексичний склад поповнюється похідними, утвореними за допомогою морфологічного способу словотвору, який є продуктивним як для новотворів на базі власне української лексики, так і для словотвірної адаптації слів-запозичень. Переважна більшість нових слів (майже 81%) є наслідком морфологічного творення, а 19% – семантичні неологізми.

Індивідуальні (авторські) неологізми – дають іншу, емоційно-експресивну назву поняттю. Як правило, ці неологізми «зберігають» за собою авторство й завдяки своїй образності не переходять до розряду загальномовних. Їх утворення обумовлене бажанням внести у твір частину свого світогляду, додати стилістичного забарвлення, досягти більш гармонійного поєднання слів, бажання дати предметові чи явищу свіжу образну назву, яка більше відповідає світосприйманню автора. Наприклад: бджолиність, сніговерть, знедуховніти – в О. Гончара.

Розквіт у поповненні української лексики авторськими неологізмами припав на кінці 18 століття, з початком періоду національного відродження.

Наочним прикладом стає “Енеїда” Котляревського у якій він вперше використовує слова:

- Мордувати (завдавати комусь фізичного болю або моральних страждань: мучити, катувати)

“Панів за те там мордовали [мордували] І жарили зо всіх боків, Що людям льготи не давали І ставили їх за скотів” (Іван Котляревський, I, 1952, 135)

- Приміта (бути в приміту кому: а) бути помітним; б) бути знайомим)
[Петро:] Яке се село? Воно мені не в приміту (Іван Котляревський, II, 1953, 26)

Деякі все ж увійшли до загальноновживаних.

Авторство того чи іншого неологізму приписують тому, в чиєму творі вперше його було зафіксовано. Але все ж справжнє походження відслідкувати досить важко, адже жодного писемного доказу навести не можна, крім вищезгаданого. Залишається вірогідність: те що було названо неологізмом існувало до того, як потрапило на аркуш, але заперечити авторство все одно неможливо.

Особливо багатою на новизну слів є поезія. Інколи ми їх не помічаємо, бо вони укоренились в нашій мові, а деякі настільки не звичні для нас, що одразу видають у собі авторське походження.

Павло Тичина один з тих, хто зробив, мабуть, найбільший внесок до літературної української мови. Наприклад у творі “О, Панно Інно...” використав в одному рядку одразу 2 слова власного авторства “...дитинно, злотоцінно...”. А також бистроплин, яблуновоцвітно, зашовковитися і багато інших слів пролунали з його рядків. Деякі з них навіть використовувалися у творчості інших письменників.

ДИТИННО.

Тішився [хлопець], мов дитина, і, помімо своїх сильних плечей і пишної фізичної сили, виглядав дуже дитинно (Ольга Кобилянська, II, 1956, 101); Сестру я вашу так любив – Дитинно, злотоцінно (Павло Тичина, До молоді ..., 1959, 94).

Панас Мирний, який дуже поважав “виковані слова” й порівнював їх за впливом на читача з гострим ножем, ніде не зафіксував свої здобутки на ниві словонароджень. Тому до сих пір триває суперечка про те, чи саме він створив “узуття” як неологізм, чи лише скористався вже готовим словом, знайшовши у народному мовленні. Також використовував у своїх творах авторські неологізми деяких письменників:

ЗНИЩІТИ і рідше ІЗНИЩІТИ, ію, ієш, док., діал. Зубожіти. Як Василь збіднів, так і Онисько знищів (Панас Мирний, I, 1949, 218); Ізниціла, ізмарніла [удова], Кинула господу, Пішла в найми... (Тарас Шевченко, I, 1951, 232).

Найзапеклішим українцем-новатором, беззаперечно, був футурист М. Семенко, на його персональному словниковому рахунку понад 700 одиниць. Більша частина з них, користуючись Семенковим виразом, “мертвопетлює”. Тобто вони дивно зроблені й закручені, проте до живої мови так і не ввійшли. Така доля очікувала на переважну масу словникових експериментів модерністів. Авангардист Валер’ян Поліщук збагатив почуттєву палітру особистості чудовим словом “мовчаль”, у якому поєднав мовчання і печаль.

Узагальнюючи можна сказати, що неологізми завдають темп розвитку українській мові, як літературній, так і розмовній. І саме не запозичення іноземних слів, а способом морфологічного творення на базі української лексики створюється різноманітність та багатство лексики.

Глущик Сергій,

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ТРАНСПОЗИЦІЙНІ ТА ОМОНІМІЧНІ НЕЧЛЕННІ ОСНОВИ

ІМЕНУВАНЬ ЛЮДЕЙ У XVIII СТОЛІТТІ

(на матеріалі Київської сотні Київського полку Генерального опису

Лівобережної України 1765–1769 рр.)

Одним з історичних джерел, що дає можливість вивчення української антропонімії II половини XVIII століття, є Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 років. У ньому подано відомості про близько 3 500 населених пунктів 10 полків. За результатами аналізу матеріалів перепису Київської сотні Київського полку було виділено методом суцільного вибирання близько 5 000 іменувань, які згадуються в межах цієї сотні.

Аналіз імен показав, що у структурі іменування людини можуть бути такі елементи: власне ім'я, найменування по батькові (по матері, по сестрі) та прізвисько.

Під час аналізу словотворчих процесів у системі прізвиस्क Генерального опису Лівобережної України необхідно звернути увагу на два типи основ, які виступають у функції твірних основ деяких іменувань [1].

Основи першого типу функціонують у складі двох частин мови (напр., дієслова й прикметника, дієслова та іменника тощо). Одна основа в кожній парі утворена від іншої способом флексації або усічення (нульової суфіксації). В межах цього дослідження ми визначаємо обидві основи як **транспозиційні**.

Прізвисько, утворене від основ цього типу, є іменником і в багатьох випадках збігається з іменниковою основою:

– **люб-ити, люб-ий**: *Тимофтей Л(ю)б-енко (IV, 15);*

– **скочити, скок:** *Але(кс)ей Скокь (IV, 166); Івань Скокь (II, 27); Яко(в) Скокь (III, 108); (о)ной Скокь спредко(в) козакь зсела Зазимья (IV, 167); Василь Скоч-енко (IV, 12);*

– **таранити, таран:** *Федо(р) Тара(н) (III, 58); Іосифь Тарань (III, 120); Карпь Тарань (III, 54); Никифо(р) Тарань (IV, 72).*

Встановлення точної етимології прізвиська ускладнюється тим, що воно могло бути утворено як від основного, так і від похідного значення похідної основи.

Наприклад, основне значення транспозиційних віддієслівних іменників – “дія”. У цьому вони семантично тотожні дієсловам. На основі первинного значення “дія” могло розвинутися метонімічне значення “знаряддя дії” (як у слові “таран”) або звужене значення “одиничний прояв дії” (як у слові “скок”). Ці значення також могли стати внутрішньою формою прізвиська.

Окрім цього найближчого похідного значення, транспозиційний іменник міг набувати інших похідних значень, на базі будь-якого з них міг бути утворений особовий апелятив або прізвисько (див. схему):

Основне значення похідної основи (тотожне твірній)	Найближче похідне значення транспозиційного іменника	Метафоричне значення	Метонімічне значення	Посесивне значення
Таранити	Предмет – виконавець дії	Предмет або особа, схожі на таран (напр., кремезний, сильний, “пробивний”)	Предмет або особа, суміжні з тараном (напр., той, хто виготовляє тарани)	Власник тарана
Скочити	Одиничний прояв дії	Предмет або особа, схожі на скок (напр., швидкий,	Предмет або особа, суміжні зі скоком	Виконавець дії

		раптовий)		
--	--	-----------	--	--

Другий тип основ ми називаємо **омонімічними**, оскільки вони як твірні основи фігурують у складі омонімів або семантично віддалених слів [2].

Наприклад, апелятивна основа патроніма *Романъ Гас-енко* (IV, 12) може походити від будь-якого з дієслів з омонімічним коренем “гас-ати” або “гас-ити”.

Апелятивна основа патроніма *(Ф)ома Гаман-енко* (IV, 204) могла сформуватися на основі одного з омонімів: “I. Кожаный м(е)шочекъ для хранения табаку, карманных вещей; мошна, кошелекъ. ... II. Еврейский праздник: Аманъ” [3; 269].

Інколи до омонімічних значень додаються транспозиційні. В таких випадках диференційною ознакою для класифікації основ є наявність омонімів серед її значень.

Так, прізвище в іменуванні *Назаръ (Ж)ура* (IV, 198; II, 27) є одночасно і транспозиційним, і омонімічним. Транспозиційне значення тотожне дієслову “журитися”, омонімічне – іменнику “джура” [3; 492].

Корінь сум- також функціонує як транспозиційний (“сумувати” – “сум”) та омонімічний (“сум-а”, “Сум-и”): *Василь Сум-енко* (II, 27); *Настасія Сумиха* (IV, 143) *Бровари ур. полку Переяславского з села Ковалина; Броварській козакъ Васи(л) Сум-енко* (IV, 139). І хоча в наведених розширених відомостях місце походження осіб не збігається з назвою міста Суми, відтопонімний варіант творення прізвища з мовної точки зору цілком можливий.

У деяких випадках омонімію породжує графічна непослідовність.

Наприклад, прізвище особи в іменуванні *Григорей Сирий* (III, 116) внаслідок графічної непослідовності у написанні І/И могло бути утворене від прикметника “сірий” або “сирий” у значеннях “убогий” (суч.рос. “сир-ый”, укр. “сир-ота”) чи “незварений”, “вологий” (суч.рос. “сырой”).

В іменуваннях *Григорей Зайка* (IV, 48); *Мат(в)ей Зайка* (III, 260) *Леонъ Зайч-енко* (IV, 58); *Михайло Зайч-енко* (III, 78) твірною основою може бути назва людини з мовленнєвою вадою “заїка” або зменшувальне утворення від

“заєць” – “зайка”. На користь першого варіанта походження свідчить семантична близькість особових значень (при графічній розбіжності Ї/Й), на користь другого – графічна тотожність (при семантичній віддаленості).

Отже, прізвиська, утворені за наведеними моделями (попри їхню невелику кількість), є свідченням того, що для унікального іменування особи використовувалась ознака, найбільш притаманна саме цій особі, і серед таких ознак могли бути дії, які вона виконує. Омонімічний характер твірних основ, зафіксованих в Описі, нівелювався віднесенням прізвиська до конкретної особи та контекстом уживання цього прізвиська в комунікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Генеральний опис Лівобережної України XVIII століття 1765–1769 рр. – ЦДІА України, фонд 57, опис 1, книги 149, 413, 414, 415, 419.
2. Історія української мови. Лексика і фразеологія / В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Капрова та ін.; Редкол.: В.М. Русанівський (відп. ред.) та ін. – К., Наукова думка, 1983. – 743 с.
3. Словарь української мови. – Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. – У Києві, 1909. – К.: Довіра - УНВЦ “Рідна мова”, 1997 (репринтне видання). – Кн. 1: тт. I – II. – 578 с.
4. Словарь української мови. – Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко. – У Києві, 1909. – К.: Довіра - УНВЦ “Рідна мова”, 1997 (репринтне видання). – Кн. 2: тт. III – IV. – 564 с.

Дияк Олена,

кандидат філологічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ПРИЙОМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Сучасні освітні технології, активно впроваджувані в практику навчального процесу, зокрема й вищої школи, зумовлюють нові підходи до вивчення лінгвістичних дисциплін, а також узалежнюють методи, прийоми і засоби навчання.

Нині за умови дистанційного навчання чільне місце з-поміж методів навчання належить слову вчителя (викладача), яке активізує слухачів (студентів), виявляє ступінь підготовленості їх до сприйняття нових знань, визначає здатність засвоювати навчальний матеріал. Для закріплення здобутих знань ефективним є метод вправ. Проте успішному формуванню досвіду творчої діяльності сприяють активно використовувані інтерактивні методи.

Одним із напрямів модернізації сучасної освіти є впровадження в навчальний процес інформаційно-комунікаційних засобів навчання, особливо унаочнювальних (візуалізації). У навчально-освітній діяльності візуалізацію трактують як створення та подання графічного образу текстової чи математичної інформації, що робить її наочною, а отже, зручнішою для аналізу та осмислення [1].

Поширеними нині в навчальній діяльності є такі прийоми візуалізації, як буктрейлер, інтелект-карти, інтернет-меми, лепбук, скрайбінг, хмари слів, скетчноутінг та ін. Ефективними вони є й під час викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» в умовах дистанційної освіти.

Виправданим у навчальному процесі є метод портфоліо, який переконливо спонукає студентів до творчості, сприяє впевненості у застосуванні сформованих умінь і навичок. Однак для виявлення креативності можна запропонувати замінити портфоліо на *лепбук* – саморобну інтерактивну теку з яскраво оформленими пізнавальними матеріалами, яка має рухомі деталі, різноманітні кишеньки, конвертики, міні-книжечки тощо. Лепбук можна створювати як до окремої теми (як-от: індивідуальний проект «Я у професійному світі», комунікативну професіограму «Живе слово фахівця» та ін.), так і до курсу загалом.

Використання прийомів візуалізації покликане формувати інтуїтивне сприйняття інформації, зокрема ланцюжок «від хмари слів – до інтелект-карти».

Хмара слів – це візуальне відтворення списку слів, категорій чи міток на єдиному спільному зображенні. За допомоги хмар слів можна візуалізувати термінологічний та понятійний апарат з певної теми (наприклад, із тем «Ознаки культури мови», «Точність мовлення», «Правильність мовлення», «Норми сучасної української мови» тощо). Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації. Хмару слів можна легко згенерувати власноруч або використавши спеціальні комп'ютерні програми.

Інтелект-карти як універсальний спосіб організації інформації дає змогу у зручному форматі викладати думки та формулювати висновки. Перевага інтелект-карт полягає в розширених можливостях – довільне додавання малюнків та інших допоміжних елементів. Складниками цього прийому візуалізації є: ключові (стрижневі) слова з теми; графічні зображення; стрілки, що поєднують змістові блоки. Вартісним є те, що хмари слів можуть ставати складовою інтелект-карти, набуваючи іншої зовнішньої форми, зберігаючи притому сутність. Цей прийом можна використовувати і як відповідь до ситуативних задач або кейсів, і як нагадування про прямі і непрямі компліменти у професійній сфері.

Інтернет-меми доволі поширені нині в мережевому спілкуванні. Вони дещо нагадують шаржі, комікси, карикатури. Головне їхнє завдання – лаконічно й дотепно відтворити певне ставлення до події, ситуації, обставини, тим самим привернувши увагу користувачів соцмереж. Найбільш популярними та ефективними є інтернет-меми, що поєднують зображення та влучний жартівливий коментар. Цей прийом можна залучати для відображення мовленнєвих огріхів, помилок, аби вкотре нагадати про інтерференцію, яка шкодить позитивному образу фахівця. Отже, меми можуть допомогти розкрити теми «Чистота мовлення», «Норми сучасної української мови», унаочнивши недолугість, хворобливість, помилковість мовних конструкцій.

Результатом активного слухання є *скетчноутінг*, тобто візуальна нотатка (нотатка-ескіз). Скетчі створюють у реальному часі під час лекції, промови, презентації, наради, акцентуючи увагу на стрижневих тезах. Головне в скетчноутінгу – не малювання, а можливість коротко та швидко зафіксувати важливу, потрібну інформацію, поєднувати її, презентувати візуально. Цей прийом дає змогу продумати все в деталях та подивитися на проєкт зусібіч [3]. Поширеними є кілька моделей скетчів [2], зокрема:

1. Лінійна – відображає інформацію по діагоналі (від верхнього лівого до нижнього правого кута сторінки); така інформація чітко структурована, має форму розповіді, легко сприймається.

2. Променеподібна – має форму велосипедного колеса із втулкою посередині та спицями, що виходять з неї; у центрі може бути тема (ім'я, портрет тощо); інформацію подано нелінійно, а отже, складно, тому такий скетч, буває, важко зрозуміти.

3. Вертикальна – подібна до лінійної моделі: інформацію подають потоком – згори донизу; скетч доступний та зрозумілий.

4. Траєкторна – інформацію подають вертикально, горизонтально чи по діагоналі будь-якою формою: зигзагом, S-подібно, W-подібно тощо; зручна для зображення в покроковій послідовності.

5. Модульна – простір на сторінці – окремі частини (модулі), які містять різну інформацію або погляди різних людей (науковців, дослідників).

6. «Хмарочос» – подібна до модульної, проте на відміну від неї, поділяє сторінку на вертикальні панелі, що містять інформацію різних доповідачів, які виступають один за одним, наприклад, під час круглого столу (конференції, симпозіуму та ін.); для кожного спікера – окрема колонка (панель), угорі якої зазначено його ім'я (прізвище) чи зображений портрет.

7. «Попкорн» – інформацію можна розташовувати в довільному порядку, бо акцент зроблено на змісті, а не на формі, але випадкове, несистемне, нелогічне фіксування може ускладнювати сприймання скетчу.

Обравши певну модель, можна законспектувати будь-яку з тем лекційного курсу, приміром, «Основи культури української мови», «Форми колективного обговорення професійних проблем», «Етикет ділового листування» тощо.

Ще однією формою візуалізації навчального матеріалу є *скрайбінг* – мистецтво відображати своє мовлення в малюнках в реальному часі (паралельно з доповіддю) [1]. Скрайб-презентація відображає стрижневі поняття розповіді та узалежненість їх. Як продуктивний інтерактивний засіб концептуалізації інформації скрайбінг почав першим використовувати в навчальному процесі американський викладач Пол Богуш, спростувавши поширену методику «читай параграф – відповідай на запитання». Переваги скрайбінгу очевидні:

- участь та увага аудиторії;
- якісне засвоєння інформації та запам'ятовування стрижневих моментів;
- зручне сприйняття інформації;
- можливість неперервного спілкування зі слухачами.

Крім того, візуалізація допомагає студентам організувати й аналізувати інформацію; за допомоги візуальних образів студенти легко інтегрують нові знання; візуалізація розвиває критичне мислення, вона є універсальною та доступною всій аудиторії.

Нині виокремлюють два види скрайбінгу: скрайбінг-презентація (використовують під час доповіді – схеми, малюнки, графіки) і відеоскрайбінг (ілюстрації, схеми у відеоряді). Формами скрайбінгу є статичні схеми, графіки; скрайб-малюнки; скрайб-розповіді (комікси); прості написи в різних стилях. Для створення скрайбінгу важливі три аспекти: навички візуалізації (скрайбінг перетворює тези на слова та образи), уміння працювати зі схемами (наочно демонструвати думку у формі графіків, діаграм, схем), навички спілкування з аудиторією (донести головну думку до слухачів, щоб залучити до обговорення).

Аби скрайбінг насправду був ефективним, слід пам'ятати про його етапи: 1) складання плану презентації; 2) аналіз ідей та образів презентації; 3) візуалізація (малюнки, аудіо- та відеоряд); 4) таймінг (час на висвітлення ідеї). Скрайбінг можна використовувати як під час лекційних, так і під час практичних занять.

Отже, використання прийомів візуалізації в навчальному процесі вимагає від викладача відповідної підготовки, а до створення і застосування візуальних матеріалів – усвідомлений підхід, треба також урахувати особливості психічного розвитку студентів, їхні інтелектуальні спроможності та психологічні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. file:///C:/Users/Administrator/Desktop/ПРИЙОМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ/9 прийомів візуалізації для використання на уроці — Журнал «На Урок».html
2. <https://studway.com.ua/sketchnouting/>
3. <http://weloveua.com/ua/sketchnouting-fiksiruem-idei-bystro-i-yarko/>

*Забіяка Іван,
голова Благодійного фонду
«Бібліотека альманаху «Вітряк»
імені Василя Горленка»*

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО І НАРОДНА ПІСНЯ

Будучи на одному з концертів, де виконувалися професійними виконавцями як авторські, так і народні пісні, зрозуміло, що – українські, не від усіх одержав моральне й естетичне задоволення.

До авторських (українських) пісень немає і не може бути ніяких ні зауважень, ні пропозицій. Тут справа смаку. І на сцену не вийде артист із поганою піснею. Кожен виконавець хоче не лише успіху, а й взаємного задоволення: власного й залу. Співаки професійно справилися зі своїм завданням. Їм ще допомагали або особиста пластика, або танцювальні номери. Все було на високому рівні.

Гармонійне поєднання слів і мелодії – одна з особливостей українських пісень. І це давня українська традиція. Значної частини і сучасних у тому числі. Глядачі були дуже задоволені.

Українці вміють не лише співати, а й люблять, коли інші співають; вміють достойно оцінювати тривалістю і бурхливістю оплесків, квітами та іншими подарунками.

Нині йде ломка традицій у багатьох напрямках суспільного життя. Глобалістичні тенденції набирають обертів і досить часто, кажучи словами поета, «трощать, ламають, з землі виривають!». Останнє можна уточнити: з душі також виривають.

Це стосується й української народної пісні. В якому тільки стилі та манері вони не виконуються! Чи правильно це? Молодь каже, що їй подобається. Що подобається? Ритміка. Нова ритміка. Розкута манера виконання.

Чи задумувався хто над її впливом на людину, яка бачить і чує таке перевиконання, перемоделювання давніх пісень? Чи не несе вона хоч яку руйнацію на рівні тонкого світу, чи не впливає на нервову систему, на світоглядні позиції підростаючого покоління? Ми знаємо результати впливу зарубіжної естради як зовнішнього фактора. А чи не настав такий же вплив із середини?

Є багато українських пісень, які виконувалися разом із танцями. Їх – цикли. Але вони гармонійні: мелодія, слова, ритми – одне ціле. Таким злиттям досягався соціальний, моральний смисл та естетична насолода, самовираження в голосі та рухах, скажімо, в хороводах.

Є пісні, які відповідають ритмам швидких танців, наприклад, «Гречаники». Та коли з пісенним виконанням їх ще куди не йшло, то із танцем набагато складніше: мало хто зможе «Гречаники» виконати так, як виконували наші предки. Адже в цьому танці і швидкий темп, і дивовижної краси рухи. І це був масовий танець, а не концертно-сценічний.

А коли виконується, скажімо, пісня «Несе Галя воду» в майже конвульсивному ритмі і стані, то справді з душі все виривається/розривається і хочеться кудись провалитися.

У кожній українській пісні закладено глибокий смисл життя. Він віками відшліфовувався. Кожна пісня – це своєрідний інформаційний код поколінь, епох, народних традицій, історій, доль людей. Скільки цим пісням часу? Якого вони віку? Коли написані? Навряд чи хто зараз і скаже. Але не в тому біда. А в тому, що, змінюючи ритміку виконання, втручаючись у тексти, втрачається або й зовсім знищується первинне смислове навантаження пісні, руйнується той душевний ряд, настрої, який закладався автором-авторами, зникає автентика. Таку, так звану, українську народну пісню вже не назвеш душею народу.

Навряд, щоб в українських народних піснях був один автор. А якщо не один, то йдеться про закладання в ній багатьох відтінків людських переживань, роздумів. Не вникаючи в них, ми відкидаємо смислове минуле, а створюємо на його основі нове – штучне, зовнішнє й формальне. З'являється інша мотивація:

одержати миттєве задоволення, навіть кайф, що межує з істеричним станом...

Земляки інколи дорікають мені, що я, як член Чернігівського земляцтва, не лікую людей в лікарнях/поліклініках, не будую/ремонтую дороги, не саджу сади на своїй малій Батьківщині і т.д.

Так, я не саджу сади. Не ремонтую дороги. Не лікую в лікарнях... І не збираюся це робити в осяжному майбутньому. Цим мають займатися державні спеціалізовані установи та підприємства, інші люди, яких це є службовим обов'язком, за який вони одержують зарплату. А те, що цього не роблять або – на недостатньо належному рівні, чия вина?

Але таки лікую. Не тіло. Лікую душу. Формую свідомість людей. Лікую словом. Лікую тими виданнями, що готував і готую у Благодійному фонді «Бібліотека альманаху «Вітряк» імені Василя Горленка». Лікую відродженням та збереженням глибинного минулого. Але лікую тих, хто хоче цього, хто тягнеться до слова, а не, образно кажучи, до шматка ковбаси і хліба. Матеріальними цінностями й побутовими речами людину ніколи не можна нагодувати. Хлібоковбасний потяг – це хвороба або тваринний спосіб життя, інстинкт. І тяжка хвороба. Вона майже невиліковна. І не тому, що не піддається лікуванню. А тому, що пацієнт не хоче її визнавати, а, отже, і лікуватися.

Страшно іще й від того, що на цю хворобу страждають і окремі люди слова. Для них слово – формальний чинник їхньої діяльності, від якого хочуть одержати як моральну насолоду, так і конкретну вигоду. І одержують! Ще й яку! Ще й стільки! Цих вигод багато: і фіктивно суспільних, і реально особистих.

На наше переконання, людина може сказати слово формально, вразити ним, зробити комусь боляче. І навпаки. Але заспівати формально – це великий сумнів. Звичайно, не береться до уваги спів артистів, у яких це – конвеєрна робота. Та все ж вони займаються тим, що краще вміють, що ближче до їхньої душі.

Спів, мелодія (музика) не лише приносить задоволення, викликає почуття радості і навіть щастя. Люди, які співають, – багатші своїм внутрішнім світом.

У них більше доброти. Своїм співом пробуджують цю доброту і в інших. Ви звертали увагу на тих, хто щойно вийшов із концерту? Кожен по своєму задоволений, умиротворений, натхненний, усміхнений, щасливий. Тільки злі від природи та цинічні люди – замкнені, насуплені, понурені. Як добре, що таких менше!

Українська народна пісня популярна в усьому світі. Їй стоячи аплодували на всіх континентах Планети, у найвишуканіших залах, у найвибагливіших аудиторіях. Наше завдання полягає в тому, щоб зберегти українську народну пісню, зберегти її автентичне виконання і передати все це майбутнім поколінням. Хай видуркуються інші. Вони тимчасові. А ми – вічні! Зберігаючи автентику народної пісні, ми зберігаємо й себе. У пісні наша історія, наша душа, наше життя, наше майбутнє...

Але, схоже, хтось не хоче цього майбутнього. Це велика ганьба, коли в своїй хаті ти виборюєш якусь там квоту на своє. Тільки чужа людина може придумати таке, тільки вона може вимагати таке. Але чому ми маємо вестися на це?!

У свої часи народ співав масово. Пригадуєте в Шевченка:

«Плугатарі з плугами йдуть,
Співають ідучи дівчата,
А матері вечерять ждуть».

Співали за кожної найменшої нагоди, тому що пісня гармонізувала стан душі, надихала на працю, давала інформацію про минуле, викликала мрії про майбутнє. Недаремно ж є вислів: «Як пісня», тобто красиво, гармонійно, злагоджено. І ця гармонійність була комплексна: Людина і Природа. Ця гармонія була присутня в людини всюди і завжди – в радості і в журбі, в праці і під час відпочинку:

«Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає».

Соловейко «не дає», заважає своїм чарівним, проникливим співом,

бентежить душу. Мати заснула, здається, що й все затихло, але «тільки дівчата та соловейко не затих». Тут нерозривність реального й духовного. Тільки завдяки цьому є розвиток, прогрес...

Українська пісня і слово в ній – були не просто національним виразником, а й ідентифікатором українськості. Кожен народ так чи інакше виражав і виражає себе в народній творчості. І за цими піснями й пізнається він. Багато з них наділені милозвучністю: чи це в Африці, чи на іншому континенті. І це їхні обличчя. Але в нас є своє. І перед нами стоїть завдання, щоб не заштукатурили його чужими фарбами, рисами, мотивами...

Загребельна Ніна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри методики навчання

суспільних дисциплін і гендерної освіти,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

Яретик Микола,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КОНКУРСУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ ПЕТРА ЯЦИКА В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СВІТІ

У 1994 році було створено Міжнародний благодійний фонд «Ліга українських меценатів», фундатором якої став канадський громадський діяч та бізнесмен Петро Яцик. Він уперше запропонував провести в Україні мовний конкурс серед молоді, зробив вагомий внесок у його фінансування. Перший

Міжнародний конкурс знавців української мови стартував 9 листопада 1999 року.

Явище меценатства в історії України не має аналогів. Меценатство є важливим чинником підтримки культури, мистецтва, науки і освіти, розвитку творчого, духовного, інтелектуального потенціалу суспільства.

Одним із яскравих представників когорти меценатів є Петро Яцик – український достойник, громадський діяч, визначний бізнесмен, простий юнак із України, який виріс у Канаді до рівня видатного громадського діяча. Хто б міг передбачити, що з-під солом'яної стріхи бойківської хати у широкий світ вийде людина з такою величчю душі [6, 4]?

Петро народився 7 липня 1921 року в селі Верхнє Синьовидне, що на Львівщині, у селянській родині Дмитра та Марії Яциків. Тут пішов до місцевої школи, а згодом – на сільськогосподарські курси. Ще з юного віку виявляв тягу до знань. Усвідомлюючи, що в сільській побут входить техніка, відчуваючи, що за нею майбутнє, хлопець активно шукав свій інтерес у механіці, успішно закінчив у 1939 році шестимісячні залізничні курси та почав працювати помічником машиніста. У роки Другої світової війни пережив і відчув на собі трагедію українського народу в усіх її проявах – окупацію, повстанський рух, водночас мусив дбати про родину, якій після смерті батька став опорою. Улітку 1944 року, коли багато українців тікали на захід, як зазначав М. Слабошпицький, від «більшовицького раю», вирушив із ними й молодий Петро. У 1945 році він опинився в Баварії (Німеччина), де закінчив середню школу і вступив до Українського технічно-господарського інституту. Водночас почав вивчати англійську, німецьку та іспанську мови. Як зазначав Петро Яцик у своєму листі до українських школярів «Так можна досягти успіху в житті», під час навчання він засвоїв декілька правил, одне з яких – «коли бачиш, що щось не є добре, зроби так, щоб було добре», «Не нарікай, роби добру роботу, а винагорода прийде» [7, 18].

Гідна уваги й наслідування історія успіху: приїхавши до Канади по Другій світовій війні, маючи «всього лише сім доларів у кишені», почавши роботу

посудомийником, помічником м'ясника, згодом Петро Яцик із двома партнерами засновує українську книгарню, потім дозріває до відкриття меблевого магазину, а через певний час очолює групу з 18 будівельних компаній, знаних у діловому світі Північної Америки, і стає власником інвестиційного банку, а головне – чесно заробивши свій капітал, цей чоловік стає не лише найбагатшою людиною Канади, найбагатшим українцем світу на той час, а й для багатьох – прикладом життєвого успіху, патріотизму і добродійства [2, 255-256].

Більшість коштів Петро Яцик віддавав на благодійність. Він добре знав, як в Україні нищилося все українське, тому активно підтримував масштабні українські проекти. Одним із них став Міжнародний конкурс з української мови, який тепер носить його ім'я. Він став масовим і залучив до вивчення української мови українців усього світу.

Петро Яцик не був мовознавцем та не мав філологічної освіти. Його робочою мовою за останні п'ятдесят років була англійська, країною проживання – Канада, а коло спілкування – англомовним. Однак його ім'я асоціюється з відродженням та піднесенням престижу державної мови як в Україні, так і поза її межами.

Ідея проведення конкурсу виникла в Михайла Слабошпицького, письменника і виконавчого директора Ліги українських меценатів. Ця пропозиція зацікавила Яцика, була ним переосмислена і внесена на обговорення в Лізі українських меценатів, президентом якої він тоді був, і згодом спільними зусиллями втілена в життя.

Це мав бути конкурс насамперед для учнів, бо, на особисте переконання канадського бізнесмена, починати треба з юних – їм жити в новій Україні та будувати її майбутнє. Заключний етап Першого Міжнародного конкурсу відбувся в 2000 році та налічував понад 200 000 учасників. Петро Яцик вручав премії переможцям на сцені Національної філармонії [3].

П. Яцик зазначав: «Доки не настав той день, мусимо братися виховувати в юних ту україноцентричність, яка й стане основою для піднесення України в

майбутньому. Починаємо з мови, а водночас маємо на увазі й українську історію, й українську ідею, щоб усе це в сумі дало українську волю, українське диво [6, 244]. Ці слова повною мірою відображають неоціненне значення мовного марафону. Вже перший конкурс засвідчив, що цей національно спрямований проект на часі, який має на меті утвердження державного статусу української мови, піднесення її престижу серед молоді, виховання поваги до культури й традицій українського народу.

1 листопада 2001 року українці світу втратили найдалекогляднішого та найжертвовнішого мецената української науки, завдяки послідовним і відданим зусиллям якого світ поступово, але постійно сприймав та інтегрував у свій живий організм поняття України і українського народу [4, 1]. За рішеннями Ліги українських меценатів, конкурсу було присвоєно ім'я Петра Яцика.

Уже другий конкурс міг не відбутися за відсутності головного мецената та ініціатора. Однак понад 200 українців з діаспори передали пожертви на мовний конкурс через Фундацію Петра Яцика. До речі, одним із найщедріших і найзагадковіших жертводавців конкурсу аж до смерті був меценат з Канади Стенлі Пітерсон (Богдан Патик). Він перераховував щорічно по 50–55 тисяч канадських доларів. Фундація називала їх «княжим даром у фонд конкурсу». Він переказував кошти і не хотів, щоб про нього писали, але на сотнях дипломів переможців конкурсу залишилося його ім'я, адже в конкурсі всі без винятку дипломи іменні [3]. Конкурс і донині тримається на коштах благодійників з України, Канади, США, Австралії

Конкурс щороку стартує 9 листопада, в День української писемності та мови. Він проходить у чотири етапи за олімпійською системою: шкільний, районний, обласний та всеукраїнський. Переможці конкурсу отримують грошову винагороду (залежно від віку учасників). У конкурсі беруть участь як українці, так і представники інших національностей, які володіють українською мовою та послуговуються нею.

Основні локомотиви конкурсу – виконавчий директор Ліги меценатів, письменник Михайло Слабошпицький, який є незаперечним авторитетом для

українських учителів та представників української діаспори; генеральний директор АТ Фармацевтичної фірми «Дарниця», президент Ліги українських меценатів Володимир Загорій, який від сьомого конкурсу і дотепер – головний меценат цього проекту; директор Інституту української мови Національної академії наук України, науковець, мовознавець, голова журі конкурсу Павло Грищенко.

Конкурс залучив до участі не тільки учнів, а й студентів, військових, учнів профтехосвітніх навчальних закладів, дав натхнення і учасникам, і вчителям, адже перемога в ньому – це визнання таланту і знань, підкріплене грошовими преміями, які є гідною нагородою за відмінні успіхи на ниві рідної мови, показником престижності та важливості здобутого рівня. Сам Петро Яцик говорив свого часу, що «справжні знання коштують дорого» [3].

У конкурсі беруть участь практично всі вищі навчальні військові заклади, зокрема – Академія Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, Військова академія (Одеса), Академія військово-морських сил імені П.С. Нахімова, Харківський університет Повітряних сил імені Івана Кожедуба, Військовий інститут телекомунікації та інформатизації Державного університету телекомунікацій, Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Житомирський військовий інститут імені С.П. Корольова Чи не одними з найперших до конкурсу приєдналися учні Київського ліцею імені Івана Богуна. Кожного року на сцені столичного театру імені Івана Франка стояли переможці у військовій формі з різних навчальних військових закладів України. Як зазначав один з переможців конкурсу Кирило Гринько, «Ми – майбутні захисники нашої держави, маємо захищати Україну не тільки зі зброєю в руках, а й щоденно стояти на захисті нашої мови...» [3].

Конкурс знавців української мови має статус міжнародного. Тому, крім нашої держави, він відбувається всюди, де проживають українці, які бажають брати участь у цьому мовному змаганні. На сьогодні це українці з понад 30 держав світу – Литви, Латвії, Польщі, Білорусі, Росії, Казахстану, Франції, Німеччини, США, Австралії, Канади, Китаю Завдання для учасників

поширює через інтернет Міністерство освіти і науки України, а дипломи й цінні подарунки передає Міністерство закордонних справ до українських громад, недільних шкіл, церков. Традиційно дипломи й пам'ятні подарунки переможцям вручають на День незалежності України за присутності посла України в тій країні, де відбуваються урочистості нагородження юних переможців. На закритті конкурсу в столичному театрі імені Івана Франка на сцені майорять стяги тих країн, учасники котрих брали участь у конкурсі Петра Яцика.

XX Міжнародний конкурс з української мови стартував у Києві 9 листопада 2019 року. Вже 20 років поспіль, незважаючи на політичні тренди, конкурс відбувається не тільки в Україні, а й у світовій українській діаспорі. За час існування Міжнародного конкурсу з української мови імені П. Яцика виросло не тільки покоління учнів, а й покоління нових учителів, які хочуть знати докладно, хто такий Петро Яцик, чиє ім'я носить конкурс [1, 225]. Патріотична ініціатива Петра Яцика удвадцятье знайшла відлуння в тисячах молодих українських сердець, які через участь у цьому міжнародному турнірі долучилися до світової спільноти українців. Перший меценат цього конкурсу Петро Яцик із певністю наголошував: «Ніщо і ніколи так не об'єднає українців, як рідне слово» [5].

Отже, Міжнародний конкурс знавців української мови спрямований на піднесення престижу української мови в Україні та за її межами, підвищення рівня знань з української мови, формування культури спілкування, виховання у молодого покоління любові до мови, свого народу, усвідомлення того, що українська мова є генетичним кодом української нації, формування в молодій людини почуття патріотизму, потреби особистої причетності до процесів утвердження і розвитку української мови, привернення уваги громадськості та органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування до вирішення проблеми функціонування державної мови в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загребельна Н. Яретик М. Роль націокультурної діяльності мецената Петра Яцика в утвердженні духовності молодшої генерації українців як основи державотворення в сучасній Україні. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті [текст] : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11-12 червня 2020 року / науковий редактор Тетяна Єщенко. – Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. – С. 222-225
2. Загребельна Н., Яретик М. Петро Яцик: канадієць-українець, що жив Україною. Драгоманівські історичні студії: зб. наук. праць молодих істориків / відп. ред. і упор. О.В. Потильчак: кафедра джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін; історичний ф-т; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ-Ніжин: Видавець Лисенко М. М., 2020. Вип. 5(9). – 400 с.
3. Короненко С. 15 років, 30 країн, тисячі учасників... Газета «День», № 89 (2015). – К: 26 травня, 2015.
4. Марко Р. Стех. Петро Яцик – 1921-2001. Будівничий українознавчих студій. – PressRelease. – Канадський Інститут Українських Студій, 14 лютого 2002 р. – С. 1
5. Режим доступу: <https://www.facebook.com/604487636603344/posts/767602116958561/>
6. Слабошпицький М. Українець, який відмовився бути бідним / Михайло Слабошпицький. – К.: Ярославів Вал, 2011. – 255 с.
7. Слабошпицький М., Сорока М. Меценат, який не відмовився бути українцем. Петро Яцик у спогадах сучасників – К.: Ярославів Вал, 2002. – 195 с.

СПОРІДНЕНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ: ЗА І ПРОТИ

До нашого часу не дійшло достатньо пам'яток, аби можна було визначити точну дату створення української мови. Існує багато кардинально різних концепцій її походження. Кожен вчений, що займався вивченням цього питання, шукав відповідь, крізь призму свого розуміння історичної приналежності території України. Саме через те, що вона довгий час була підвладна Росії, українську та російську мови часто ототожнюють, адже вони належать до однієї східнослов'янської мовної групи, мають співзвучні слова, проте це є неправильною позицією. Для того, аби в цьому пересвідчитися потрібно звернутися до історії.

Українська є однією з найдавніших індо-європейських мов. Про це свідчить наявність архаїчної лексики, фонетичні та морфологічні риси, які збереглися протягом віків. Підтвердженням тисячолітньої історії нашої мови також є праця «Українська мова і санскрит» Станіслава Губерначука, у якій філолог порівняв близько 8 тисяч слів та виявив співзвучні, наприклад, повітря, кохати, кінь, дерево, вогонь. Існує концепція українсько-американського вченого-мовознавця, який не був підвладним пропаганді, адже жив і працював за кордоном, Юрія Володимировича Шевельова, яка ґрунтується на ідеї існування праслов'янської мови, яка в VII ст. розпалася на 5 діалектів східних слов'ян, серед яких були киево-поліський та галицько-подільський, що і утворили українську мову.

Періодизація історії мови за Ю. Шевельовим:

- Протиукраїнський період – VII–XI ст.;
- Давньоукраїнський – XI–XIV ст. (розквіт Київської Русі);

- Ранньосередньоукраїнський – XV–XVI ст.;
- Середньоукраїнський – середина XVI – перші роки XVIII ст.;
- Пізньюсередньоукраїнський – XVIII ст.;

•сучасний – від останніх років XVIII ст. до сьогодні, що починається в 1798 року виходом першого твору розмовною українською мовою, бурлескно-травестійної поеми «Енеїда» Івана Петровича Котляревського, адже як сказав М.Коцюбинський: «З появою «Енеїди» забуте і закинене під сільську покрівлю слово, наче фенікс з попелу воскресло знову», а також першого видання збірки «Кобзар» Тараса Григоровича Шевченка в 1840 році.

Нинішня російська мова є слов'янською за своїм походженням, хоча й має деякі риси, властиві фіно-угорським мовам – властиве для більшої частини росіян “акання”, поширення здвоєних слів, характерні філологічні конструкції, зокрема, часте розміщення прізвища попереду імені, тощо. Вона виникла насамперед на основі церковнослов'янської мови, створеної просвітниками Кирилом і Мефодієм та привнесеної князями з династії Рюриковичів, їхніми нащадками після християнізації тубільців, й адаптованої змішаним слов'яно-фіно-угорським населенням.

Розвиток двох мов за часів Київської Русі уже не має масштабної диференціації, а навпаки, літературні пам'ятки «Повість минулих літ» ченця Нестора Літописця, «Слово про похід Ігорів», «Повчання дітям» Володимира Мономаха та інші твори, написані церковнослов'янською, відносять як до історії української, так і російської мови, адже Русь з російськими територіями почали зближуватися через завоювання їх київськими князями. Саме через це проповідниками Кирилом та Мефодієм була створена церковнослов'янська мова, яку б мали розуміти всі слов'яни, від болгар до чехів і моравів. Її було створено на основі діалекту болгарської мови. Вона використовувалась як міжнародна – болгарами, сербами, хорватами, моравами, а також у Київській Русі. Сучасна російська мова має 73% спорідненої лексики з болгарською, що свідчить про її коріння, пов'язане з церковнослов'янською. Тоді як українська з російською мають 62%, стільки ж як у румунської та сардинської. Відсоток,

звісно, досить значний, але навіть у таких різних мов як російська і англійська можна виявити схожі за звучанням та значенням слова, наприклад, назви місяців.

Українською	Англійською	Російською
Січень	January	Январь
Лютий	February	Февраль
Березень	March	Март
Квітень	April	Апрель
Травень	May	Май
Червень	June	Июнь
Липень	July	Июль
Серпень	August	Август
Вересень	September	Сентябрь
Жовтень	October	Октябрь
Листопад	November	Ноябрь
Грудень	December	Декабрь

Табл. 1. Порівняння назв місяців

Чітко простежується, що українські назви не мають нічого спільного з російськими, а походять ще, напевно, з дохристиянських часів, кожен місяць асоціюється з природним явищем, яке його характеризує. Місяць, коли цвіте верес – вересень, жовтіє листя – жовтень тощо.

Існує також багато граматичних відмінностей.

1. Обидві мови кириличні, проте є різниця в літерах:

- Українські сполучення «йо», «ьо» є відповідником російської «ё» (клён – клен, сёмга – сьомга).

- «Г» у нас звучить як «h», гора – [hora], а у російській як «g», гора – [gora]

- Українських і, г в російській не існує взагалі, вони мають лише відповідники, а «ї» і відповідника не має.

- Україна «і» – російська «и», а українська «и» – російська «ы».

2. В українській використовується апостроф, а в російській – твердий знак (під’їхати – подъехать).

3. На відміну від російської, українська має кличний відмінок. У називному Іван, у кличному – Іване.

4. Українська – єдина з мов слов’янської групи, яка утворює майбутній час флективним способом: «робитиму». Це відрізняє її від російської чи англійської мов, де використовують аналітичний метод, тобто додавання слова «буду», **буду** робити.

5. У першій особі множини дієслова в українській мові приймають закінчення «мо». *Наприклад, «Будемо» українською і «Будем» – російською.*

Українська мова створена на базі місцевих стародавніх слов’янських діалектів. Вона зберегла більш тісні зв’язки з іншими живими слов’янськими мовами. Пересічні українці розуміють і поляків, і болгар, і хорватів, а найбільше білорусів (82% лексичної спорідненості). Натомість, росіяни часто не розуміють навіть української.

Тому слід наголосити – ані російська мова не є діалектом української, ані, тим більше, навпаки. Це дві різні мови, які не можна ототожнювати, вони мають свої лексичні, граматичні, історичні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української мови. Хрестоматія Єрмоленко С.Я., Мойсієнко А.К. – К.: Либідь, 1996. – С. 194.
2. Українська мова: крапочка над нашим «і» О. Палій для інформаційного агенства «УНІАН» – <https://www.unian.ua/politics/566585-ukrajinska-mova-krapochka-nad-nashim-i.html>
3. Поэтика и стилистика русской литературы. Памяти академика Виктора Владимировича Виноградова М.П. Алексеев / АН СССР, ИРЛИ; отв. ред. М.П. Алексеев – Л.: Наука, 1971. – С.329-333.

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА СВІТ

«Найбільше і найдорожче добре в кожного народу – це його мова, ота жива схованка людського духу, його багата скарбниця, в яку народ складає і своє давнє життя, і свої сподіванки, розум, досвід, почування», – писав Панас Мирний. Українська мова – національне надбання українського народу, що входить до другого десятка найпоширеніших мов світу: нею розмовляє близько 45 мільйонів людей.

Функціонування та поширеність української мови за межами нашої держави у різних країнах усіх континентів тісно пов'язана з кількістю представників української діаспори. Українська діаспора – це українці, які живуть поза межами держави, однак переймаються долею своєї країни. Століття бездержавності, соціальний і національний гніт та інші негаразди розпорозували українців по всьому світу. То ж скільки нас? Куди закинула доля наших краян? Нашого цвіту по цілому світу, – каже українська народна приповідка. Українська мова – мова корінного населення України, а також українців, що проживають за її межами: у Росії, Білорусі, Казахстані, Польщі, Словаччині, Румунії, Канаді, США, Австралії та багатьох інших країнах.

Українці в Польщі становлять корінну етнічну групу, оскільки вони споконвіків жили на Бойківщині, Лемківщині, Підляшші, Холмщині, Надсянні – землі, що входили до Галицько-Волинського князівства. Вважається, що у Польщі живе тепер біля 300 тисяч українців. Щоб уникнути дискримінації, українці були змушені приховувати свою національність, утримуватися від спілкування рідною мовою. У 1970 році лише 5% українських дітей у Польщі мали можливість навчатися українською мовою. Існує український ліцей у Легниці й педагогічний ліцей у Бартошиці, що готує вчителів української мови.

У Варшавському університеті на філологічному факультеті створений відділ української словесності. Серед українців Польщі є визначні науковці та викладачі. Поширенню української мови в Польщі сприяє преса: «Наше слово» (з 1956 року) і додаток до неї «Дитяче слово» (пізніше «Світанок»). А також школи, гуртки, читальні, українські громадсько-культурні товариства. В українських виданнях Польщі періодично друкуються художні твори місцевих українських письменників.

Українці у Словаччині становлять численну групу: близько 100 тисяч у 30 селах навколо міста Пряшева. Історично цей регіон є продовженням Закарпаття. В українських селах Східної Словаччини діють українські школи, щоправда, часто паралельно зі словацькими, в яких є лише окремі українські класи. У місті Свиднику є український відділ Пряшівського університету, виходить українська преса, функціонують український музей, театр. Також у Пряшеві розвивається українське відділення при спілці українських письменників, відділ української літератури Братиславського словацького педагогічного видавництва, а на філософському факультеті Кошинського університету – українське відділення з кафедрою української мови та літератури. У Свиднику з 1956 року відкрито музей української культури, який має свій друкований орган – «Науковий збірник» (досі опубліковано 16 томів у 19 книгах). Значної шкоди українській культурі завдають ідеї русинства, які підтримує, на жаль, офіційна влада.

Українці в Румунії: афтохтонне українське населення живе на території Румунії на Південній Буковині, Марамороші, Добруджі, а українські поселенці є в кількох селах Банату. Значна кількість української інтелігенції живе в Бухаресті. Загальна кількість українців у Румунії – близько 30 тисяч. В українських населених пунктах вивчають у школах українську мову й літературу як навчальну дисципліну, раніше існували ліцеї з українською мовою викладання. На філологічному факультеті Бухарестського університету є українське відділення з нерегулярним набором студентів. Друкуються підручники й посібники з української мови й літератури.

Українці в Німеччині: у цій країні живе близько 25 тисяч українців. Центром української еміграції є Берлін. У Мюнхені діє Український вільний університет, Український техніко-господарський інститут. Є українське видавництво, регулярно виходять тижневики «Шлях перемоги», «Християнський голос», кварталник «Рідна церква».

Українці у Франції: за неофіційною статистикою у Франції проживає 30 тисяч українців у районах Ліона та Парижа. Тут діє наукова бібліотека імені Симона Петлюри, є українські школи при деяких церковних парафіях. У Парижі при Вищій школі східних мов є відділ українознавства, яким тривалий час керував професор Аркадій Жуковський, буковинець за походженням, один із співавторів праці «Буковина: її минуле і сучасне». Освіта українською мовою забезпечується громадськими організаціями. Українська мова студіюється також у відділі славістики Університету №8 міста Парижа. Тривалий час тут виходив тижневик «Українське слово». У місті Марсель є науковий осередок Наукового товариства імені Т.Г. Шевченка, який упродовж багатьох років очолював редактор «Енциклопедії Українознавства» професор Володимир Кубійович.

Українці в Італії: у цій країні проживає невелика кількість українців, в основному заробітчани, які постійно мігрують. Наприкінці 60-х років у Римі відкрито Український католицький університет. У Ватикані, в архівах зберігаються документи з історії України. З 1939 року у Ватикані щодня транслюється радіо українською мовою. Цікаво, що в післявоєнний період (після закінчення Другої світової війни) в Італії було 15 тисяч українців переважно військовополонених, які згодом переїхали до Великої Британії.

Українці у Великій Британії: близько 30 тисяч українців нині мешкають у Англії. Українці Великої Британії належать до трьох поколінь, з яких два останніх – це уродженці цієї країни. Друге покоління здобуло повністю середню освіту, багато хто – вищу. Перше покоління українських родин розмовляє між собою та з дітьми виключно українською мовою; друге – українською, інколи англійською; третє – частіше англійською. Але серед

українців спостерігається велике зацікавлення українською мовою, прагнення вивчити її. Повних українських шкіл у Великій Британії немає, є дитячі садки та одинадцятирічні суботні школи українознавства, де діти вчаться раз або двічі на тиждень. Діє «Українська видавнича спілка», виходить тижневик «Українська думка», кварталник «Відомості».

Українці в Австрії: в Австрії живе близько 5 тисяч громадян українського походження. Життя української еміграції зосереджене у Відні. Тут діє Координаційна рада українських організацій в Австрії. У Віденському університеті є лекторат з української мови.

Українці в Аргентині: в Аргентині живе численна група українців - близько 100 тисяч. Тут друкуються тижневики «Українське слово», «Наш клич», місячник «Дзвін», сатиричний місячник «Мітла». Є радіопередачі у Буенос-Аресі, а також у Чако, Кордові, Оберті.

Українці в США: нині у США мешкає одна з найбільших українська етнічна група, яка нараховує близько 2 мільйонів чоловік. Українська діаспора США належить до високоурбанізованої і освіченої національної меншини. Тут функціонує низка освітніх, наукових, суспільно-громадських організацій. Емігранти піклуються про те, щоб їхні діти знали українську мову. При Гарвардському університеті є Український дослідницький інститут з кафедрами української мови, літератури, історії України. У Вашингтоні перед Білим Домом установлений пам'ятник Т.Г. Шевченкові, якого глибоко шанують як національного пророка. Друкуються газети «Народна воля», «Америка», «Свобода», часопис «Форум» та багато інших.

Українці в Канаді: згідно з інформацією канадської преси, українська етнічна група об'єднує 1 мільйон чоловік. Українці Канади мають значну кількість суботніх шкіл. Українська мова як предмет є також у багатьох загальноосвітніх школах, де вчиться близько 10 тисяч учнів. У місті Альберті є Канадський інститут українських студій, що утримується на державні кошти. Українознавчі дослідження є в університетах Торонто, Вінніпега, Саскатуна. Багато населених пунктів мають назви такі, як в Україні: Борщів, Броди, Бучач,

Новий Київ, Січ. У них лунає скрізь українська мова й пісня, народна та сучасна.

Українці в Бразилії: у цій державі проживає близько 30 тисяч українців. Тут виходять тижневики «Праця», «Хлібороб», «Український місіонер», з перервами друкується «Українська православна нива». Велика площа міста Куритиби має назву «Країна». Крім того, виходять чимало книжок релігійного змісту українською мовою.

Українці в Австралії: у країні проживає 30 тисяч українців. Австралійська діаспора вважається більш молодого еміграцією. Українці швидко адаптувались до незвичних умов життя у найвіддаленішому від Європи материка, організувавши господарське, культурне, релігійне і наукове життя. У багатокультурному австралійському житті, суспільстві українська діаспора стала однією з найбільш стійких до асимілятивних процесів. Деякі ділянки культури (театр, література, хорове та образотворче мистецтво, танець, народне прикладне мистецтво) розвинулися тут порівняно ширше, ніж в інших регіонах поселення української діаспори. В Австралії виходять періодичні видання «Вільна думка», «Українець в Австралії», «Церковні вісті», церковний кварталник «Наш голос», друкуються твори українських письменників, є театральні та інші колективи. При церковних парафіях є українські школи. Діють кафедри української мови в університетах Мельбурна та Сіднею. Працює осередок Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка та представництва Української вільної академії наук. Об'єднання української молоді, а також церква – Українська греко-католицька та Українська автокефальна православна – сприяють збереженню української мови та підтримують її розвиток, функціонування.

Як бачимо, рознесли вітри історії та особисті долі українців по світах. Але й там можна зберегти себе як українця, а можна й на рідній землі стати манкуртом. За останні роки еміграції з України виїхало за кордон близько 8 мільйонів українців. Серед них переважають особи жіночої статі, які шукають можливості знайти роботу, бо в рідній країні реалізуватися не можуть.

Згадаймо влучні слова відомого поета Володимира Сосюри: «Без мови рідної, юначе, й народу нашого немає». Українська еміграція розуміє: стан розвитку рідної мови є джерелом духовного розвитку народу у різних регіонах світу. Де б не був український народ, важливо пам'ятати рідну мову, розвивати її і ніколи не забувати. Саме від цього буде залежати їх ідентифікація як представників великої нації. Однак бажано враховувати, переймати цінності тієї країни, де проживають українці, таким чином збагачуючи власну культуру.

Саме ми заради прийдешніх поколінь повинні зберігати і шанувати мову, як це робили й роблять наші славні пращури у різних куточках планети, бо збереження історичної пам'яті українського народу - це наше майбутнє, наша незалежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абліцов В. Галактика «Україна». Українська діаспора. Дрогобич: Відродження, 1994. 218 с.
2. Головацький І. Віхи української історії. Л: 2006. С. 46-47.
3. Гуцайло С. Україна і арабський світ: історія взаємовідносин. К: Диво- слово, 2003. 450 с.
4. Енциклопедія Українознавства. Л: 2000. 400 с.
5. Івашина В., Радевича-Винницький Я. Мова і нація. Дрогобич: Відродження, 2004. 218 с.
6. Українська мова: Енциклопедія. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
7. www.osvita.org.ua
8. www.ukrsvit.com.ua

*Кіндерес Катерина,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

МОВНИЙ ПАРАДОКС» В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ)

Аналізується мовна ситуація в українському освітньому просторі та її парадоксальність. Визначено основні причини мовної нестійкості учасників освітнього процесу. Характеризується інтерференція двох мовних систем.

Постановка проблеми: Функціонування в сучасному українському освітньому просторі мови викладання (української) і мови спілкування (російської) спричинило «мовний парадокс» у шкільній освіті.

Історіографія досліджень: «Мовний парадокс» в сучасному освітньому просторі – тема, яка турбує дослідників з часу запровадження української мови, як мови викладання в школах. У 2010 опубліковано посібник Л. Масенко, який дає уявлення про мовну ситуацію в Україні у період 2002–2009 рр. [2]. А. Велика у своїй соціолінгвістичній роботі висвітлює проблему двомовності [1].

Метою доповіді є дослідження «мовного парадоксу» в сучасному освітньому просторі на прикладі шкільної освіти

Виклад основного матеріалу:

У статті 10 Конституції України, прийнятої Верховною Радою 28 червня 1996 р., зафіксовано: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України» [2].

У сучасному освітньому просторі українська мова займає домінуючу позицію. Неабияку роль відіграла політична ситуація в державі. Саме в умовах війни на сході України відбувся сплеск українського патріотизму. Якщо за рік

до анексії Криму та війни на Донбасі 56% жителів України називали рідною українську мову, а 40% – російську, то у 2019-му перший показник виріс до 63%, а другий впав до 35% [4]. Кількість україномовних шкіл зростає.

Проте, за даними дослідження Інституту української мови, насправді простір шкіл по всій Україні, за винятком західних областей, є двомовним. Сталася парадоксальна ситуація, коли в освітніх закладах набула поширення диглосія – це одночасне існування в суспільстві двох мов чи двох форм з функціональним розподілом [1]. Кандидат філологічних наук Інституту української мови НАНУ О. Данилевська стверджує, що українська мова активно задіяна лише на уроках, а мовою спілкування на перерві залишається російська. І це стосується не лише учнів, а й самих вчителів. Науковиця підкреслює, що така демонстрація подвійних стандартів педагогів недопустима, адже цю мовну поведінку можуть наслідувати здобувачі освіти [3].

Така мовна нестійкість пояснюється не лише впливом пострадянського простору безпосередньо (бо так розмовляють вдома батьки, бабусі й дідусі – жителі Радянського Союзу; територіальне розташування, а отже вплив держави-лідера Радянського Союзу – Росії), але й мовною поведінкою в соціальних мережах. Доступ до російських соціальних мереж став офіційно закритим, проте інформаційний у цій сфері залишається з домінуванням російської бази над українською. Варто також не забувати про російськомовну музичну індустрію, адже більшість сучасних музикантів співають не українською. Російськомовний контент заповнив Інтернет і на сьогоднішній день українські школярі активно підтримують це. Адже мовна культура з віртуального життя переноситься на мовну культуру в реальне. Використання російської як засобу неформального спілкування блокує процеси утворення живих форм усного мовлення на базі своєї мови. Тобто учні, послуговуючись російською мовою, фактично самі зупиняють поширення рідної мови в розмовному середовищі.

Можна стверджувати, що на сучасному етапі в українському освітньому просторі спостерігається «мовний парадокс» – в стінах освітнього закладу

учні(не всі) послуговуються українською мовою під час уроку, але в позаурочний час розмовляють російською. Функціонально ця мова зручніша саме через інтерференцію двох мовних систем. Найбільшою проблемою є те, що більшість дітей, закінчуючи школу, потрапляють у скрутне становище. Нестійка ще мовна свідомість не знає, як орієнтуватися в такому хаосі: індивід дезорієнтований, він намагається узгодити брутальний тиск російської та вплив україномовного середовища.

Висновки. Не зважаючи на таку мовну проблему, з часів здобуття Україною незалежності і до сьогодні, україномовний освітній простір реалізує себе в поступальному процесі. «Мовний парадокс» існує, але на сучасному етапі кількість україномовних шкіл зростає, як і відсоток україномовного населення, а, отже, в майбутньому, можна прогнозувати, ця проблема мінімізується.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білінгвізм та диглосія як соціолінгвістичні явища [Текст] / Анастасія Велика // Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Сер. Філологічні науки (мовознавство). – 2010. – Вип. 89 (2). – С. 153–156
2. Нариси з соціолінгвістики: [посібник] / Л. Масенко; Нац. Ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ: Києво-Могилян. акад., 2010. – 242 с.
3. Поперечна Д. На уроках – українською, а на перерві – російською // Українська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2020/10/20/242736>.
4. Щур М. Майже 200 тисяч учнів перейшли на українську, і це незворотно // Форпост [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://forpost.lviv.ua/novyny/32032-maizhe-200-tysiach-uchniv-pereishly-na-ukrainsku-i-tse-nezvorotno-movnyi-ombudsmen>.

БАГАТСТВО І СИЛА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова – це мова нашого народу, символ України, код нації. Мова це невичерпна духовна скарбниця, в яку народ безперервно вносить свій досвід, всю гаму свого розуму і почуття. Як казав Олесь Гончар: «Мова – це не просто спосіб спілкування, а щось більш значуще. Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнева діяльність народу».

Наша мова виткана з любові до землі, до роботи, до ближнього свого. Це та мова, якою розмовляють наші кохані і близькі люди. Мова, якою розмовляли та яку прославляли на весь світ великі поети та письменники, яку шанували і до сих пір шанують за кордоном. Мова, яка підіймала український народ на революції та повстання проти гноблення, яка до кісток пронизує ідеєю патріотизму, яка запалює вогонь в наших серцях.

Українська мова є дзеркалом нашого народу, побуту (одяг, страви, знаряддя праці), культури, моралі, характеру, обрядовості, тісно переплітається з українською ментальністю. Вона znana в усьому світі своєю красою та неповторністю, милозвучністю та красномовністю.

Наша мова багата на забобони та повір'я, ворожіння, прикмети і символи, думи і пісні, голосіння, замовляння, усмішки, прислів'я і приказки.

Важливе місце посідали численні вірування пов'язані із пересторогами, обмеженнями. Наприклад: якщо зустріти дівчину з повними відрами – буде успіх, якщо з порожніми – невдача; якщо розсипати сіль – станеться сварка чи біда; якщо руда собака забігала до хати, це віщувало пожежу; пекти весільний коровай треба було лише з хорошими думками, вважалося, що тріснутий

коровай – поганий знак для молодят. Дуже багато забобонів та повір'їв було пов'язано з вагітністю та пологами.

Поширеними також стали ворожіння. Їхньою метою було прагнення одержати відповіді на запитання про життя, здоров'я, смерть; про погоду чи врожай, багатство й бідність, про шлюб і майбутнього обранця (ворожіння на півневі, на мисці з водою, на черевичкові, на гребінці, за допомогою дзеркала)

Багата мова і на прикмети. Наприклад: горобина пізно зацвіла – пізня буде й осінь; гуси на березі ставка ховають голови в пір'я – похолодає; корови п'ють мало води, удень сплять – чекай дощу.

Велику роль в українській мові відіграють символи:

- Верба – символ працездатності і родючості;
- Вишиванка – символ здоров'я, краси, щасливої долі, чесності й любові; оберіг;
- Калина – символ України
- Лелека – символ поваги до батьків, сімейного благополуччя, любові до рідної землі;
- Писанка – символ життя;
- Рушник – символ злагоди й любові, щасливої долі, подружньої вірності;
- Хліб – символ людського життя, святості, добробуту, гостинності;

Люди з давніх-давен створювали пісні, думи, байки, легенди, які потім передавали з вус у уста, так і сформувалася усна народна творчість, яка збереглася і до наших днів і становить невід'ємну частину формування нашої мови як мови незалежного народу, який має свої традиції, вірування.

Найвідоміші думи це «Дума про Марусю Богуславку», «Дума про Івана Богуна», «Дума про Самійла Кішку», «Дума про Байду».

Україна завжди славилася своїми величними піснями, в яких оспівувалися мужні подвиги героїв-козаків, непереможне кохання, почуття відданості рідній землі, патріотизм. Найвідоміші історичні пісні: «Ой на горі та й женці жнуть», «Ой, Морозе, Морозенко», «Чи не той то хміль». За козацької доби склалися пісні про боротьбу українського народу проти польського та московського

гноблення. Прикладами козацьких пісень є: «Ой на горі вогонь горить», «Їхав козак на війноньку», «Стоїть явір над водою», «Віє вітер, віє буйний». Найвідоміші пісні про кохання: «Взяв би я бандуру», «Тече річка невеличка».

Багате розмаїття колискових пісень, які з дитинства виховують в дитинці любов до рідної матері, до землі і праці, до своєї хати, до рослин, тварин та птахів. Це перші пісні дитини, які і впливають на формування світобачення, відчуття патріотизму, благородності, доброти та великодушності: «Люляй, люляй, мій синочку», «Котику сіренький», «Ой ходить сон біля вікон», «Мати доню колисала», «Ой ти коте-рябку».

Наш народ завжди славився своєю дотепністю, тому не дивно, що наша мова багата і на усмішки та жартівливі пісні: «Грицю, Грицю, до роботи», «Гарна сваха, гарний сват», «Очеретом качки гнала».

Одне з чільних місць приділяють колядкам та щедрівкам – це календарно-обрядові пісні зимового циклу, які виконуються під Новий рік і у Щедрий Вечір. Вони прославляють народження Христа, бажають добробуту родині, багатого урожаю.

Українці здавна вірили у надприродні сили та духів, тому українська мова здавна збагатилася замовляннями – усталеними висловами, що виражають їх бажання вплинути на природу, на людину і її стосунки з оточенням у відповідному напрямку. Приклади: замовляння на добрі пологи, від зубного болю, від більма на оці, від кольок, від болю у суглобах та душевної гризоти.

Найпоширенішими в українській мові є коротенькі виказування, які несуть повчальний зміст, це прислів'я і приказки, які склалися колективно. Наприклад: маленька праця краща за велике безділля; життя прожити – не поле перейти; краще їсти хліб з водою, ніж жити чужиною; пташка красна своїм пір'ям, а людина – своїм розумом.

Українська мова надзвичайно пишна, різнобарвна та красномовна. Для української мови характерні зменшено пестливі-форми слів, розмаїття синонімів, омонімів, паронімів, широкий спектр фразеологізмів. Це все робить нашу мову унікальною.

З одного боку, українська мова весела та бадьора, дотепна і жартівлива, це співоча і жива мова, яка закликає до танців, співу та розваг. А з іншого боку – це найсильніша мова, адже їй, як нікому іншому, прийшлося пройти пекучий шлях боротьби за право на існування. В ній тисячолітня історія нашого народу – історія тяжка, кривава, осяяна духом свободи та незалежності Української держави, бо ж український народ віками змушений був із зброєю в руках оборонятися і відстоювати своє право на вільне життя.

Вона завжди була пригноблена і сплюндрована її знищували та топтали, але вона воскресала як фенікс з попелу знову і знову, відроджувалася з руїн всім ворогам і нелюбам на зло. Чим більше її хотіли знищити, тим більше вона чинила супротив та загартовувалася. Нашому народу закривали рота аби він не зміг промовляти святі слова рідної мови, вбивали та висилали на каторжні роботи до Сибіру.

Українська мова невіддільна від українського народу, від його історичного розвитку, від самої держави, від рідної землі. Історія боротьби мови за своє визнання йшла поряд з історією боротьби українського народу за незалежність.

Україна довгий час була розчленована між різними народами а найбільші території ввійшли до Російської та Австрійської Імперій. Ніхто не хотів її зміцнення та незалежності, тому як народ, так і мова зазнавали утисків, закривалися українські школи, просвіти та університети, церкви, бібліотеки і читальні, громади і братства, які поширювали тексти, статті, твори українською мовою, або хоч якимсь чином становили загрозу царату:

- 18 липня 1863 – Валуєвський циркуляр: «ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може, наріччя їхнє, що його вживає простий народ, є та сама російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі».

- 1764р. – скасування Катериною II українського гетьманства, а з ним – ліквідація українських навчально-культурних закладів та усунення від влади україномовних чиновників.

•30 травня 1876р. – Емський указ. Заборона ввозити українські книги з-за кордону, заборона підписувати українські тексти під нотами, заборона українських вистав.

•1888 р. – указ Олександра III «Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами».

•1910р. – указ П. Столипіна про зарахування українців до розряду іногородців і про заборону будь-яких українських організацій.

•1914 р. – указ Миколи II про заборону української преси.

Існування окремої української мови не було загально визнаним до початку ХХ століття, коли українська мова розглядалась як «малороський діалект» російської мови. За радянської доби впроваджувалася русифікація, переслідувалися представники української інтелігенції. В Україні весь час тривала боротьба за рідне слово. Одними із найвідоміших форм було шістдесятництво та дисидентство:

•Шістдесятники виступали на захист національної мови і культури, свободи художньої творчості, влаштовували неформальні літературні читання та художні виставки, вечори пам'яті репресованих митців, ставили замовчувані театральні п'єси, складали петиції на захист української культури. Організовані у 1959-60 рр. Клуб творчої молоді «Сучасник» в Києві та в 1962 р. клуб «Пролісок» у Львові стали справжніми осередками альтернативної національної культури.

•Дисиденти виступали за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, в Україні – за вільний розвиток української мови та культури, реалізацію прав українського народу на власну державність.

Найяскравіші представники такої боротьби: Ліна Костенко, Василь Симоненко, Іван Драч, Іван Світличний, Євген Сверстюк, Юлій Шелест, Микола Вінграновський, Алла Горська та Іван Дзюба, Василь Стус, Валерій Шевчук, Григорій Тютюнник, Володимир Дрозд, Євген Гуцало, Іван Бойчак і т.ін.

Наша мова заслуговує на повагу, на існування і визнання. Любов до Батьківщини не можлива без любові до рідного слова. Це наш код, який тече по

нашим жилам, наша історія. Тому ми не маємо права втратити та забути рідне слово, за яке боролися довгими роками наші предки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія України: довідник для абітурієнтів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів / С.В. Кульчицький, Ю.А. Мицик, В.С. Власов. – Вид. третє, перероб. та допов., – Київ : «Літера ЛТД», 2014. – 528 с.
2. Рідна моя Україна[Текст] / укл. І.І. Сметана; худож. А.Єрьоміна. – Харків: Книжковий «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 416 с.
3. Українська література: конспект / Юлія Солод. – Київ: «Козаки», 1996. – 384 с.
4. Українська література(рівень стандарту) : підруч. для 11 кл. закл. загальн. середн. освіти / Олександр Авраменко. – Київ: «Грамота», 2019. – 256 с.
5. Українська література: Хрестоматія: 9кл. / Упоряд.: Т.О. Харахоріна, В.С. Адаменко. – Донецьк: ВКФ «БАО», 2001. – 768 с.
6. Українська література: Хрестоматія: 10 кл. / Автор-упорядн. А.Б. Уліщенко. – Харків: «Світ дитинства», 2003. – 848 с.

Линник Тамара,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ХТО Я? ... УКРАЇНЕЦЬ?

Тема сьогоднішньої конференції: «Українська мова вчора, сьогодні та завтра».

Нам потрібно розуміти, що українська мова, це не просто слова, якими ми користуємося щодня. Ця мова несе в собі різноманітну історію ще з самих давніх часів її виникнення.

Україна пройшла через багато страждань, намагаючись зберегти свою перворідну мову. Її території зазнавали неодноразового гніту з боку інших

країн, що прагнули знищити українську мову. Письменників, які писали українською – вбивали. Друкарні, де друкувалися українські книжки – спалювали. Закони, угоди та всі політичні документи були написані іншими мовами.

Різні перешкоди, заборони і зміни супроводжували нашу мову. Через страждання, незліченну кількість пролитої крові, ця мова дійшла до наших часів. Можливо, не в первородному вигляді, а видозміненому: набагато мелодійнішою та влучнішою. І ми, як предки, живучи на цій землі, і, називаючи себе Українцями, повинні вшановувати всю історію, яку витримала наша повсякденна мова.

Я вважаю, що недоцільне використання такого спадку є неприйнятним. Чи, знайшовши старовинну вазу, яка має велику цінність, ми розіб'ємо її??? Ні, звичайно, ні! Адже ми розуміємо, що це частина певної історії, що це спадщина, яка дісталася нам від колишніх поколінь. Так само і мова є безпосередньою складовою частиною нематеріального культурного спадку кожної держави.

То чи варто називати себе українцем, не знаючи української культури і української мови? На території сучасної України живе велика кількість різних національностей, які мають свою власну мову. Але якщо людина, не тільки не використовує, але й не знає мови національності, до якої себе відносить, то вона не може повністю вважатися українцем. Ця особа відкидає нематеріальний культурний здобуток – мову.

Ми не можемо обрати де нам народитися, в якій місцевості, чи країні, але ми можемо себе ідентифікувати як громадянина, тієї чи іншої країни. Це не просто штамп чи певна довідка, це те, як хтось використовує нематеріальний спадок своєї держави. Знання мови, літературного фольклору, історії країни зближує нас з нашими предками. Наш обов'язок перед ними – це зберегти вдячність за ті зусилля, які вони приклали для збереження материнської рідної мови. Заради того, щоб ми, їхні нащадки, могли спокійно та щасливо жити і

вільно спілкуватися чарівною, багатостраждальною українською мовою сьогодні і завтра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ляхович Г.В. Варіації на тему мовної ідентифікації та мовної ідентичності: множинність теоретичних інтерпретацій. Наукові праці: Науково-методичний журнал. 2015. – Вип. 246. – Т. 258. – С. 85-91.
2. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей / Марія Гончарова // Мова і суспільство. – Вип. 6. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. – С. 60–69.

*Линовицька Анна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

ДІАЛЕКТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Діалект – “український” говір в різних місцевостях [1].

В українській діалектології вивчаються наріччя української мови. Їх поділяють на три групи:

- Південно-західне наріччя;
- Південно-східне наріччя;
- Північне наріччя.

Північне наріччя охоплює територію Чернігівської обл., північні райони Сумської, Київської, Житомирської, Рівненської та Волинської обл., ряд південних районів Білорусії [2].

Південно-західне наріччя поширене на території Львівської, Івано-Франківської, Чернівецької, Закарпатської обл., у південних районах Житомирської, Рівненської, Волинської обл., у деяких районах Черкаської,

Кіровоградської, Миколаївської, Одеської обл., частково в Польщі, Словаччині, Румунії [4].

Південно-східне наріччя включають територію Полтавської, Дніпропетровської, Запорізької, Херсонської, Донецької, Луганської, Харківської обл., більше частину Черкаської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської обл., південні райони Київської і Сумської обл.

Говірки південно-східного наріччя української мови є на території Криму, а також у суміжних з Україною районах російських областей (Курської, Белгородської, Воронежської, Ростовської) і Краснодарського краю [4].

У межах кожного з наріч виділяються такі говори (діалекти):

– північне наріччя: східнополіський, середньополіський і західнополіський говори (північні говори називають ще поліськими) [2];

– південно-східне наріччя: середньонаддніпрянський, слобожанський, степовий говори; [4 посилання]

– південно-західне наріччя (має найбільш територіально-мовний поділ): волинський, подільський, наддністрянський, бойківський, гуцульський, покутський, буковинський, закарпатський, надсянський, лемківський [3].

Діалектизм – слова чи словосполучення, які не входять до складу лексичної системи літературної мови, а є елементом лексики певного діалекту [5].

Типи діалектизмів [5]:

- лексичні – слова, які розкривають поняття, що у загально народній мові мають інші назви. Наприклад, у південно-західному говорі: бараболя, крумплі (це картопля), хопта (бур'ян), вівірка (білка), маржинка (худоба), небіж (племінник); південно-східному: калачики (кукурудза), жалива (кропива); північному: коросліп (пролісок), конопляник (горобець), к(ік) (прийменник до);

- етнографічні – слова, які притаманні лише певній території. Наприклад, у південно-західному говорі: сардак (зимовий одяг з домашнього сукна), черес (широкий шкіряний пояс), бануш (кукурудзяний куліш); південно-східному:

керсетка (жіночий одяг без рукавів), витяжки (чоботи, халява й передки яких викраєні з суцільного шматка шкіри), потапці (їжа з накришеного хліба); північному: кошуля (вишита сорочка), жур (їжа з вівсяного борошна, води та олії);

• семантичні (це підвид лексичних діалектизмів) – загальноновживані слова, які на повній території мають своє значення. Наприклад, у говорах Закарпаття і в деяких інших південно-західних, крім загальноновживаних значень, берег означає гора, схил гори, врода – урожай, квас – мінеральна вода, рубати – пиляти, різати, у поліських говорах північного наріччя базар – це майдан, печера – нора, худоба – господарство.

Регіони зі своїм діалектом [6]:

Харків: ампулка, сявка, чинка

Харків не має такого багатого діалекту, як, наприклад, Львів чи Одеса, але теж може здивувати приїжджих. Так, заряд з чорнилом для кулькової ручки тут називають не інакше як ампулки. Ну і місцева класика – “тремпель”, плічки для одягу. У лексиконі жителів першої столиці воно закріпилося ще в минулому столітті, а все через назву фабрики, що належала пану Тремпелю. Справжнім харківським словом вважають і слово “сявка”, яке вживають у значенні “хуліган”, “шпана”. За легендою, походить воно від назви банди малолітніх злочинців, які здійснювали набіги на фруктові сади, лідером якої вважався якийсь Сава. Вже багато років харків’янки завивають волосся “локонами”, а не плойками, як сусідки в інших областях. У мові незвичайне слово з’явилося завдяки упаковці для електричних щипців, де красувався розмашистий напис “Локон”. Бритвене лезо тут називають “чинкою”, а блискавку на одязі не інакше як “змійкою”. Всі ці слова – діалектна лексика.

Настільник – скатерка.

Звід – криничний журавель.

Халаш – будівля для реманенту.

Кобушка – глечик.

Рйга – клуня [10].

Донецьк: лайба і бакаї.

У Донецьку, як і в Харкові, вкоренилося слово “тремпель” – плічки для одягу. А на тротуарах тут не бордюр і не бровка, а поребрик. Уродженці Донбасу наполягають, що слово “тормозок”, яким у багатьох регіонах країни називають прихоплений з дому перекус, суто їхнє, шахтарське. Походить воно від “пригальмувати і поїсти”. Тормозок в жодному разі не є синонімом фастфуду. Ще одне популярне донбаське слово – “порожняк”. У побуті воно, як правило, вживається в значенні “дурниця”.

Зовсім незрозумілим для відвідувачів Донбасу стане слово “Бакаї”, найчастіше його можна почути на півдні регіону, у Маріуполі. Бака називають водойми біля моря. Версій походження слова дві. Перша: від аббревіатури БКІ – щось велике кар’єрне. Друга: від тюркського або монгольського слова, яке означає “бруд”, “сміття”. Купання в баку – затія небезпечна для здоров’я, але у маріупольців вони користуються популярністю. А от якщо ви почуєте від донеччан слово “лайба” – це ще не означає, що вони мають на увазі двощогловий човен з косими вітрилами. “Лайба” по-донецьки – велосипед. Іноді лайба може вживатися по відношенню до автомобіля або навіть шприца, хоча в такому сенсі його можна почути дуже рідко. Ще одне слово з різними смислами – “кіндейка”. У Росії так називають невелику річечку, в Донбасі – маленьку кімнатку або тісне службове приміщення.

Кирд – велика отара овець.

Гард – споруда на річці для лову риби.

Кирга́н – лодник на березі річки, озера для зберігання риби.

Кабі́ця – пічка у дворі.

Ва́да – рівчак для поливання городини [9].

Галичина: шляк і філіжанка.

Корінні галичани вважають, що галицький говір, – це чиста українська мова, з малою долею вкраплення польської, німецької та угорської. Хоча для людини, котра володіє тільки літературною українською мовою, галицька мова здасться майже іноземною. Адже іноземні слова, запозичені у сусідів, місцеві

впровадили в свій говір, зрозумілий тільки їм. На Галичині не коханки, а любаски. І вони не цілують в губи, а цьомають в бузю. Розлючені суперниці називають цих дам шльондрами або публіками, одне слово – павшими жінками. У відповідь принижені дружини чують від розлучниць: “А шляк би трафив цю мантилепу”. Або ромунду, оферму, лейбу. Коротше, “швидше б болячка згубила цю безглузду особу”. Але життя йде, і дружини продовжують своїм благовірним прасувати залізком або желіском (праскою) маринарки, ногавиці і спідні (піджаки, штани, кальсони), варити в баняхах зупу і драглі з когута (в каструлях суп і холодець з півня), застеляти столи обрусом (скатертинами), а канапи (дивани) красивими капами (покривалами). У той же час галицькі любаски, сидячи у зручному фотелі (кріслі), мріють про сличних фацетів (представницьких хлопців), тільки б він не виявився нарваним батяром, вар’ятом або вогірем, тобто безшабашним гультіпакою, ненормальним або сексуально стурбованим. Головне, дочекатися години, коли вона зможе зробити фризурю (зачіску), насмарувати писок (намазати губи), взути мешти на обцасах (туфлі на підборах), одягти сукню з відкритими раменами (плечима) і вельон з пацьорками (фату з намистинками)! А потім – влаштувати дефіляду (гулянку) і підняти келішки (чарки) за молодят. Але може вийти й так, що зовсім скоро, ликаючи сльози, виданиця (потенційна наречена) розповість коліжанці (подрузі) за філіжанкою гербати (чашкою чаю) в маленькій кнайпі (кафе), що вона в тяжі (вагітна) і страшенно боїться залишитися завидкою (матір’ю-одиначкою). Такий ось важкий трафунок (випадок) буває у завидних кобіт (дівчат). Так і за дзігарем (сигарекою) рука потягнеться... Продовжувати розповідь на галицькому діалекті можна до нескінченності. До цих пір ці слова живуть і вживаються в сучасній мові на Західній Україні. Можливо, не так часто, як зображено в цій розповіді, але їх можна почути і в розмові двох городян, і простих сільських тіток.

Марципан – делікатес.

Цівка – струмінь (води).

Ровер – велосипед.

Помарніти – схуднути.

Легуміна – десерт, ласощі, солодощі [7].

Одеса: фармазони і хіміні кури.

Одеський жаргон прийнято гордо називати “одеською мовою” – цей вислів є у Бабеля, Ільфа і Петрова, Жванецького. Корінні одесити запевняють, що завдяки особливій манері розмови одесити в будь-якій точці земної кулі впізнають один одного буквально з півслова. “Вся справа в особливій інтонації і манері побудови речень”, – говорить корінний одесит Яків. Хвилі еміграції розкидали корінних одеситів по світу, а вік тих, хто залишився, не дозволяє їм багато розгулювати вулицями. Тому одеський говір можна почути не всюди. Але досі брехунів в Одесі називають “фармазонами”. Слово означає брехливу, підлу людину, котра намагається урвати куш обманним шляхом. Суто одеським вважається і дивне “хіміні кури”, яке вживалося стосовно ділка, котрий пропонує сумнівну угоду або видає відбраковку за товар вищого гатунку. Покупець, котрий сумнівається, міг вимовити щось на кшталт: “Та це якісь хіміні кури!”.

В одеського письменника Валерія Смирнова щодо походження цього вислову така думка: “Хіма – у євреїв таке ж поширене ім’я, як Іван у росіян”. “Хіміні кури” – це своєрідний синонім фрази “Іван-дурень”. У цьому ключі ще використовують ім’я Шая. “Шая з трамвая – така собі простачка”, – пояснює письменник. Креветки в Одесі іменуються “рачками”, причому незалежно від розміру та походження, будь то королівські креветки чи виловлені в лимані крихітки. Питання, чому вкоренилася така назва, у торговок викликає щире здивування: “Навіть дитині зрозуміло, що великий з клешнями – це рак, а маленькі – рачки”. Пляшку в Одесі теж називають по-своєму – “флеш”. Але не всяку, а лише зі спиртним. Кажуть, це пішло від німців, яких ще з часів Катерини II в тутешніх околицях було безліч. Ті тримали шинки і спиртні лавки, а “Flasche” німецькою – “пляшка”.

Бабайка – невеличке, товсте весло, яким гребуть тільки на поверхні води.

Пизи – варені галушки із кислого гречаного тіста, які їдять з часником та олією.

Москалик – назва комахи, що з'являється ранньою весною.

Напхачки – їхати човном, відпихаючись веслами, якими дістають дна річки, або їхати човном без парусів, гребучи веслами.

Ополонь – (ополонка), отвір, прорубаний у кризі або незамерзаюче місце на річці. [8 посилання]

ЛІТЕРАТУРА

1. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um156.htm>
2. <http://litopys.org.ua/ukrmova/um161.htm>
3. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%BD_%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8
4. https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%96%D0%B2%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE-%D1%81%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F_%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97_%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8
5. <https://studfile.net/preview/6266345/page:10/>
6. <https://rivnepost.rv.ua/news/naytsikavishi-dialekti-ukraini-yak-hovoryat-u-kharkovi-na-donbasi-vodesi-ta-halichini>
7. <https://ukrainiantraditions.wordpress.com/%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%B4%D1%80%D0%B5%D0%B2%D0%BB%D1%8F%D0%BD/%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%83/>
8. http://fs.onu.edu.ua/clients/client11/web11/metod/filol/slovnyk_hovoriv.pdf
9. https://ukrainskamova.com/publ/dialekti_ukrajinskoji_movi/pivdenno_skhidni_govori/stepovij_govir/56-1-0-15599
10. https://ukrainskamova.com/publ/dialekti_ukrajinskoji_movi/pivdenno_skhidni_govori/slobozhanskij_govir/56-1-0-15598

Лобода Тетяна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова, м. Київ

ФУНКЦІОНУВАННЯ «ВАРІАНТНОЇ» ПРАВОПИСНОЇ СИСТЕМИ В ДІАСПОРІ

Окрім відомих і шанованих у світі українців Ю. Шевельова, І. Огієнка, в еміграції у різні часи плідно працювали І. Зілинський, Р. Смаль-Стоцький, О. Горбач, Я. Рудницький, О. Колеса, З. Кузеля, В. Розов, М. Семенів, В. Чапленко, продовжують вивчення українського слова С. Караванський, В. Коптілов, С. Рабій-Карпінська, Яр Славутич.

У колі зацікавлень мовознавців діаспори перебувають різні аспекти функціонування української мови, її історія, культура мови, а також проблеми українського правопису. Надзвичайно важливими й цінними є думки українських мовознавців діаспори щодо правописних питань.

На материковій Україні у 90-х роках гостро дискутували щодо створення нової редакції правописного кодексу, а українська діаспора, сотні тисяч українців, що емігрували за межі батьківщини в 1919–1920 та 1941–1945 роках, використовувала зовсім іншу правописну систему. На думку Д. Данильчука, у своїй основі це була «скрипниківка», позитивно сприйнята більшістю діаспорних мовців із двох причин: по-перше, серед українців першої та другої хвиль еміграції кількісно переважали представники Західної України, тому західноукраїнська правописна традиція, використана у правописі 1928 року, була для них знайомою і звичною; по-друге, «репресований» правопис став певним символом опозиційності, спротиву більшовицькому режимові, що не могло не імпонувати антирадянськи налаштованим вихідцям з України та їхнім нащадкам» [1, 68].

І. Огієнко, один із авторів сучасного правопису, який тривалий час жив на чужині, авторитетно стверджував, що в еміграції «потворилося багато своїх наукових установ, різних типів шкіл, видавництв, розвинулася українська преса. І всі вони стали головно на академічному правописі 1928 року. Відстає ще Канада та Америка, але помалу й тут усі переходять на академічний правопис» [5, 243]. Саме через ці обставини згаданий правопис дозволяють вважати «діаспорним».

Дослідниця проблеми практичного функціонування українського правопису в мовному середовищі діаспори О. Кривошеєва також стверджує, що більшість мовознавців діаспори обстоювала тільки «харківський правопис» (Ю. Шевельов, П. Одарченко, Б. Чопик, Яр Славутич, С. Караванський та інші), у який було внесено часткові корекції: виправлено редакційні недогляди та суперечності, замінено ілюстративний матеріал місцевим. Проте в українській пресі США та Канади оприлюднювалися статті, чиї автори виступали проти прийнятого в діаспорі харківського правопису. Саме тому на сторінках окремих періодичних видань точилися гострі дискусії щодо українського правопису. Крім того, деякі вчені-практики пропонували лише часткове удосконалення цього варіанта правопису: транслітерацію англійських термінів, американських реалій, власних назв. Саме такими «удосконаленими» різновидами «скрипниківки» можна вважати оприлюднені варіанти правопису – Івана Зілинського (Краків, 1941) і Ярослава-Богдана Рудницького (Прага, 1942). Ці правописні системи вирізнялися мінімальними змінами: уживання апострофа, написання деяких чужих (іншомовних) слів у І. Зілинського та подання в ілюстративному матеріалі нових слів відповідно до сучасних потреб мовознавства Я. Рудницьким. Їхні опоненти або закликали повернути до використання «галицький» правопис, або використовувати правопис материкової України [4, 175]. Така ситуація із правописним оформленням видань центрів еміграції призвела до певного «лібералізму» – що не книжка, то і правопис трохи відмінний, залежно від симпатій редакторів.

У січні 1933 року у Варшаві побачив світ новий науково-популярний місячник «Рідна мова», головним редактором, видавцем якого був професор І. Огієнко. Програмним гаслом видання стали слова редактора: «Для одного народу – одна літературна мова, один правопис». Ця фраза мала важливу мету: мовне об'єднання нації, втілення ідеї соборності мови. Це було у час, коли через низку причин (історичних, політичних) український народ не мав єдності і в материковій Україні, і в близькій (українці в Росії та інших країнах СНД використовували чинний правопис) та далекій діаспорі. Народ же, за словами І. Огієнка, який не має спільної літературної мови (правопису), – то незріла нація.

Історія розвитку української мови, зокрема її правопису, завжди були в центрі наукових розвідок І. Огієнка. Так, у праці «Наука про рідномовні обов'язки» вчений-лінгвіст обґрунтував значення правопису, що актуально й нині:

1. Правопис – то необхідне важливе зовнішнє враження кожної літературної мови.
2. Не вільно занадто скоро міняти правопис, бо це понижує загальну «грамотність» народу.
3. Соборна літературна мова звичайно знає й один соборний правопис як зовнішню ознаку своєї єдності.
4. У культурно свідомого народу – нації не провадиться більшої боротьби за правопис: цю справу вирішують учені та уряд, а громадянство приймає урядовий правопис.

Однак найґрунтовнішою працею з проблем правопису став «Нарис з історії української мови: система українського правопису», надрукований у Варшаві 1927 року. В ньому І. Огієнко одним із найперших серед мовознавців зробив спробу простежити процес розвитку різних систем українського правопису, починаючи від часів до хрещення Русі та закінчуючи сучасними йому спробами уніфікувати український правопис.

Зусилля Івана Огієнка щодо мовного об'єднання нації були почуті не лише в Європі, але й на американському, австралійському континентах, коли 1987 року в Нью-Йорку вийшло друге видання «Українського правопису», призначеного для всіх українців нематерикової України. У передмові автори К. Церкевич і В. Павловський повторили слова І. Огієнка: «Видаючи цей правопис, ми рішуче засуджуємо і відкидаємо невдалі й непотрібні спроби деяких емігрантських груп змінювати академічний правопис 1928–1929 рр. й запроваджувати штучні й чужі українській мові слова... Той, хто порушує норми українського правомірного правопису, одночасно порушує національну дисципліну й таким порушенням приводить до анархії, хаосу і роз'єднання української нації» [5, 40]. Тобто, І. Огієнко наголошував на тому, що різні правописи тільки поглиблюють межу між Україною і діаспорою.

Чутливою була діаспора до «правописних» баталій в Україні у 90-і роки, коли обговорювалися та приймалися редакції Правопису 1990 року з певними корективами 1993 року і на початку 2000-х, коли мав бути затверджений правопис 1999 року, який критики називали «діаспорним правописом».

Саме існування двох «варіантних» правописних систем – у материковій Україні та в діаспорі – і спонукала мовознавців розпочати в 1990-х роках справу укладання єдиного для всього світового українства соборного національного правопису.

Перший Міжнародний конгрес українців (1990) виголосив пропозицію виробити нову редакцію правопису української мови, єдину для всіх, хто користується, зокрема й поза межами України. Протягом 1994–1996 років працювала Українська національна комісія з питань правопису при Кабінеті Міністрів України, до складу якої входили й учені з діаспори, однак цілісного варіанта нової редакції правопису з різних причин, на жаль, так і не було запропоновано. Кілька інших комісій з правопису, що працювали в Україні пізніше, не вводили до свого складу представників діаспори. Одночасно з діяльністю Української національної комісії з проблем правопису українські інституції в США час від часу виступали із заявами про те, що вони «не надто

захоплені» остаточним схваленням українського правопису, що має незабаром відбутися, оскільки «60 років можновладці русифікували в Україні правопис, намагаючись його найбільше наблизити до російського» [6]. Саме про це йшла мова й у «Зверненні до української преси в Америці – листі за підписом голови Наукового товариства ім. Т. Шевченка в Америці Леоніда Рудницького і Марка Антоновича, в листі до керівництва мовознавчих інститутів НАН України наукового секретаря Інституту української мови в Нью-Йорку Бориса Береста.

Своєрідною була реакція діаспори на хід дискусій навколо проєкту національного правопису 1999 року. За словами видатного патріарха української філології на Заході Ю. Шевельова, «у діаспорі розуміють, що основний контингент українців проживає в Україні, і ... який правопис там приймуть, таким ми й користуватимемось». Запропонований проєкт видатний філолог у цілому оцінював позитивно, хоча й стверджував, що він «не ідеальний» [7]. Цікаво, що одним із закидів противників цього проєкту було твердження про прагнення запровадити в материковій Україні «правопису діаспори». Публіцист А. Дуда на цю засторогу відповів так: «Правопис Голоскевича (упорядник «Правописного словника» 1930 р.) – це правопис діаспори. Просто в Україні мова у 20-х роках (стосовно передавання іншомовних слів) була саме такою» [2].

Ініціатори запровадження Українського правопису 1999 року заперечували свій намір орієнтуватися на мову діаспори: «У проєкті немає жодного правила, яке б не ґрунтувалося на живому мовленні Наддніпрянської України, і приписували українській діаспорі якесь втручання в наші орфографічні справи – вигадка, щоб налааднати людей на спротив змінам і викликати якісь недобрі емоції до братів, яких доля розкидала по світах» [3]. Різні представники західних діаспорян по-різному сприймали спроби запровадити нову редакцію правопису 1999 року: одні схвалювали, але інші – різко критично.

Така невизначеність, а іноді супротив призвели до того, що преса діаспори подавала повідомлення інформаційних агентств і ЗМІ з України часто без зміни правописної основи та стилістики оригіналу; журналісти, редактори «нової

хвилі» еміграції практикували у своїх виданнях норми української літературної мови материкової України. Інформаційні програми, що їх транслюють нині з-за кордону для радіо й телебачення України, ґрунтуються на чинних нормах сучасної української мови – «Вікно в Америку», радіо та телебачення ВВС та інші.

ЛІТЕРАТУРА

1. Данильчук Д. Український правопис: роздоріжжя і дороговкази. К.: Либідь, 2013. 224 с.
2. Дуда А. Новий правопис. Без істерик. *Точка зору*. 2001. № 4 (72).
3. Караванський С. Запобігливі поради тут не зарадять. *Українське слово*. 29. 06. 2000. С. 14.
4. Кривошеєва О. Питання культури української мови у виданнях української діаспори США і Канади: зб. Харківського історико-філологічного товариства. 1995. Т.4. С. 175.
5. Огієнко І. Історія української літературної мови. К.: Либідь, 1995. С. 238–243.
6. Тараненко О. Мова української західної діаспори і сучасна мовна ситуація в Україні (на загальнослов'янському тлі). *Мовознавство*. 2013. № 2-3. С. 63–99.
7. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900—1941). *Сучасність*. 1987. С. 161.

Наконецний Ігор,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ОСНОВНІ РИСИ МИЛОЗВУЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Евфонія, або милозвучність, – вияв фоніки, який означає гармонійне поєднання позитивно-естетичних явищ художнього, насамперед поетичного, твору. У мовознавстві це передусім уникання складного для вимови нагромадження звуків.

Евфонія надзвичайно органічна для української лірики, оскільки спирається на визначальну інтонаційну основу української мови – вокалізм,

зумовлюючи тяжіння версифікаційних пошуків до музичності (Микола Вороний, Олександр Олесь, Павло Тичина, Володимир Сосюра та інші) виконує особливу стилістичну функцію у розмаїтті симетричного звукового ладу поетичного мовлення, забезпечує міру кількості, частоти, комбінування та тривання фонем.

Це стосується їхньої якості (інструментування), місця розташування у тексті (епіфора, анафора, кільце, рима тощо). Яскравим прикладом евфонії може бути, зокрема, поезія Миколи Вінграновського, в якій благозвуччя постає стильовим принципом:

У синьому морі я висіяв сни,
У синьому морі на синьому глеї
Я висіяв сни із твоєї весни,
У синьому морі з весни із твоєї.

Поширеною є думка про те, що українська мова – одна з найбільш милозвучних у світі. Щодо неї часто вживають епітети «солов'їна», «співоча», «калинова» та ін. Ефект милозвучності у мовах зазвичай пов'язують з особливостями артикуляції: звуків і звукосполучень (у кожній мові артикуляція відповідних фонем має різний фонетичний вияв, так само особливим є поєднання звуків в один мовленнєвий ланцюжок, а також якість їх вимовляння залежно від позицій у словах); слів і словосполучень (в окремих мовах притаманна заміна складних випадків вимовляння на легші. В українській мові це:

- орфоепічні чергування прийменників, часток, афіксів: *в – у – уві, і – й, з – із – зі, би – б, же – ж, ще – іще, хоч – хоча, -ся – -сь, від – од*;
- спрощення звуків у групах приголосних при словозміні: *ждн – жн, здн – зн, стл – сл, слн – лн, зкн – зн, скн – сн, шчк – шк* та ін.;
- уникнення збігу двох і більше голосних звуків у словах іншомовного походження: франц. *automobile* – автомобіль, ісп. *fiesta* – фієста, грец. *euphoria* – ейфорія;

Окрім артикуляції звуків, слів і фраз, на естетичне сприйняття мови впливають її структурні особливості: співвідношення голосних і приголосних фонем у словах, характер складів тощо. Прийнято вважати, що мовлення, у якому багато голосних звуків, більш мелодійне, ніж якщо в ньому виразно переважають приголосні. Наприклад, за даними Н. Тоцької, українські слова в середньому на 42–46% складаються з голосних [1]. Високий рівень звуків цього класу зумовлений передусім домінуванням в українській мові відкритих складів (ходити, робота, зима). Важливе значення для милозвучності має співвідношення в словах різних типів приголосних звуків (сонорних – несонорних, дзвінких – глухих, твердих – м'яких). Більшість українських слів сформовано з приголосних різних типів, що вчені часто кваліфікують як ознаку милозвучності мови. Важливою ознакою милозвучності є переважання в потоці мовлення дзвінких приголосних над глухими.

Немилозвучність (какофонія) – здатність мови до грубого, важкого, немелодійного звучання. До засобів, що впливають на немилозвучність мови, належать: відсутність орфоепічних чергувань звуків; нагромадження груп приголосних чи голосних звуків у словах; поширеність слів, у складі яких присутні лише однотипні приголосні (напр., лише глухі); значне переважання в мовленні приголосних над голосними (особливо, коли голосні звуки в певних словесних позиціях редукуються, приглушуються, а то й узагалі не артикулюються); поширеність у словах окремих «важких» типів приголосних, наприклад, шиплячих; велика довжина слів.

Розглянемо докладніше деякі засоби милозвучності української мови.

1. Чергування у – в та і – й. Звуком [і] завжди починається речення, звуком [у] починається речення, якщо далі йде приголосний: *І враз усе стихло. У високості сухо шелеснуло. (Г. Тютюнник). В одну мить розстебнувся кожух (П. Мирний).*

Між приголосними вимовляються [у] та [і], що передаються на письмі буквами у та і: *Потім у день чи два дні такі вітри подули, що дерево з коренем*

вирвало (В. Стефаник); між голосними вимовляються звуки [в] та [й] і на письмі передаються відповідними буквами: *росла в Одесі; Василько й Оленка.*

Якщо між словами робиться пауза, то на стику їх вимовляються голосні [у], [і]. Наприклад: *Сонце сходило і оглядало землю.*

Немає чергування при зіставленні понять (*дні і ночі, батьки і діти*); тоді, коли зміна звука викликає зміну значення слова (*вправа і управа, вклад і уклад, вступ і уступ*), у власних назвах (*Україна, Врубель*). У поезії та розмовному мовленні допустимою є форма Вкраїна.

Незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними в, ф, льв, св, тв, хв вживається у: *Сидимо у вагоні. Велике значення у формуванні характеру має самовиховання. Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга.*

Порушення правил чергування спричинює нагромадження неприродних для нашої мови звукосполучень і зводить нанівець її милозвучність: *З'їзд екологів проходив в Криму; Мале суденце довго плавало у океані.*

2. Чергування часток би – б, же – ж. Частки, що закінчуються на голосний, уживаються після приголосних: *сказав би, сказав же, він би, він же.* Частки, що складаються з приголосного звука, уживаються після голосних: *сказала б, сказала ж, вона б, вона ж.*

3. Чергування прийменників з – зі – із. Варіант зі вживають, коли наступне слово починається зі збігу приголосних: *зі мною, зі школи.* Із уживають між приголосними, коли в наступному слові наявний збіг: *пив із джерела.*

В інших випадках уживають прийменник з: *приїхав з міста, приїхала з міста.* Зрідка вживається прийменник зо: *разів зо два.*

4. Чергування прийменників над – наді, під – піді, перед – переді, у – уві та аналогічних префіксів. Варіанти, що містять голосний, уживаються у випадку збігу приголосних у наступному слові: *наді мною, піді мною, переді мною, уві сні.* В інших випадках уживають варіанти без кінцевого голосного: *над полем, під дахом, перед вами.*

Подібним чином уживаються префікси: *відкинути – відібрати, надкусити – надібрати, обгорнути – обігріти, підшити – підірвати, усунути – увійти.*

5. Чергування постфіксів -ся – -сь. Перед приголосними вживаються форми дієслів на -ся, перед голосними – на -сь: *навчалася в інституті, дивлюсь у воду.*

Милозвучність української мови підкреслюють її носії: “Те, що українська мова відзначається особливою милозвучністю, відомо здавна, і, здається, ніхто не сумнівається в цьому тепер...” [2].

ЛІТЕРАТУРА

1. Тоцька Н. Засоби милозвучності української мови // Заг. та експерим. фонетика: Зб. наук. пр. і мат. К., 2001.
2. Мосенкіс Ю. Трипільська генеза милозвучності української мови на тлі євразійських мовотворчих процесів. К., 2002.

Панаріна Дарина,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ІСТОРІЯ ПРАВОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Український правопис веде свій початок від глибокої давнини. Цьому свідчить переклад Євангелії та Псалтиря з грецької на мову “руську”. Коли в році 860 чи 861 прибув до Херсонесу Св. Костянтин-Філософ, то він описує: “обрѣтъ же тою евангеліе и Псалтырь, роуськыми письмены писано, и чловѣка обрѣтъ, глаголюща тою бесѣдою, и бесѣдовавъ съ нимъ, и силу рѣчи приимъ, свои бесѣдѣ прикладая рдзличыная письмена гласная и съгласная, и, къ Богоу молитвою творя, въскорѣ нача чести и съказати. И мнози ся ємоу дивляхоу, бога хваляще”, цебто Костянтин “знайшов тут (у Херсоні) Євангелію та

Псалтиря, написані руськими письменами (мовою), знайшов і чоловіка, що говорив тією ж мовою, і розмовляв з ним; а навчившись (від нього) наголосу (вимови), прикладав (рівняв) до своєї мови (для ліпшого вивчення київської вимови) різні звуки голосні та приголосні; помолившись Богові, скоро почав читати й говорити (по-київському). І многі дивувалися йому й хвалили Бога”. Що це було за руське письмо, наука остаточно ще не встановила, але певним є те, що письмо таке було.

Великий вклад в розвиток мови відіграли брати Костянтин (Кирило) і Мефодій. Що в 988 року, упорядкували богослужбові книжки з Болгарії, з якими було прийнято й болгарський правопис.

От чому у Пересопницькій Євангелії 1556 року під її штучним Євфиміївським правописом часом так важко видобути українську форму. Через правопис Євфимія ми змінили давню форму ьі, цебто ь й і на нову ы, цебто ь й і. Євфиміїв правопис викликав в Україні велику правописну замішанину.

Староболгарська (церковнослов'янська) мова поряд із руською творили староукраїнську мову, бо переписувачі книжок вставляли українські слова, змінювали чужі форми і наближали до своєї, щоб мова була ближчою і зрозумілішою. Ця мова мала великий вплив на розвиток української літературної мови майбутніх часів.

Брак сталого правопису особливо відчувався з другої половини XVI віку коли повстають білі організовані школи. А коли вже працюють друкарні почав використовуватися новий правопис вже більш пристосований до живої української мови. Упорядковував його Мелетій Смотрицький (1578-1633). А у 1619-го вийшла в світ відома його праця “Граматики Славенския правильное Сінтагма” Граматика на цілих 150 років стала головним джерелом граматичного знання для всього слов'янського світу. Правопис Смотрицького став популярним у всіх народів що користувалися Кирилицею. Завдяки цьому Київ стає законодавцем правопису, для всіх слов'янських народів. Смотрицький тільки впорядкував той правописний хаос, що був до нього. Цей

правопис тримався в Україні аж до XIX віку, а в Росії до 1755 року, до граматики М. Ломоносова.

Правопис часто використовувався та була певна надія на скоре пристосування його до живої мови, але трапилося велике потрясіння, в березні 1708 року з наказу царя Петра I, замінено стародавню кирилицю на нову гражданку, а кирилиці дозволено вживати тільки для церковних видань. Це був сильний удар для розвитку українського правопису, бо він спинив близький вже до закінчення процес пристосування правопису до живої української мови.

Нове письмо прийняли в Україні спокійно стара кирилиця залишилася тільки в церковних книгах та до 1842 р. Жива українська мова знаходила собі ще деякий притулок у виданнях киево-печерської друкарні, де культивувався тоді й український правопис. Але підозрілий Петро I скоро добралося й сюди: 5 жовтня 1720 року він видав відомого грізного наказу для українських друкарень: “А вновъ книгъ никакихъ, кромѢ церковныхъ прежнихъ изданій, не печатать”.

У 1798 році вийшла «Енеїда» Івана Котляревського – твір нової української літератури й поштовхом до пошуків сучасних способів відтворення української мови в писемному вигляді. Виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, які прагнули писати живою українською мовою, мусили шукати засобів для передавання справжнього звучання слова, а не керуватися давнім написанням. Проте Котляревський писав тим самим правописом, яким писали в Україні в кінці XVII—XVIII віці, – він продовжував старі традиції, але вже захмарені гражданкою Петра I. Проте “Енеїда” спричинилася до того, що питання про окремий український правопис таки вплигло на поверх і голосно вимагало вирішення. Писали тоді правописом етимологічним, зовсім невідповідним до нової літературної української мови, саме тоді повстало питання про необхідність завести так званий фонетичний правопис. Процес творення нового українського правопису розпочався з самого початку XIX віку й тягнеться аж до нашого часу, – не покінчився він і тепер; провідна ознака цієї історії – боротьба засад фонетичних з засадами історично-етимологічними.

Праця Грінченка стала неформальним правописом і зразком для українських письменників та видань від 1907 р. аж до створення першого офіційного українського правопису в 1918 р саме тоді Центральна Рада видає «Головні правила українського правопису», які, не охоплювали всього обшару мови. 17 травня 1919 р. Українська академія наук схвалила «Головніші правила українського правопису», які й стали основою для усіх пізніших доопрацювань та поправок.

Після майже річної праці у квітні 1926 р. «Проект українського правопису» надруковано для ознайомлення широких кіл суспільства. Після кількох місяців обговорення та розгляду проекту на Всеукраїнській Правописній конференції правопис ухвалили згідно з постановою РНК із 6 вересня 1928 р. Він увійшов до історії як «харківський» або «скрипниківський правопис» – від місця створення чи прізвища тодішнього народнього комісара освіти Миколи Скрипника.

Після початку «перебудови» питання удосконалення українського правопису знову стало Новий варіант затверджено 14 листопада 1989, а опубліковано в 1990 році. Головними досягненнями стало відновлення букви г та кличного відмінка

Новий український правопис ухвалили – у травні 2019-го року. Переважна кількість змін стосується слів іноземного походження – змінюється варіативність їхнього відтворення українською. Офіційних документів найрадикальніші варіації, запропоновані авторами проекту нового правопису, не зачеплять. Як кажуть розробники – все заради того, аби українці користувались правописом, створеним на фундаменті української правописної правописної традиції з урахуванням новітніх мовних явищ.

При цьому “Правописна комісія виходила із розуміння того, що Український правопис, як правопис і будь-якої іншої мови, не може бути вичерпним; він кодифікує засадничі, найбільш поширені або спірні орфографічні положення. Правописна комісія розраховує на уважне прочитання, конструктивні пропозиції і доброзичливу критику всіх

зацікавлених користувачів і знавців української мови”. Серед найпомітніших змін – правопис запозичених з англійської мови

Нова редакція Українського правопису значно розширює використання літери «г» за рахунок альтернативного написання іншомовних власних назв залишаючи її в питомих українських словах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Життя Костянтина, пам’ятка X віку. – <http://litopys.org.ua/ohukr/ohu20.htm>
2. Огієнко І. Історія українською друкарства. – <http://litopys.org.ua/ohdruk/ohd.htm>
3. Слово про Ігорів похід. – <http://litopys.org.ua/slovo67/sl38.htm>
4. Стислий огляд основних змін у новій редакції «Українського правопису» (2019) – <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/osnovni-zminy%202019.pdf>
5. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду: документи і матеріали / Упоряд.: Л. Масенко та ін. – Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 399 с.
6. Український правопис. – Х., Фоліо, 2019 – 352 с.

Панасюк Анастасія,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ШЛЯХИ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ

За минулі роки, українська мова пережила чимало потрясінь, робили усе можливе, щоб люди не розмовляли українською. Також, українець приїжджаючи до великого міста миттєво переходив на російську мову, задля того, щоб не видавати свого походження.

В V столітті візантійський дипломат Пріск Панійський був у володіннях гунського хана Аттіли. Тоді він працював над своєю “Історією гунів” і серед

десять записів, що збереглися донині, історики помітили слова “страва” та “мед”. Це було ще 1500 років тому. Серед істориків є дві основні гіпотези. Перша гіпотеза належить російському мовознавцю Шахматову, який рахує, що українська походить від спільноруських прамов. Цю популярну гіпотезу серед істориків СРСР, і досі можна зустріти у шкільних підручниках. Тут є головний контраргумент – це лексична та фонетична різниця, що існує між українською та російською мовами.

Друга гіпотеза належить доктору філософії та академіку Юрію Шевельову. В результаті своїх досліджень він зробив висновок, що походження української мови – частина праслов'янської мови. Тоді праслов'янська мова не існувала вже 400 років. Шевельов розподілив історію української мови на 6 періодів. Наприклад, під час першого періоду відбувалось велике розселення слов'ян, які протягом 500 років говорили несформованим діалектом, який згодом філологи почали називати загальнослов'янською мовою. З цього діалекту виокремилася основа української мови. Філолог Станіслав Губерначук у книзі “Українська мова і санскрит” дослідив понад 8 тисяч слів, виявивши, що санскрит має слова, співзвучні нашим словам: “повітря”, “кохати”, “кінь”, “дерево”, “вогонь”. Церковнослов'янська відіграла особливу роль у формуванні усіх православних мов, яку створили Кирило та Мефодій наприкінці IX століття. На українських землях міцно закріпилася церковнослов'янська ставши мовою літератури. Відколи Русь прийняла християнство, вона почала змішуватися із місцевими діалектами, зокрема й протоукраїнським. Церковнослов'янська згодом розвинулася у писемність, найкращим зразком якої є Мстиславова грамота.

1584 року словенський мовознавець Адам Богоріч вже розділяє “руську” мову від “московської”. Московія назвала українську мову “малоросійською”. Після Люблінської унії, з другої половини XVI ст., польська мова затвердила свій вплив на українську в плані синтаксису, проте кирилична фонетика і словотворення вирізняли її як самостійну. Приклад такої мови можемо бачити у Пересопницькій Євангелії другої половини XVI ст. Наприкінці 17-го століття, з

розпадом української державності та завоювання наших земель Московським царством, українську мову почали замінити на російську. Від Наддніпрянщини до Кубані почали формуватися місцеві діалекти, які згодом стали основою для сучасної української мови.

Упродовж 18-го століття одна частина українців полонізувалася, а інша – русифікувалася. Здавалося, що українська мова не мала в умовах імперій жодного майбутнього. Але 1798 року світ побачив літературний феномен Івана Котляревського – “Енеїда”. Цей твір, написаний тоді на основі полтавського діалекту, запровадив нову еру розвитку української мови. Не забуваємо і про Тараса Шевченка, який 1840 року опублікував “Кобзаря”, поєднавши Наддніпрянські діалекти із фольклором інших регіонів України. Пізніше Пантелеймон Куліш, створивши новий правопис, який ліг в основу новітньої української літературної мови. Куліш підкреслив суттєві відмінності української мови від російської, після чого видали Валуєвський циркуляр та Емський акт намагаючись завадити розвитку української мови. На щастя, у цей період на Галичині існувала преса, видавництва та україномовні школи. Після здобуття незалежності 1917 року, Україна запровадила українську мову державною, хоч і ненадовго. Незважаючи на назву, сумнозвісна комуністична “українізація” згодом стала ще одним ударом по українській мові. Галичина, Буковина, Волинь та Підкарпаття також зазнавали мовних утисків, перебуваючи у складі інших країн. Більшовики розуміли, що рано чи пізно постане питання мови, тож 1928 року нарком освіти Микола Скрипник влаштував Харківську правописну конференцію з метою стандартизувати українську мову. Вже там затвердилися такі знакові написання як “етер”, “матеріал” або “план”.

Не минуло й 5 років, як радянська влада змінила це на “ефір”, “матеріал” та “план”, розпочавши терор проти усього українського. У дослідженнях Шевельов зазначає, що радянський уряд почав штучно споріднювати українську мову з російською. Голодомор, друга світова війна та масові репресії в більшості зачепили саме населені українцями землі СРСР.

Одними з найвідоміших супротивників СРСР були шістдесятники, які боролися, за права української мови. Український дисидент і мовознавець Іван Дзюба 1965 року в книзі “Інтернаціоналізм чи русифікація?” досліджував політику зросійщення української мови, яка тривала десятиліттями. Лише 2019 року було прийнято закон про мову, який передбачає вживання української у публічному, державному та комунальному секторах і запроваджує виключно українську у медичній, освітній та телекомунікаційній сферах. Того ж року затвердили і новий правопис, запровадивши фемінітиви і йотування та прибравши більшість дефісів. Після століть русифікацій та переписування історії, українська мова нарешті отримала шанс на повноцінний розвиток у власній державі. Українська мова розвивається, поступово збільшується кількість українськомовних книг, фільмів та пісень.

З практичного погляду українську мову можна назвати сукупністю норм (правильного наголошування, слововживання, морфологічних та синтаксичних форм правильної вимови), які зафіксовані у правописі, словниках, граматиках і посібниках з культури мови. Психологічний аспект української мови враховує ті психічні чинники, які забезпечують якісне засвоєння і формування мовленнєвих умінь та навичок. Слід зважати, що мова індивіда не народжується разом з ним, а набувається в процесі розвитку, в умовах життя в родині й суспільстві, в певному національно-мовному середовищі. Також, для успішного засвоєння мови необхідні сприятливі умови в сім’ї, дитячому садку, школі, суспільному середовищі. З кожним новим поколінням наша мова засвоюється наново. Як уже відомо, мова живе й розвивається тільки тоді, коли нею думають, спілкуються, пишуть, читають. Нові типи шкіл з’являються переважно в містах України, де проживає найбільш зрусифіковане населення, тут вивчення мови потребує особливої уваги. Тому що, в основному учні цих шкіл не володіють або мають низький рівень мови. Ці учні повинні збагнути необхідність оволодіння мовою своїх дідів і прадідів, щоб відродити її у повсякденному житті. Це складний процес. З одного боку, мовне спілкування вимагає говоріння, сприймання і розуміння. А це можливе лише за умови, коли

мовець і слухач перебувають на “одній хвилі”, коли понятійне пізнання пов’язане з його чуттєвою стороною. З другого боку, постає проблема подолання психологічного бар’єру в свідомості учнів щодо необхідності володіння рідною мовою. Тому що, на жаль, повсякденною російською мовою їм зручніше спілкуватися [1].

ЛІТЕРАТУРА

1. <https://www.youtube.com/watch?v=5H9xQmOgkQc&list=LL&index=8>

Руднік Юлія,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АСПЕКТІ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ

Нації вмирають не від інфаркту.

Спочатку їм відбирає мову.

Ми повинні бути свідомі того,

що мовна проблема для нас актуальна

і на початку XXI століття,

і якщо ми не схаменемося,

то матимемо дуже невтішну перспективу.

Ліна Костенко

Важливість мови для народу неоціненна. Адже яка це культурна велич – наявність мови, яка сотні, тисячі років створювалася, корегувалася і відшліфовувалася. Зараз неможливо уявити життя без слова, а яка їх різноманітність існує в українській мові. І щодня з’являються нові, проте чимало, відійшли й у минуле. Взагалі українська мова така філігранна і

неймовірна що не помітити цього важко. Різноманітні синоніми, афоризми, прислів'я і фразеологізми, наче китиці калини прикрашають вінок нашої мови. Але засмучує те, що про це ми згадуємо досить рідко. За певних обставин, або у потрібні дні. Пам'ятаєте, коли десять років тому всі можливі виконавці співали російською, а в великих містах була популярною ця мова. Проте після загострення сутички на сході ми звернули увагу і почали боротьбу з цим. Всі раптом стали патріотами. Звісно, мені неймовірно приємно чути рідну мову, проте я розумію що ми заплатили занадто дорогу ціну щоб помітити власні помилки. І лік йде не десятками, а сотнями душ загиблих воїнів. Приємно що ми, в певній мірі, зупинили її занепад, адже в іншій ситуації, ми б продовжували паплюжити її русизмами.

Ми всі живемо в одній єдиній державі – Україні, де державною мовою на законодавчому рівні визнана українська. Проте погодьтесь, до загострення сутички на сході ніхто не наділяв уваги такій буденній речі як слова. Ще десять років тому пісенні чарти очолювали російські виконавці, а в українців що співали увесь репертуар, зазвичай, був російською. І, шкода, що лише після «братньої зради» ми стали патріотами. Стали цінувати і розуміти важливість буденних речей. Дивно, але саме після того наша естрада почала виконувати пісні українською, з'явилися нові виконавці, для яких раніше, дорога на сцену була «замурована» солістами з інших країн. Приємно що гурт «KAZKA» з піснею «Плакала» зміг завоювати прихильність не лише в українців, а й за кордоном. Це вкотре доводить що у нас дуже багато пісень гідних всенародного визнання, але зазвичай їх нема кому підтримати. Бо сучасна молодь слухає зарубіжних виконавців, адже це популярно. А про українські народні пісні я взагалі мовчу. Пригадайте, коли і де ви востаннє їх чули? Я скажу більше, мої сучасники взагалі їх не знають. Це нормально? Чому ми не цінуємо надбання наших предків. Що ми будемо передавати власним дітям? Чи не зникнуть ті колискові, які нам співали батьки? Чи зможемо зберегти нашу історію? Відповідь на ці питання не може дати ніхто, окрім часу. Проте, приємно що в певній мірі ситуація покращується. І я надзвичайно рада чути рідні слова з

радіо і телепередач. Адже українська має бути не лише конституційно затвердженою, а й тою, якою користується народ.

Якщо проаналізувати мовне питання десять років тому і зараз, то безумовно в сучасні дні ми більше звертаємо увагу на чистоту мовлення. Проте як ще десять років тому, нормальним було функціонування двох мов на теренах країни. Проте чи бачили ви в світі ще когось хто міг би так обійтися зі своєю спадщиною? Ні, отже і нам варто позбуватися цієї поганої звички. І зараз ми стали більш вимогливими один до одного і самі до себе. Лише після подій у 2014 українська мова стала престижною. До цього всі у великих містах говорили російською, а рідна мова була ознакою невеликих містечок і сіл. Ви певно також бачили, як ваші знайомі після того як переїжджали у великі міста, ставали «городськими» і говорили з відповідним акцентом. Це кумедно, проте так робила більшість, і в їх очах це здається крутим. Чому? Повернімося у минуле, що ми чути мемо навколо – українську мову, але від кого, від знедолених кріпаків, а пани і вищі верстви населення говорили з російським акцентом, бо так відразу видно «інтелігенцію». Згадаймо «Наталку Полтавку», «Мина Мазайло», «Мартин Боруля» – всі ці твори є підтвердженням вище сказаного, і таких є купа. А чому так? Тому що росіяни завжди ставили себе вище, а до українців ставились як до голодранців. У вищих спільнотах нашу державу паплюжили і утискали. А найгірше, що тоді це сприймали за належне. Проте після розпаду СРСР, оголошення незалежності України, всі зрозуміли що ми сильна нація. Але чомусь в наших думках і вчинках збереглися радянські настанови. Проте тепер все не так! Зараз відбувається активна боротьба з наслідками такого ставлення, і це не може не радувати. Добре що ми знайшли і помилки і працюємо над їх виправленням.

Відносно нещодавно молодь почала читати українських сучасних письменників. Раніше віддавали перевагу класикам, оскільки зараз друкуватися дорого, та не перспективно, адже книги перейшли на задній план, і тепер набирають популярності фільми та серіали. Їх простіше сприймати, бо не потрібно включати фантазію. Да і наші фільми досить нещодавно почали

транслявати на телеекрани. Усі знають закордонні фільми створені такими кіностудіями: «20th Fox» «Disney» «Universal Pictures» «Paramount Pictures», проте не кожен зможе назвати українські фільми, не кажучи вже про кіностудії. Чому ми не підтримуємо власного виробника? Невже у нас гірше? Ні, просто наше не популярне, хоча зараз ситуація дещо краща, і справді українські роботи набирають популярності, хоча б на теренах Батьківщини. І це чудово, що ми почали виробляти власний продукт, а також усіляко підтримувати його.

Варто розуміти, мова – не лише спосіб спілкування чи передачі інформації, це наша велич і цінність. А скільки часу вона створювалась. Навіть зараз постійно вносяться правки. Проте чи всі потрібні? Вона найдорожча за всі коштовності, бо пройшла такі тортури, які уявити важко. Скільки людей було у засланні, через неї. Скільки крові пролито. І кожен стогін, плач чи смерть навіки закарбовані у словах. Скільки втрат і пожег було заради неї - ніколи не дізнаємось. То чому ми зрікаємось її? Так безбожно і свідомо забуваємо предків. Знецінюємо їх жертви. Чому ми такі невдячні діти? Давайте зрозуміємо – єдине що можемо передати дітям, і чим вони користуватимуться з користю – віра, традиції, мова і моральні цінності. Шануймо мову, вона ж наша, єдина і неповторна, вистраждана і кохана. Ми зобов'язані зберегти її, і передати наступним поколінням, стараючись пояснити усю цінність і незламність.

Сподіваюсь що ця стаття буде корисною і змусить вас задуматись над ставленням до мови і слів. Очікую що через десять років нам вдасться викоринити російську мову з нашого українського поля.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р. Розмовляймо українською: мовознавчі етюди.– К.: Пульсари, 2012.–160 с.
2. Дзюба І.М. Бо то не просто мова, звуки...: цикл статей /І.Дзюба. – повторне вид. Зі змінами і доповн. – Дрогобич: Коло, 2012. – 380 с. – (Серія “Читай і думай”).
3. Шевельов Ю. Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947 – 1953 р.). – К.: Темпора, 2012. – 664 с.

ДЕЯКІ МОДЕЛІ ЛЕКСИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ ПОМИЛОК В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Останнім часом все більше людей звертають увагу на чисельні помилки, які звучать з екранів телевізорів чи виникають на побутовому рівні при спілкуванні українською мовою. На даний момент правильне вживання мови є актуальною та дуже важливою проблемою для України. Різні люди, незалежно від віку і статті, професій, своїх політичних поглядів та займаємих положень щодня вживають слова і словосполучення з безліччю помилок. Ми чуємо ці помилки по радіо та на телебаченні, читаємо в газетах та різноманітних сайтах, або навіть просто на рекламних щитах кандидатів в депутати напередодні чергових виборів. Найчастіше це незначні, але від того не менш кричущі помилки: неправильне вживання слів та словосполучень, незнання мовних правил, неправильний наголос у словах, жахливий переклад, розмова суржилом тощо. Для всіх людей, які люблять Україну, вчать її мову та традиції, будь-то громадяни нашої країни чи інших держав, розмовляти українською мовою, а ще краще розмовляти правильно – надзвичайно важливо для спілкування і висловлення своїх думок та почуттів, для виокремлення українців, як самостійного народу. Саме тому надзвичайно важливо знати правила, розуміти як їх правильно застосовувати та вільно спілкуватися українською.

Потрібно зазначити, що тематика правильного вживання української мови є досить популярною у наші дні. Цю проблему постійно обговорюють науковці та намагаються сприяти її вирішенню. Найчастіше результати досліджень по цій тематиці виходять у вигляді книг, навчальних посібників, різноманітних статей на тему мовознавства [1, 2].

Мова надзвичайно важлива для розвитку держави, саме тому, Кабінет Міністрів України своєю постановою № 437 від 22 травня 2019 року схвалив нововедення щодо редакції українського правопису [3]. Чи покращить це нашу мову та її милозвучність покаже час, проте вже зараз у людей виникають проблеми з вживанням нововведень.

Через те що люди не знають правил, вони допускаються помилок: неправильно використовують слова, припускаються лексичних помилок та ставлять дивні наголоси у словах. Через це ми втрачаємо культуру мовлення, понижуємо рівень нашої мови та вводимо в оману людей з якими спілкуємось. Саме тому метою та завданням дослідження – висвітлити деякі найбільш поширені помилки в українській мові та надати відомості щодо проблемних моментів її вживання.

ЛЕКСИЧНІ ПОМИЛКИ

До лексичних помилок можна віднести усі недоліки у мовленні, такі як неправильне використання слів та фразеологічних зворотів, що не відповідають нормам літературною мови. Це може бути повтор слова чи спільнокореневих слів в одному або сусідніх реченнях (тавтологія), вживання зайвих слів, дублювання значення в двох словах, перекручування слів, уживання їх у невластивому значенні. Ксьондзик Р.К. подає такі види лексичних помилок: тавтологія, плеоназм, багатослів'я, уживання слів у невластивому для них значенні, діалектизми, полонізми, росіянізми [4].

1. Тавтологія – повтор слова, спільнокореневих слів в одному або сусідніх реченнях. Тавтологія дуже поширена в наші дні, деколи вона може зустрічатися як стилістична прикраса тексту, проте у більшості випадків вона є абсолютно недоречною і вважається помилкою.

Прикладом тавтологій можуть бути: адреса проживання – можна замінити на одне слово адреса, громадянське суспільство – потрібно казати громада або суспільство, сьогоднішній день – сьогодні. Часто тавтологія трапляється і в побудові речення. Наприклад: “Свійська птиця – це така птиця, як гуси, кури, індики”.

2. Другим видом лексичної помилки можна вважати стилістично немотивований плеоназм – це дублювання значення у двох словах: до того часу – доти, у нічний час – уночі, по ліву руку – ліворуч, по праву руку – праворуч тощо.

3. Помилкою є стилістично немотивоване багатослів'я – уживання зайвих слів: письменник написав свої твори – і так зрозуміло, що з під його пера виходять лиш власні думки та тексти, тому це не потрібно пікреслювати додатково.

4. До лексичних помилок також відносять уживання слів у невластивому для них значенні: “Пропонуємо повне вилікування **алкоголіків** і інших захворювань” – потрібно вжити слово алкголізм (як хвороба).

5. Також існує порушення сполучуваності слів, часто засноване на інтерференційних явищах: “Хоча в цих змаганнях наші улюблені спортсмени **здобули** поразку, глядачі вітають їх стоячи”. Правильно вживати – здобувають перемогу, зазнають поразки.

6. Уживання слів, не властивих літературній українській мові (немотивовані діалектизми, полонізми, росіянізми): “Треба приймати участь у різних міроприємствах”. І також не властивих зображуваній епосі: “Солдати князя Ігоря були відважними”.

7. Некоректне вживання фразеологізмів: “Я і природа – це дві сторони медальйона”. Правильно – дві сторони медалі.

ГРАМАТИЧНІ ПОМИЛКИ

Грамматична помилка – це помилка в структурі мовної одиниці, в структурі слова, словосполучення, пропозиції, порушення будь-якої граматичної норми: словотворчої, морфологічної, синтаксичної [5].

До видів граматичних помилок можна віднести:

1. Морфемні й словотвірні помилки;

Наприклад: атомщики, непередбачувальні, подмінять, двохтрубне.

2. Морфологічні помилки;

Найчастіше люди помиляються:

•при неправильній родовій кваліфікації слов. Наприклад: головна біль, найефективніша шампунь.

•При неправильному утворенні форм ступенів порівняння якісних прикметників. Наприклад: найбільш спритніший, самі справжні гоніння.

•При неправильному утворенні форм числівників. Наприклад: від п'ятидесяти до шестидесяти відсотків, семистами, тисячу дев'ятисотий.

•При неправильному вживанні форм їх /їхній. Наприклад: це була їх помилка;

•При неправильному утворенні форм на -но, -то. Наприклад: зіпсувано, перегнено.

3. Синтаксичні помилки;

Можна поділити на помилки у словосполученнях, простих реченнях та складних реченнях. Найпоширеніші синтаксичні помилки:

•неправильне узгодження: чудова шампунь;

•неправильне прийменникове керування засноване:

- на неправильному виборі прийменника: комітет по захисту прав споживачів; знуцання над малим бізнесом;

- уживанні одного прийменника в значенні іншого: реконструкція коштувала біля двадцяти тисяч гривень.

•порушення необхідного порядку слів. Наприклад: колектив редакції «Шевченків край» щиро вітаємо з нагоди виходу в світ десятитисячного номера газети;

•вживання однотипних конструкцій.

Таким чином, ми бачимо, що проблема справді існує і треба прикладати зусилля на всіх рівнях, щоб наші можновладці та прості люди вільно володіли мовою країни де вони живуть. Ми маємо звернути увагу усіх свідомих громадян України на необхідність вивчення та постійного вдосконалення мови, використання її літературних норм при спілкуванні, необхідності говорити і писати грамотно - без спотворень або суржику.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ксьондзик Р.К. Оцінювання власного висловлення за критерієм лексичної, граматичної та стилістичної вправності (види помилок). 2014. – 44 с.
2. Куляс П.П. Типологія помилок : підручник-монографія / П.П. Куляс ; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 464 с.
3. Шульга Т. Типові помилки в наукових роботах студентів / Культура слова, 2011. – №74. – С. 163-166.
4. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pitannya-ukrayinskogo-pravopisu>
5. <http://nkkep.com/wp-content/uploads/2020/03/P-21-GRS-21-22-ukr.mova-Znahur-18.03.pdf>

Товстенко Вікторія,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри бізнес-лінгвістики,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, м.Київ*

**ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ
ТЕРМІНОСИСТЕМИ**

У мові тогочасних монастирських книг часів Київської Русі, купчих і дарчих записів, реєстрів майна та приватних листів відображено окремі слова, що фактично започаткували сучасну економічну галузеву терміносистему. Наприклад, *мит, куни, данина (дань), мостове, порядне, перевоз, печать* та ін. В основному це назви повинностей і зборів (спочатку натуральних, а потім грошових), які сформувалися на основі загальноживаних слів. В українських пам'ятках XIV–XV ст. спеціальні поняття сфери фінансових відносин передано словами, що спочатку використовували і як загальноживані, і як спеціальні. З часом такі слова спеціалізуються, набуваючи властивостей термінів у сучасному розумінні. Наприклад, *выраховувати, длжъникъ, заплава, полтына,*

личба, мыто, мытник, гривня, деньга, накладъ, позычити, розходъ, отмънити (компенсувати), приход (прибуток, доход), пожиток (користь, вигода, зиск) і т. ін. Окрему мікросистему в складі соціально-економічної лексики становили назви податків і повинностей, які перейшли до розряду історизмів, наприклад: *осадне* – плата за поселення на новій землі, *побережне* – плата за користування узбережжями річок, *шляхове* – плата за привласнення прибудного коня або вола, *помірне* – плата за викочену з воза бочку для продажу, *гребельне* – плата за переїзд греблі, *колодне* – плата від колоди меду, *ярмаркове* – торгове мито на ярмарку тощо.

У кінці XVI – на початку XVII століть поживається економічно-культурне життя в Україні. Розвивається торгівля, поширюється грошовий обіг. Зміцнення внутрішнього ринку й розширення торгівлі в Україні у другій половині XVII ст. сприяло встановленню єдиного (рублевого) мита замість численних дрібних зборів, які існували в період феодальної роздробленості [4; 26]. Позамовні реалії знаходять своє відображення у спеціальних словах, багато з яких із термінологічним значенням зафіксовано в “Лексиконі словенороському” Памви Беринди, у “Актовій книзі Житомирського міського уряду кінця XVI ст.”, у збірнику актових документів “Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст.”: *обмитити, копъйка, подужне, поколодне, спашне, рубль, кредиторъ, въритель, шаг, цъна* і т. ін.. Соціально-економічні процеси XVIII-XIX ст. в Україні певним чином знаходять мовне втілення в українській суспільно-економічній лексиці цього періоду. Суттєву внутрішню еволюцію, зумовлену новими соціально-економічними відносинами, можна простежити в значенні багатьох сучасних економічних термінів: *гроші, кредит, фінанси, акція, вексель, податок, біржа, ваучер* та ін.. Зміни в суспільстві, в економічному житті народу знаходять відображення в мовній картині світу, цікаві процеси можна спостерігати при цьому й у спеціальних мовах окремих наук: утворення нових термінологічних одиниць, вихід частини термінів з ужитку, розвиток інших, що змінюють свій поняттєвий зміст. Розширення міжнародних контактів сприяє інтенсифікації запозичання термінів в

економічній сфері [6; 12]. У зв'язку з цим виникає поняття міжнародної термінології та міжнародного терміна – терміна, який використовують в усталеному значенні принаймні у трьох мовах, що не є близькоспорідненими: *монополія, акція, дивіденд, пролонгація, банк* тощо. У мовних паралелях європейських мов існує тенденція до розширення інтернаціональності, яка полягає в тому, що новітні запозичення не завжди підпорядковані фонетичним законам та орфографічним правилам мов-отримувачів: *наблік рилейшнз, бойент, неттинг, уош, алонж* тощо [8; 15]. У будь-якій мові існують проблеми засвоєння та передавання іншомовних елементів, тому залежно від графічного оформлення їх поділяють на: 1) іншомовні терміни, що повністю підпорядкувалися правилам національної орфографії; 2) іншомовні терміни, що частково підпорядкувалися правилам національної орфографії; 3) іншомовні терміни, що не підпорядкувалися правилам національної орфографії та повністю зберегли своє оригінальне написання. Графічне оформлення запозичень та інтернаціональних елементів підпорядковане певним правописним традиціям відповідної мови. Якщо мова таких традицій не має, у такому разі ці традиції формуються поступово, під час засвоєння цією мовою іншомовних елементів. У мовознавстві існує поняття “міжмовна інтерференція”, а саме: взаємодія мовних систем за двомовності, яка виникає при мовних контактах або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Існує фонетична, граматична й лексична інтерференції. Серед типів лексичної інтерференції виділяють: 1) власне лексичні запозичення, тобто слова іншої мови (з можливою адаптацією на рівні фонетики та морфології в мові-реципієнті); 2) кальки; 3) зміни вживаності лексичних одиниць однієї мови за зразком іншої – з двома протилежними процесами: з одного боку, активізація лексичної одиниці, з другого – скорочення її вживання, часом аж до повного витіснення з ужитку [1; 25]. Формально всі запозичені терміни можна поділити на дві великі групи: 1) терміни з повним структурним збігом: *маркетинг* – англ. *marketing*, *лізинг* – англ. *leasing*, *каса* – нім. *die Kasse*; 2) терміни з частковою заміною компонентів, оформлені словотвірними засобами мови-реципієнта

(*рентабельність* – нім. *die Rentabilitat*). У кінці XIX – на початку XX ст. в економічній термінології переважали словотвірні кальки з німецької мови (*Selbstkosten* – *собівартість*, *Kostenanschlag* – *кошторис*), у сучасній превалюють кальки, основним джерелом яких є англійська мова (причому переважно в її американському варіанті): *shadow economy*, *shadow business*, *shadow cabinet*, *shadow capital* – *тіньова економіка*, *тіньовий бізнес*, *тіньовий кабінет*, *тіньовий капітал*. Деякі групи лексики особливо активні у формуванні стійких словосполучень- калюк за походженням. Значну групу такого типу в економічних терміносполуках формують прикметники на позначення кольору. Практично всі кольори в системах спеціальної лексики мають переносне значення. Частина таких значень – це результат впливу іншомовних одиниць. Так, сполучення *чорний ринок* є калюкою нім. *Schwarzmarkt*, *сірі дилери* – калюка англ. *grey dilers*, *сірий ринок* – англ. *grey market* (сполучення з прикметником *сірий* функціонують на позначення напівлегальних осіб, операцій та структур в економіці), *зелені* у знач. “долари” – англ. *greens*. Щодо адаптації терміноодиниць, то існує декілька основних підходів, серед яких потрібно розрізняти: транслітерацію, трансфонацію та транспозицію [2; 18]. Транслітерація (від лат. *trans* через *i* *lit(t)era* – літера) – літерне передавання слів і текстів, записаних за допомогою однієї графічної системи, засобами іншої графічної системи. Наприклад, *карт-бланш* (фр. *carte blanche*) – 1) чистий бланк, підписаний особою, яка надає можливість іншій особі заповнити цей бланк текстом; 2) необмежені повноваження; *де-юре* (лат. *de jure*) – юридично, по праву, формально. Памва Беринда у “Лексиконі словенороському” (1627 р.), не маючи точного українського відповідника для слова *заимодаве(ц)*, тлумачить його описово й наводить латинізм *creditor*, який пізніше був засвоєний українською мовою (пор. *кредитор*) на позначення організації, установи або окремої особи, що позичає гроші в борг, надає кредит. Кальки – найбільша група термінів-запозичень, напр.: *довгостроковий кредит* (англ. *long-term credit*), *короткостроковий кредит* (англ. *short-term credit*). Потрібно зважити на те, що ненормативним є користування абсолютними калюками й використання

псевдотермінів англійською транслітерацією, пор.: *cash flow* (кеш-фло) – український нормативний варіант *грошові потоки*. Сучасні фахівці намагаються залучати одиниці питомого українського термінологічного фонду, знаходячи відповідники іншомовним термінам галузі: *квaziгроші* – *регіональні гроші*, *сертифікат депозитний* – *ощадний*, *ремітент* – *перший векселетримач*, *перевірка камеральна* – *попередня*, *індосамент* – *передавальний (передатний) напис*, *неустойка* – *забезпечення*, *недоїмка* – *недоплата*, *надбавка* – *надвишок*, *підвишка*, *дорогоцінне каміння* – *коштовне каміння* тощо. Трансфонація – це звукове передавання слів, наприклад: *лізинг* (англ. *leasing*), *франко* (італ. *franco*), *моніторинг* (англ. *monitoring*) та ін. Транспозиція (середньолат. *transpositio* – перестановка, від лат. *transponere* – переставляти) – використання однієї мовної форми у функції іншої: *вальвація*, *інкасо*, *реінвестування* тощо [3; 18]. Повного граматичного переосмислення зазнають деякі терміни-запозичення на українському мовному ґрунті внаслідок явища субстантивзації, тобто слова, які належали в мові-джерелі до різних частин мови, в українській мові стають іменниками. Це явище найбільш притаманне давнім запозиченням з латинської мови, що стали інтернаціоналізмами, напр.: *імпорт*, *експорт*, *дотація*, *кредо*, *оренда* (лат. *importo* – *довожу*, *ввожу*; лат. *exporto* – *вивожу*; лат. *doto* – *наділяю*; лат. *credo* – *вірю*; лат. *arendo* – *здаю в найми*, *наймаю*); *кредит*, *дефіцит* (лат. *credit* – *він вірить*, лат. *deficit* – *не вистачає*); *ліквідність* (лат. *liquidus* – *рідкий*). Окремі терміни-іменники, що сприймаються як одне слово, походять від словосполучень, напр.: *диверсифікація* (лат. *diversus* – *різний*, *facere* – *робити*). Низка термінів змінила свій рід із середнього на жіночий (*субсидія* – лат. *subsidium*) або ж унаслідок відсічення закінчення деякі з них стали іменниками чоловічого роду (*дивіденд* – лат. *dividendum*). У результаті транслітерації фахівці отримують однозначне та стандартизоване “інтернаціональне” написання лексичних одиниць мов з нелатинськими системами письма, а головне її призначення – гарантоване стовідсоткове відтворення транслітерованої лексичної одиниці в оригінальному написанні без будь-яких спотворень: англ. *holding*, нім. *das Holding*, укр. *холдинг* –

підприємство, фірма, акціонерне товариство, що є власником частини або всіх акцій іншого підприємства та здійснює контроль над його діяльністю; англ. *leasing*, нім. *das Leasing*, укр. *лізинг* – довгострокова оренда обладнання, машини, споруд виробничого призначення; англ. *royalty*, нім. *das Royalty*, укр. *роялті* – вид ліцензійної винагороди, що є щорічними відсотками або поточними відрахуваннями, які встановлено у вигляді фіксованих ставок (у відсотках) на основі підрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії й виплачено покупцем ліцензії через певний проміжок часу [5; 14]. У сучасному глобалізованому світі особливо важливою є необхідність стандартизації термінології, тобто вироблення термінів-еталонів, термінів-зразків, унормування термінології в межах однієї країни (якщо це національний стандарт) або в межах групи країн (якщо це міжнародний стандарт). Тенденція до гармонізації, скоординованості власної термінології з термінологіями найбільш розвинутих країн світу сьогодні є актуальною. Наприклад: укр. *аваль*, нім. *der Aval*, англ. *aval*, франц. *aval*; укр. *брокер*, нім. *der Broker*, англ. *broker*, франц. *broker*; укр. *вальвація*, нім. *die Valvation*, англ. *valuation*, франц. *valuation*; укр. *стагфляція*, нім. *die Stagflation*, англ. *stagflation*, франц. *stagflation* та ін. Стандартизована термінологія є обов'язковою для вживання в офіційних наукових, ділових, виробничих текстах. Важливою в цьому аспекті є діяльність Міжнародної організації стандартів (ISO), яка розробила чіткі та однозначні системи транслітерації.

Ні одна мова, творячи терміни, не може обійтися власними ресурсами, а тому послуговується лексичними та словотворчими засобами високорозвинених літературних мов, поєднуючи в собі національні та міжнародні елементи. Серед позамовних причин запозичання варто виділити такі, як культурний, економічний, політичний вплив одного народу на інший; контакт з різними мовами; підвищений інтерес до вивчення тієї або іншої мови; авторитарність мови; захоплення культурою чужої країни. До внутрішньомовних причин належить відсутність у рідній мові еквівалентного слова для нового предмета або поняття; тенденцію до використання одного

запозиченого слова замість описового звороту; прагнення підвищити й зберегти комунікативну чіткість лексичних одиниць; компактність, однозначність запозиченого терміна; словотвірна продуктивність запозиченого терміна. Найбільшими за кількісним виявом є запозичення з грецької та латинської (криза, економія, економіка, монополія, акція, дивіденд, дотація, оренда, пролонгація), французької (аванс, акциз), італійської (банк, валюта, нетто, брутто, банкрут), англійської (бізнес, лізинг, дилер, консалтинг, чек, траст, офшор) та ін. мов. Показниками засвоєння запозиченого терміна є фонетико-графічне передавання іншомовного слова засобами української мови; входження іншомовного слова до певного граматичного класу слів української мови й набуття у зв'язку з цим відповідних морфологічних і синтаксичних ознак; словотворча активність, яка полягає у здатності запозиченого терміна бути основою для творення нових слів тощо. Отже, поповнення термінологіки запозиченнями – це історично неминучий процес, необхідний для того, щоб на кожному етапі свого розвитку мова відповідала потребам суспільства у спілкуванні, у закріпленні результатів пізнання дійсності, розвитку й збагачення культури народу. Термінологічна лексика є одним з тих показників, який визначає рівень професійної освіти в державі. Вільне володіння термінологією відіграє важливу роль у формуванні мовно-професійної компетентності фахівців будь-якої галузі знань, зокрема економічної. Сучасний науковець повинен бути поліосвіченим творцем, обізнаним у гуманітарній, економічній, інформаційній галузях наукового знання, які відображають різні сегменти наукової картини світу. З одного боку, науковець користується мовним апаратом конкретної галузі наукового знання, який уже вироблено поколіннями дослідників. З другого – індивідуальна мовна творчість науковця сприяє збагаченню цього апарату, допомагає уточнити, конкретизувати наукове поняття, доповнити його. Виробленню відповідного рівня мовної компетенції в професійно орієнтованій науковій комунікації сприяють також сучасні словники економічних термінів як основне джерело фахової та мовної інформації. Їхня роль полягає в систематизації, нормалізації та стандартизації

наявних терміносистем, а кодифікація термінів орієнтує мовців на правильне їхнє використання.

Одним важливим аспектом класифікації термінологічних одиниць економічної сфери є їхні словотвірні особливості (способи творення, однокомпонентні та багатоконпонентні). Найбільш продуктивним для економічної терміносистеми є суфіксальний словотвір[1; 243]. Наприклад, суфіксальний словотвір (українська мова): *-нн-* (опредметнена дія; специфічний тривалий виробничий процес): *дисконтування, кредитування, фрахтування, оподаткування*; *-ацій-(а)* (опредметнена дія або її наслідок): *консервація, парцеляція, контракція*; *-ість* (абстрактна лексика зі значенням узагальненої ознаки): *прибутковість, рентабельність, оборотність* та ін.; суфіксальний словотвір (англійська мова): *-ing* (торгові операції, розрахунки, платежі): *trading* – продаж товарів, торгівля; *advertising* – рекламування, рекламна справа; *-у* (економічні реалії): *currency* – грошовий обіг, *accountancy* – бухгалтерія; *-ive* (для прикметників): *active* – активний, пожвавлений; *aggregative* – збірний (показник) та ін. [7; 20]

Словотвірна префіксація виражена здебільшого питомими та запозиченими префіксами та префіксоїдами мікро-, макро-, над-, анти-, де-, пере- тощо [2; 367]. Наприклад, префіксальний словотвір (українська мова): *де-*, *контр-* (зворотний процес; протилежна, зворотна спрямованість): *кредитування* – *декредитування*, *агент* – *контрагент*; *ре-* (повторність дії): *монополізація* – *ремонополізація*, *інвестування* – *реінвестування*; *суб-* (підпорядкованість, вторинність): *оренда* – *суборенда*, *лізинг* – *сублізинг* та ін.; префіксальний словотвір (англійська мова): *under-* (недостатність, недовершеність дії): *underestimate* – недооцінка, *underemployment* – неповна зайнятість; *un-* (заперечення властивості чи якості): *unbalance* – нерівновага, *unacceptable* – неприйнятний; *re-* (повторюваність дії): *rebate* – повернення переплати, *reappraisal* – перерахунок та ін.

Досить значна кількість одиниць мови економічної галузі утворена шляхом об'єднання в одне ціле інтернаціональних та питомих основ за

допомогою сполучної голосної -о-: *капіталоутворення, ціноутворення, кредитоздатність, фондомісткість, платоспроможність* тощо. Потрібно звернути увагу на те, що зв'язок між компонентами складених терміноодиниць може бути як сурядним (*банк- боржник, держава-кредитор*), так і підрядним. Переважну більшість складених терміносполук становлять двоскладові конструкції: *дійсні гроші, основний капітал, банківський прибуток, засіб платежу*; досить значну – трикомпонентні, чотирикомпонентні та більше (*плата за фонди, повна відновна вартість основних фондів* тощо). На сучасному етапі формування кредитно-економічної термінології до продуктивних способів її творення можна віднести основоскладання (*єврокредит, самоокупність*) та словоскладання (*банк-кредитор, банк-фактор*).

Отже, активні процеси в сучасній українській економічній терміносистемі, тобто динамічні процеси різних мовних рівнів та різної якості, мають яскравий вияв у фонетиці, лексиці, морфології, синтаксисі. Принцип системної організації особливо показовий у тих випадках, коли один і той самий термін входить до складу різних термінологій, внаслідок чого виникає міжтермінологічна омонімія (напр.: *редукція* (лат. *reductio* – відсування назад, повернення до попереднього стану) – 1) хімічний термін – відновлення, процес, протилежний окисленню; 2) біологічний термін – зменшення, спрощення або зникнення органа, пов'язане з втратою його функцій під час еволюції організмів; 3) комерційний термін – зменшення біржового курсу цінних паперів або біржових цін; 4) мовознавчий термін – нечітка вимова або повна втрата звуків у певних позиціях; 5) філософський термін – методологічний прийом зведення яких-небудь даних, структури, об'єкта до простіших, вихідних засад). У кожній із зазначених галузевих термінологічних систем наведений термін може бути тільки однозначним. Економічна наука оперує поняттями, яким властива контрастність, що знаходить специфічне вираження в антонімії (напр.: *позитивне сальдо – негативне сальдо, абсолютна додаткова вартість – відносна додаткова вартість, плановий характер економічного розвитку* –

*стихийний характер економічного розвитку, макрокредитування – мікрокредитування, готівковий – безготівковий і т.ін.). Потрібно звернути увагу на антонімію як на одну із суттєвих ознак системності економічної термінології. Наприклад, антонімічні пари можна розподілити за трьома основними групами: лексичні (різнокореневі), словотвірні (граматичні, спільнокореневі) та антоніми, представлені аналітичними формами. В економічній терміносистемі функціонують лексичні антоніми, утворені на власне українському ґрунті, та інтернаціоналізми як готові одиниці, напр.: *надходження – видатки, прибутки – збитки, дохід – витрати, виробництво – споживання, попит – пропозиція, актив – пасив*. У словотвірному типі регулярними засобами вираження антонімічних відношень є основи і префікси. Наприклад, за допомогою міжнародних терміноелементів у ролі суфікса, серед яких –ат, -ант, -бот, -солд, утворено такі терміни: *жират – жирант, індосат – індосант, трасат – трансант, овербот – оверсолд*, а за допомогою міжнародних терміноелементів анти-, де-, дис-, контр-, дез-, диз-, ре- у ролі префікса: *інвестиція – антиінвестиція, доларизація – дедоларизація, кредитування – декредитування, лістинг – делістинг, баланс – дисбаланс, витрати – контрвитрати, інфляція – дезінфляція, девальвація – ревальвація*. Цікаво, що деякі терміни-антоніми виражені словосполученнями, які за структурою можна поділити на: двокомпонентні (напр.: *низькодохідна операція – високодохідна операція, позитивне сальдо – негативне сальдо, витрати постійні – витрати змінні*); трикомпонентні (*абсолютна додаткова вартість – відносна додаткова вартість*); багатоконпонентні (*плановий характер економічного розвитку – стихійний характер економічного розвитку, грошова форма капіталу – товарна форма капіталу*). У загальнолітературній мові синоніми вважають однією з найважливіших категорій, проте в термінологічних системах їхня роль значно менша. Терміни, які виражають певне поняття, здебільшого не характеризують його з різних боків, а є дублетними найменуваннями, що ввійшли в термінологічну систему внаслідок різного роду мовних контактів і різноспрямованих тенденцій її формування.*

Так, терміни *прибуток*, *відсоток*, *рента* об'єднані родовим значенням “додаткова вартість”. У термінології економічної науки можна спостерігати синонімічні відношення за оцінними компонентами, ступенем уживання, сполучуваністю та сферою використання. Варто звернути увагу на три основні види синонімів: абсолютні (*жирант* – *індосант*, *жират* – *індосат*, *бартер* – *товарообмін*, *інновація* – *нововведення*); ідеографічні (*інвестиція* – *капіталовкладення*, *санкція* – *пеня*, *профіцит* – *прибуток* – *зиск* – *вигода*); стилістичні (*спекулянт* – *перекупник* – *гендляр* – *баршник*). За етимологічною ознакою синоніми економічної терміносистеми формують такі основні типи: один термін є власне українським, а другий – інтернаціональним або іншомовним (*зниження* – *дисконт*, *заборона* – *ембарго*, *випуск* – *емісія*, *угода* – *конвенція*, *відшкодування* – *репарація*, *порука* – *бюргшафт*, *зниження* – *гіван*, *винагорода* – *диспач*, *вивіз* – *експорт*, *ввіз* – *імпорт*); обидва терміни є запозиченнями з різних мов (*акцептант* (лат.) – *тросант* (нім.), *ревальвація* (лат.) – *ревалоризація* (фр.), *жиро* (італ.) – *індосамент* (нім.), *комісіонер* (фр.) – *фактор* (лат.)); терміни є національними утвореннями (*набувач* – *набувальник*, *зношеність* – *зношення* – *зношування*); еквівалентами іншомовних термінів є дво-, три-, чотирикомпонентні словосполучення (*ріелтер* (англ.) – торговець нерухомістю, *тратта* (італ.) – переказний вексель, *іпотека* (гр.) – позика під нерухомість); терміни-дублети з епонімами у своєму складі (*гайдаризм* – руйнування попередньої економічної системи, *крива Лаффера* – зв'язок між оподаткуванням та надходженням до бюджету). Аналіз використання паронімів в економічній терміносистемі засвідчує, що їхня звукова близькість призводить до помилкового слововживання та порушує однозначність як одну з основних ознак наукової мови (*ліцензія* – дозвіл на право торговельного обміну, використання чогось тощо; *ліценція* – зниження тарифного мита; *ліквідант* – кредитор, який пред'являє права чи вимоги до підприємства-боржника у разі його ліквідації; *ліквідат* – юридична особа-боржник, до якої пред'явлено фінансові вимоги в разі її ліквідації; *гонорант* – особа, яка гарантує оплату векселя, зробивши на ньому поручницький напис; *гонорат* – векселедавець, за

оплату якого поручився гонорант; *індосант* – особа, яка робить передавальний напис на звороті чеків, векселів та інших цінних паперів; *індосат* – особа, якій передаються цінні папери за передавальним написом). Аналізуючи економічну терміносистему (зокрема, її кредитну підсистему), можна виділити в ній кілька основних груп: 1) економічні поняття й категорії (*авіста* – 1) вексель на пред'явника без вказівки на термін платежу; 2) напис на векселі або іншому цінному папері, що засвідчує можливість оплати в будь-який час за пред'явлення або після закінчення визначеного терміну з моменту пред'явлення; *авуари* – в широкому розумінні – будь-які активи, майно, за рахунок яких можуть бути зроблені платежі та погашення зобов'язань власником; у вузькому розумінні – грошові кошти, що знаходяться в банку, якими їхній власник може розпоряджатися; *ностро* – банківські кореспондентські рахунки, тобто рахунки певної кредитної установи в установах банків-кореспондентів, а також рахунки (в цінних паперах) депозитарної установи в інших депозитаріях); 2) учасники (суб'єкти) економічної діяльності (*доміциліант* – платник за векселем, який уповноважує доміциліата здійснити платіж за векселем у місці доміциляції – місцезнаходженні доміциліата; *інсайдер* – особа, яка має доступ до конфіденційної інформації про справи банку завдяки своєму службовому становищу, участі в капіталі банку, родинним зв'язкам і має можливість використовувати своє становище у власних інтересах; *ремітент* – перший векселедержатель переказного векселя; особа, на користь якої виданий переказний вексель; *жирант* – особа, яка передає вексель, виданий на її ім'я, іншій особі, про що робиться передатний запис на звороті векселя; *жират* – особа, на користь якої переводиться вексель відповідно до зробленого на ньому жирантом передатного напису); 3) назви процесів та операцій (*вальвація* – встановлення курсу (вартості) іноземної валюти до національної грошової одиниці; *інкасо* – банківська операція, яка полягає в тому, що постачальник довіряє установі банку стягнути належні з покупця кошти й зарахувати їх на його рахунок шляхом пред'явлення платіжних документів; *неттинг* – взаємна

компенсація зобов'язань й активів, банківських сальдо між філіями банку або кількома банками; *кліринг* – отримання, звіряння та поточне оновлення інформації, підготовка облікових документів, необхідних для виконання угод щодо цінних паперів, визначення взаємних зобов'язань, що передбачає взаємозалік, забезпечення та гарантування розрахунків за угодами щодо цінних паперів); 4) фінансові інституції (*біржа* – організаційно визначений оптовий ринок однорідних товарів, на якому укладають угоди купівлі-продажу великих партій масових товарів, що мають стійкі й чіткі якісні параметри, або здійснюють систематичні операції з купівлі-продажу цінних паперів, золота, валюти; *банк-гарант* – банк, що доручився й зобов'язався зробити платежі за свого клієнта; *холдингова компанія* – суб'єкт-господарювальник, який володіє контрольними пакетами акцій інших суб'єктів-господарювальників); 5) види, методи, форми ведення економічної справи (*депозитарна діяльність* – надання послуг щодо зберігання цінних паперів незалежно від форми їхнього випуску, відкриття та ведення рахунків у цінних паперах, обслуговування операцій на цих рахунках та обслуговування операцій емітента щодо випущених ним цінних паперів; *овердрафт* – форма короткострокового кредиту, надання якого здійснюється завдяки списуванню коштів за рахунком клієнта банку, в результаті чого утвориться дебетове сальдо; *постійне котирування* – метод визначення біржового курсу на цінні папери, що передбачає постійне зіставлення біржових замовлень на купівлю та продаж певного цінного паперу; *спільне інвестування* – діяльність, яка здійснюється в інтересах і за рахунок засновників та учасників інвестиційного фонду шляхом випуску інвестиційних сертифікатів та проведення комерційної діяльності з цінними паперами; *уош* – форма розрахункової угоди в ранній період діяльності бірж); 6) фінансова документація (*алонж* – прикріплений до векселя додатковий лист, на якому роблять передатні записи, якщо на зворотному боці векселя вони не вміщуються; *реверс* – декларація, за якою власник загублених акцій підтверджує готовність узяти на себе збитки, завдані банку, в разі несанкціонованого використання цих документів, замість загублених цінних

паперів видається дублікат; *ретратта* – зворотний переказний вексель; документ, за яким особа, що оплатила опротестований вексель, висуває вимогу про відшкодування суми векселя, відсотків, пені та витрат за протестом до особи, зобов'язаної за векселем); 8) засоби реалізації фінансових відношень (*девізи* – міжнародні платіжні кошти (перекази, чеки, акредитиви, виставлені на іноземні банки, платіжні вимоги, платіжні доручення й векселі), а також іноземні банківські білети й монети; *роялті* – платежі будь-якого виду, одержані як винагорода за користування або за надання права на користування будь-яким авторським правом; за придбання будь-якого патенту, зареєстрованого знака на товари й послуги торгової марки, права на інформацію щодо промислового, комерційного або наукового досвіду; *трансферт* – платежі або передавання майна, робіт чи послуг, замість яких платник безпосередньо не одержує товарів, робіт чи послуг; *дивіденд* – платіж, який здійснюється юридичною особою – емітентом корпоративних прав чи інвестиційних сертифікатів на користь власника таких корпоративних прав у зв'язку з розподілом частини прибутку такого емітента, розрахованого за правилами бухгалтерського обліку). Головним джерелом формування термінології була й залишається загальноживана лексика як основа української літературної мови. На сучасному етапі термінологізація загальноживаних одиниць є одним із продуктивних способів термінотворення. Наприклад, *інвестиційний портфель* – сукупність різних інвестиційних інструментів для досягнення конкретної мети вкладника. У науковій мові цікавими є терміни, що виникли шляхом метафоризації слів загальнонародної мови, однак ці метафори стерті, їх використовують не як засіб створення образності, а як джерело виникнення нових лексичних значень. Варто зазначити, що переважна більшість значень термінів утворена внаслідок двох процесів – метафоризації (напр.: *грошовий голод, біржова паніка, інфляційне очікування, невпевнений ринок, акції з обмеженим правом голосу, замкнута валюта, податкові сховища, парасолька цін*) та метонімізації (напр.: *вексельний портфель* – загальноживане слово портфель у цій сполуці замінює власне

позначення кількості векселів, які лежать чи мали б лежати у портфелі; а також грошова одиниця, раунд Кеннеді, закон Еджа, застереження Джейсона, угода купівлі-продажу (як процес і як документ)) [10; 129]. Можна визначити декілька основних груп метафоричного використання економічних термінів, хоча ця класифікація є досить умовною. Виділені групи пов'язані з різними діями, процесами, професійною спрямованістю:

1) антропометричний напрям метафоризації: *«Хоч як не дивно, а людина, яка по праву носила титул «батько гривні», не вітав свою «дитину» з днем народження».*

2) метафоризація економічного терміна, зумовлена поєднанням з лексикою архітектури та будівництва: *«Гривню не випустять із валютного коридору».*

3) військова лексика як джерело метафоризації: *«НБУ при потребі готовий підтримати гривню своїми інтервенціями».*

4) поєднання понять медицини та економіки під час метафоризації: *«Наступним якісним стрибком у розвитку підприємств має стати грошова ін'єкція від інвестора».*

5) метафоризація економічної термінології у поєднанні з лексикою побуту: *«Великий банк може стати справжнім фінансовим супермаркетом для своїх клієнтів, надаючи їм широкий спектр послуг».*

Цікаво, що джерелом новоствореної метафори можуть бути різні лексеми, що позначають:

- назви будівель та їхніх частин (*«податкові сховища»* – області з низьким оподаткуванням; *«ринкова ніша»* – сегменти ринку, виділені фірмою на основі аналізу інформації, які забезпечать їй прибутки);

- назви одягу та його елементів (*«акційне манто»* – стан фірми, що є юридичною особою, але не здійснює комерційну діяльність; *«комірці сірі, білі, сині»* – позначення окремих категорій осіб найманої праці стосовно їхньої професійної приналежності);

- назви деталей туалету, прикрас («*парасолька цін*» – підтримування цін на певному рівні, який встановлено фірмою-лідером в якійсь галузі виробництва чи торгівлі).

б) метафоризація економічної термінології у поєднанні зі спортивною лексикою: «*Однак безальтернативність НБУ як основного гравця і твердість його курсової політики примусили ринок заспокоїтися*».

7) науково-технічна лексика як джерело метафоризації економічної термінології: «*Двигуном емісії нових карток в Україні, як і раніше, залишається укладання договорів на зарплатне обслуговування з корпоративними клієнтами*».

Оригінальні терміносполуки метафоричного походження виникають як результат поєднання понять, здавалося б, несумісних галузей науки, наприклад, терміноодиниць економіки та ботаніки чи зоології: «*дерево*» цілей і завдань – структурна модель ухвалення рішень, яка є інструментом програмно-цільового управління; «*тиск на ведмедів*» – заходи, які офіційно запроваджують центральні банки для того, щоб мати вплив на спекулянтів на валютній біржі; «*дикі качки*» – люди в компанії, які на декілька років отримують свободу для впровадження власних проектів. Фірми часто використовують так звану програму «*диких качок*» для боротьби з бюрократичними тенденціями; «*повітряний змій*» – вид економічного злочину з використанням комп'ютерів. У мову економічної галузі існують термінологічні сполуки, пов'язані навіть із життєдіяльністю людини: *грошовий голод* – нестача ресурсів грошей держави, зумовлена недостатністю валютних коштів; *біржова паніка* – різке погіршення кон'юнктури біржового ринку, зумовлене непередбаченими кризовими явищами в економіці, політиці, стихійним лихом [9; 12]. Супроводжується різким падінням (зростанням) курсів різних валют, зниженням котирування цінних паперів, різкою зміною цін; *акції з обмеженим правом голосу* – акції з обмеженою (обумовленою) кількістю власників, які мають право брати участь у голосуванні на зборах акціонерів. Зміни, що проходять у мові, нерідко мають прояв динамічних процесів. Мовознавці назвали це явище «*активні процеси*» як

найбільш чітку форму прояву мовних змін. Активним процесом в українській економічній термінології, зокрема в економічній, є поява великої кількості запозичених термінів. Українська термінологія повинна формуватися з урахуванням трьох факторів: досвіду найпоширеніших мов розвинутих країн світу; позитивної практики за останні десятиліття термінологічної школи колишнього Радянського Союзу; досвіду українського термінотворення за останні сто років у різних регіонах України та за кордоном.

Отже, сучасна українська економічна термінологія – це передусім продукт історичного розвитку суспільства, а шляхи її формування є достатньо традиційними. Кількісне зростання термінів-інтернаціоналізмів є характерною тенденцією, і це покращує взаєморозуміння галузевих фахівців, знижує ймовірність комунікативних перешкод на шляху обміну інформацією та технологіями. Стандартизація термінологічних систем на національних та інтернаціональних рівнях необхідна й актуальна, оскільки спрямована на вибір термінологічної норми та її затвердження як обов'язкового варіанту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови. Морфологія. К.: Наукова думка, 1993. 336 с.
2. Вихованець І.Р., Городенська К.Г.. Теоретична морфологія української мови. К.: Унів. Вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Грицьків А.В. Міжсистемна взаємодія як чинник термінотворення (на прикладі англійських фінансових термінів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
4. Дуда О.І. Процеси термінологізації в сучасній англійській мові (на матеріалі літератури з кредитно-банківської справи) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2001. 19 с.
5. Козловська Л.С., Товстенко В.Р. Культура наукової мови: навч.метод. посіб. для самост. вивч. дисц. для студентів кредит.-екон. ф-ту. К.: КНЕУ, 2009. 83 с.
6. Лотка О.М. Англійська термінологія фінансово-економічних взаємин : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2000. 20 с.
7. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство: підручник. Львів: Світ, 1994. 216 с.

8. Українська термінологія і сучасність: Матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. Інститут української мови НАН України. К., 1997. 239 с.
9. Чорновол Г.В. Новітня економічна термінологія та її стилістичне вживання в сучасній українській мові (на матеріалі періодичних видань) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2004. 23 с
10. Шарата Н.Г., Кравченко Т.П. Термінологічна номінація понять аграрного сектора економіки. Молодий вчений. №3(67) березень, 2019. С. 128-132.

Цимбалюк Віолетта,

Національний педагогічний університет

імені М.П. Драгоманова, м. Київ

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В ЕТИКЕТНОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

Характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, стиль, тональність залежать від гендерних (соціостатевих) і комунікативних статусів мовців. Гендерні особливості міцно вкорінені у етикетному мовленні багатьох культур, українці не виняток. Багато з них вже закладені в кожну людину на підсвідомому рівні через виховання та соціалізацію, однак потребують постійного вдосконалення.

Гендер – це соціальна стать, тобто сукупність соціальних і міжособистісних характеристик людини, які, відповідно до суспільно-історичних умов, пов'язують із належністю людини до чоловічої чи жіночої статі

Аналіз праць (Г. Відмарк, Г. Крейдлін, Л. Ставицька, О. Горошко, Я. Пузиренко, О. Петренко, Д. Петренко та ін.), присвячених мові чоловіків і жінок, свідчить про актуальність вивчення цього питання в контексті

підвищення культури ситуативного мовлення. Гендерна диференціація як природний процес, у якому біологічні відмінності між чоловіком і жінкою наділяють соціологічним значенням, відображається в ситуативній мовленнєвій поведінці суб'єктів соціуму, зокрема в етикетній комунікативній діяльності. У конкретних мовленнєвих ситуаціях етикетні форми набувають ситуативної інформації, можуть втілювати гендерну диференціацію мовлення жінок, чоловіків, стосунки між учасниками спілкування, повагу до співрозмовника, ввічливість, співчуття тощо.

Зазначимо, що фундамент системи сучасного мовного етикету становить мовний досвід попередніх поколінь, зафіксований у народних казках, піснях, художній літературі. Це стосується і гендерних особливостей, багато з яких відображають стереотипне ставлення до тієї чи іншої статі, що історично та культурно склалося протягом тривалого часу в Україні.

Однією з найважливіших сфер, що потребує ретельного вивчення гендерних особливостей етикетного мовлення, є ділова царина. Існують проблеми з визначенням, а особливо з реалізацією на практиці етикету взаємин чоловіків та жінок у діловій комунікації. Взаємини чоловіка і жінки в службовій діяльності – особлива проблема, дуже складна для окреслення відповідних принципів формування цих взаємин.

Головне в діловій субординації – посада або більш високий соціальний рівень мовців. Але належність до тієї чи іншої статі відіграє значну роль у побудові ділових стосунків, кар'єрному зростанні, службовій поведінці і конкретних комунікативних вчинках.

Проте в сфері ділового етикету існує низка рекомендацій, які є прикладом того, що в деяких випадках перевага надається жінці:

- жінка перша подає руку для рукостискання;
- жінці рекомендують чоловіка, а не навпаки;
- у службовому автомобілі жінка займає більш почесне місце і першою сідає до автомобіля;

- у службовому приміщенні жінка може прийняти допомогу чоловіка (з урахуванням його більшої фізичної сили) за необхідності пересунути чи перенести меблі або якесь важке обладнання;
- чоловік поступається жінці дорогою.

Однак, багато чоловіків і жінок все ще не знають деяких тонкощів взаємин між собою і тому допускають помилок ділового етикету, від чого застерігають фахівці з бізнесетикету.

Помилки чоловіків:

- звертання до жінок-колег зі словами “дорогуша”, “любочко”;
- манера торкатися жінок-колег руками;
- використовувати на роботі ненормативну лексику;
- телефонувати під час роботи у особистих справах,
- вилучення жінок з “кола старих добрих друзів”.

Помилки жінок:

- під час відповіді на телефонний дзвінок називати тільки своє ім'я;
- телефонувати під час роботи в особистих справах;
- тривалі розмови у приватних справах зі службового телефону.

Таким чином, належність до тієї чи іншої статі накладає на суб'єктів ділових стосунків додаткові обов'язки, що вимагає дотримання норм ділового етикету.

Нині дуже актуальним є питання дотримання гендерної рівності та подолання дискримінації за гендером. Оскільки традиційно чоловічі ролі суспільно значніші, а жіночі часто обмежуються родинними стосунками, то перші з них автоматично стають домінуючими в соціальному житті, що певною мірою позначається на прикладі мови фразеологізмів: чи пан, чи пропав; швець знай своє шевство, а в кравецтво не лізь; як не коваль, то й рук не погань; художник у душі; славний козак – опорні іменники на позначення соціальних ролей у чоловічому роді та мовленні. «Мова такою ж мірою використовує нас, як і ми використовуємо її», – зазначала видатна американська лінгвістка й феміністка Робін Лакофф. “Мова спроможна визначати у

соціальних практиках і суспільних інститутах систему соціальних символічних і психічних співвідношень, у якій чоловіки та жінки, на жаль, посідають нерівні позиції».

Наразі в Україні схвалено офіційне використання фемінітивів (у новій редакції українського правопису). Фемінітиви – це слова жіночого роду, альтернативні або парні аналогічним поняттям чоловічого роду (які зазвичай використовуються до всіх людей незалежно від їхньої статі): льотчик – льотчиця, письменник – письменниця, професор – професорка.

Структура української мови має багато суфіксів, які утворюють фемінітиви. Всього їх понад 13, але нині продуктивними суфіксами, що визначають фемінітиви, є

- 1) -к-: викладачка, депутатка, композиторка;
- 2) -ин-: мисткиня, членкиня, борчиня;
- 3) -иц-: речниця, керівниця, співзасновниця;
- 4) -ес-: критикеса, фотографеса.

Щоб утворити фемінітиви за основу беруться маскулінітиви й додається відповідний суфікс до відповідного закінчення основи.

1. До більшості основ додається суфікс -к-.
2. До основ на -ник, -ень, -ець додається суфікс -иц-.
3. До основи на -ець чи приголосний додається суфікс -ин-.
4. До іншомовних основ додаємо суфікс -ес-.

Однак за уживання таких новотворів варто послуговуватись словниками, а особливо фемінітивів, щоб завжди знайти правильну форму.

Суфіксальний спосіб творення назв жіночих професій нині поширений у живому спілкуванні, за винятком окремих слів, у яких відповідний суфікс змінює лексичне значення, наприклад: секретар – секретарка, друкар – друкарка та деякі інші. Слово секретар означає людину за її офіційною посадою (найчастіше виборною) на зразок секретар сільради, секретар правління та іменником секретарка не замінюється, хоч на цій посаді працює й жінка. А іменник секретарка означає дівчину або жінку, що працює технічним

секретарем. Така ж лексична невідповідність спостерігаємо й в іменниках друкар – друкарка. Іменник друкар означає особу (і чоловіка, і жінку), що працює в друкарні, а словом друкарка називається жінка, яка друкує на друкарській машинці.

Використання фемінітивів є важливою складовою нашого мовлення. На жаль, ставлення до них у сучасному суспільстві неоднозначне як і серед жінок, так і чоловіків. Іноді самі жінки не хочуть, щоб про них говорили з використанням фемінітивів. Буває така суб'єктивна реакція: коли жінку називають іменником чоловічого роду (наприклад, директор) – це ніби її «підіймає» до рівня чоловіка, а називання фемінітивом (директорка) – наче залишає на нижчому рівні. Але використання фемінітивів у жодному разі не ображає та не принижує жінку, а навпаки, демонструє, що вона є повноцінно суб'єктна в діловій царині. Що вона, зрештою, варта того, аби мати для себе в мові окреме наймення. Фемінітиви допомагають боротися з багатьма стереотипами, що склалися історично.

Також прогалина у використанні фемінітивів існує через примусову русифікацію, що тривалий час тривала в нашій державі. Система російської мови інша, там немає стільки суфіксів на позначення фемінітивів, як в українській, їх лише чотири, і більшість з них має негативне забарвлення.

Фемінітиви – це не данина моді, як часто вважають, вони здавна властиві українській мові. В одинадцятитомному словнику української мови є більш ніж три тисячі іменників-фемінітивів. «Словарь української мови» за редакцією Бориса Грінченка, укладений у 1907-1909 роках, теж містить фемінітиви. У першому українському друкованому словнику – «Лексиконі» Лаврентія Зизанія (1596) – вже було сім жіночих означень. У новому правописі, зокрема, затвердили використання та найпродуктивніші моделі творення фемінітивів. Але багато з тих, що зафіксовані у словниках, ми досі повноцінно не використовуємо. Наприклад, слово «депутатка» давно є в словнику, однак люди ще досі дискутують, чи можна його вживати.

З 2005 року і донині вживання фемінітивів збільшилося приблизно в 10-11 разів, про що свідчать матеріали ЗМІ, публіцистичні тексти. Є велика вірогідність, що у найближчому майбутньому фемінітиви міцно ввійдуть в етикетне мовлення українців.

Як бачимо, нормативні уявлення про “мужність” (маскулінність) і “жіночність” (фемінність) хоч і відображають певні реалії, в цілому є не чим іншим, як стереотипами суспільної свідомості.

Гендерний стереотип – це спрощений, стійкий, емоційно забарвлений образ поведінки і рис характеру чоловіків і/чи жінок. Стереотипи виявляються в усіх царинах життя людини: самосвідомості, міжособистому спілкуванні, міжгруповій взаємодії.

Гендерні стереотипи визначають статусні характеристики чоловіків та жінок, закріплюючи домінувальне становище чоловіків і дискримінаційні практики щодо жінок.

Мішелю де Монтеню належить такий вислів: «Ввічливість нічого не варта, але дає багато». Дотримання норм і особливостей, включаючи гендерні, допоможе досягти бажаної мети й успіху. Це є дуже необхідна умова для досягнення комунікації між колегами, сприяє взаємодії з іншими людьми, тому від цього чинника залежить кар’єрне зростання кожного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гендерний підхід: історія, культура, суспільство. За ред. Л. Гентош, О. Кісь. Львів: ВНТЛ – Класика, 2003. – 250 с.
2. Кучерук О. Гендерні особливості спілкування в етикетних мовленнєвих ситуаціях // Дивослово. - 2005. - № 8. – С. 56-58.
3. Осіпова Т. Ф. Гендерний аспект комунікативної поведінки людини: параметри вербальної і невербальної комунікації // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2012. – № 7. – С. 109-120.
4. Плачинда Г. Словничок фемінітивів для прес-офіцерів та прес-офіцerek територіальних управлінь державної служби України з надзвичайних ситуацій. – К., 2018. – 16 с.
5. Прищак М.Д., Залюбівська О.Б., Слободянюк О.М. Ділове спілкування. – В.: ВНТУ, 2015. – 128 с.

б. Стахів М. Український комунікативний етикет: Навч.-метод. посіб. – К.:Знання, 2008. – 245 с.

Шевчук Світлана,
завідувач кафедри культури української мови
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, професор

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МОВНОЇ ОСВІТИ: НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

Розбудова незалежної Української держави спонукає до преосмислення фундаментальних складових національної системи освіти: навчально-виховних та науково-методичних засад. Оновлення сутності навчання є визначальним у реформуванні освіти в Україні й передбачає приведення його у відповідність до сучасних потреб суспільства. Виникає об'єктивна потреба створення і впровадження в систему професійної освіти нової моделі фахової комунікації, тобто мовної освіти. Вибудовуючи модель лінгвістичної освіти, маємо враховувати мовну ситуацію в Україні і мовну політику. Цинічне обрусительство, яке кодувалося в більшовицьку добу під українсько-російським білінгвізмом, зумовило виховання не двомовної особистості, не рівноправне функціонування двох близькоспоріднених мов, а потворну суржикізацію. За цих умов українська мова втратила свої неповторні риси, а російська перетворилася в такий конгломерат, що справжньому росіянинові, що потрапляє в Україну, за словами Бориса Олійника, треба пропонувати синхронний переклад «из русско-малорусского на русский». Як не дивно, коріння зросійщення криється в освіті. Адже у другій половині 30-х років Україна змушена була зійти зі шляху освітньої багатомовності і перейти на

шлях російсько-української двомовності, що виховала «суржикізовану особистість», у мовленні якої штучно об'єднуються елементи української і російської мов без дотримання літературних норм (*співпадати, співставляти, приймати участь, ужасна біль тощо*). Отже, суржик – це «елементи двох або кількох мов, об'єднані штучно, без додержання норм літературної мови; нечиста мова» [1, 854], лінгвомутація, але він є реалією нашого мовного буття.

Ми маємо зреалізувати найоптимальнішу модель в навчанні мови, якою вже давно послуговується цивілізований світ: оволодівати мовою на комунікативних засадах. Вищі навчальні заклади покликані готувати (крім філологів) не теоретиків-мовознавців, а всебічно розвинену, національно-свідому особистість, яка відповідно до потреб фаху вмітиме користуватися мовою. Що, випускникові потрібні передусім дефініції граматичних категорій, вісімдесят правил правопису часток з різними частинами мови, а тим паче – десятки винятків з них? Чи може тонкощі пунктуації? Ні, ні, і ще раз ні! Йому доконечно потрібно буде брати участь у діалогах і полілогах, у перемовинах, виступати на зборах, нарадах, семінарах, мітингах, вести телефонну розмову, а понад усе – брати участь у розмаїтих етикетних мовленнєвих ситуаціях. Комунікативність має бути зорієнтована передовсім на рідну мову. Наразі велика потреба в комунікативно розкріпаченій особистості: такі люди мають бути у Верховній Раді, у Кабінеті Міністрів, адміністрації Президента, вони повинні обіймати керівні посади, працювати у сфері обслуговування. Комунікативний підхід до вивчення української мови допоможе вирішити важливі державні проблеми: установити в Україні належний мовний контакт зі світом, органічно влитися їй у європейський простір, створити у країні культ державної мови, яка є головним чинником державотворення, найприкметнішою ознакою нації.

Сьогодні найоптимальнішою видається модель, за якою в освітньо-лінгвістичному просторі українській мові відводиться найпочесніше й найпрестижніше місце (звичайно, поряд з рідною мовою мають викладатися інші мови).

Рідна мова відчиняє двері у простір інших наук, тобто є засобом пізнання усіх загальноосвітніх дисциплін.

Тільки тоді ми утвердимо державну мову, коли студенти усвідомлять потребу знання цієї мови як першочерговий обов'язок громадянина суверенної держави.

Без сумніву, викладання української мови не може бути однаковим для студентів усіх без винятку спеціальностей. Проте можна говорити про удосконалення загальнодержавних орієнтирів і засад викладання рідної мови у вищій школі, забезпечення належних умов для оволодіння мови на найвищому рівні. Поки що відведений обсяг аудиторних занять з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)», що в переважній більшості неспеціальних вищих навчальних закладів є єдиним курсом з вивчення рідної мови, зміст відповідних програм і підручників, рівень володіння українською мовою викладачів інших дисциплін не дозволяє забезпечити підготовку фахівців, які б правильно послуговалися мовними засобами вираження думок залежно від мети і змісту висловлювання: семантично точно і стилістично доречно вибирали слово.

Отже, ми маємо значно розширити зміст цієї навчальної дисципліни і залежно від профілю навчального закладу спрямувати цей курс на прищеплення майбутнім спеціалістам навичок професійного спілкування, тобто оволодіння навичками оптимальної мовної поведінки.

Для досягнення вагомих результатів мовна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі повинна здійснюватися упродовж усіх років навчання і завершуватися державним екзаменом з української мови.

На першому курсі доцільно ввести предмет «Основи комунікації» (комунікативно-діяльнісний принцип забезпечить володіння мовою у процесі спілкування). Вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» доцільно розпочинати на 2-3 курсі: студенти вже набудуть фахових знань, оволодіють відповідною термінологією, і перед ними не постануть труднощі, пов'язані з уживанням цієї термінології. Цей курс не

передбачатиме сліпого запам'ятовування певного набору термінів, хоча з'ясування правильних українських еквівалентів вкрай потрібне. Звичайно ж, урахування майбутнього фаху під час вивчення української мови не повинно обмежуватися з'ясуванням лише термінологічних проблем, структура курсу має відповідати потребам певної спеціальності. Зазвичай досягають мети ті викладачі, які вміють відтворити в умовах занять фрагменти професійної діяльності, змоделювати навчання, наближене до умов комунікативної діяльності у різних сферах суспільного життя.

Крім цього, варто подавати лексико-граматичний матеріал у комунікативному аспекті. Комунікативні завдання повинні мати проблемний характер, що сприяє розвитку розумових здібностей студентів, репродуктивного їх мислення.

Україномовна підготовка у вищій школі має містити і «Культуру наукового мовлення», що покликана підготувати студента-випускника до написання й захисту дипломної роботи, отже, зорієнтована на поглиблення знань про науковий стиль мовлення, осягнення умінь і навичок самостійно формулювати думку українською мовою, аргументувати наукові положення, створювати чітко структурований, логічний науковий текст, редагувати його.

Ця дисципліна повинна містити також потрібні відомості з риторики, якщо студенти не слухають окремого курсу такого спрямування. Хоча у навчальні палани багатьох спеціальностей уведено дисципліни: «Основи науково-дослідної роботи», «Методологія наукових досліджень», які мають підготувати студента до самостійного наукового дослідження, вони не зорієнтовані на вироблення мовних навичок, їх викладають не лінгвісти, а фахівці з інших галузей знань, які, на жаль, часто й самі не володіють українською мовою досконало.

Спеціальна лінгвістична підготовка потрібна також студентам, які отримують кваліфікацію «Магістр». Можна ввести спецкурс (на вибір) «Лінгводидактичні основи роботи у ВНЗ», що підготує випускників до виголошення українською мовою лекцій зі спеціальних дисциплін, подасть

відомості про навчально-науковий та власне науковий різновид стилю. Крім того, цей спецкурс підготує студентів до написання наукових публікацій, доповідей, редагування текстів наукового стилю.

Слід окремо наголосити на потребі лінгвістичної підготовки усього викладацького складу вищих навчальних закладів. Викладання української мови треба обов'язково впровадити на курсах підвищення кваліфікації викладачів ВНЗ, позаяк рівень володіння мовою безпосередньо пов'язаний з якістю викладання. З огляду на активне впровадження системи менеджменту якості керівництво вищих навчальних закладів повинне створити оптимальні умови для тих викладачів, які бажають удосконалити своє мовлення, адже від цього залежить якість освітньої послуги.

У курсі мови для викладачів варто звернути увагу не тільки на усне мовлення, але й писемне, бо саме викладачі є авторами підручників і посібників, якість яких на сьогодні часто є невисокою не тільки внаслідок легковажного ставлення, поспіху, але й унаслідок слабкої мовної підготовки. У навчальній літературі чіткість теоретичних положень, логічність аргументації і простота викладу надзвичайно важливі, і жоден літературний редактор не зможе виправити усі хиби, яких припустився автор, бо редактор не володіє знаннями зі спеціальності, з якої написано підручник. Отже, лінгвістична підготовка для викладачів повинна бути спрямована на оволодіння нормами вимови, наголошення, слововживання й граматики, усунення мовленнєвих помилок, які є типовими, а також на підготовку викладача до усного спілкування українською мовою та створення фахових текстів науково-навчального та власне наукового характеру. Викладачі інших дисциплін не повинні відчувати мовленнєвого дискомфорту.

Для вищих навчальних закладів, які надають освітні послуги громадянам інших держав, актуальною є проблема мовної підготовки іноземних студентів. Дивним видається те, що на підготовчому відділенні як базову іноземним студентам викладають російську мову, хоча навчання у вищому навчальному закладі офіційно провадять українською. Можна зрозуміти викладання

російської мови з огляду на її активне функціонування у багатьох великих містах, однак, віддаючи перевагу російській під час підготовки іноземного студента, ми водночас підкреслюємо залежність нашої держави від сусідньої, не готуємо студента до українського навчання, і змушуємо викладачів спеціально послуговуватися російською мовою в групах іноземних студентів.

Насамкінець окреслю найсуттєвіші завдання щодо мовної освіти у вищих навчальних закладах:

- Викладання української мови у вищих навчальних закладах потребує суттєвого реформування, перегляду навчальних планів і програм. Лінгвістичну підготовку фахівця потрібно здійснювати протягом тривалого часу в декілька послідовних етапів, кожен з яких матиме чіткі завдання. Варто вивчати дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)», зробивши акцент на вивченні ультуро мовних аспектів, які не розглядають в школі, але потрібні у професійній діяльності.

- На четвертому (випускному) курсі, коли студенти виконують дипломну роботу (проектування), варто увести лінгвістичну дисципліну, метою якої стане забезпечення якісної підготовки до самостійного продукування наукового тексту, його редагування та захисту його положень.

- Майбутні магістри повинні отримати спеціальну лінгвістичну підготовку для педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах.

- Через те, що переважна більшість викладачів фахових дисциплін не отримали повноцінної мовної підготовки у ВНЗ або навчалися не українською мовою, доцільним є обов'язкове вивчення спеціального курсу української мови під час підвищення кваліфікації викладацького складу, що дасть змогу підвищити якість освітніх послуг.

- На особливу увагу заслуговує також лінгвістична підготовка іноземних студентів, зміст і якість якої на сьогодні викликають багато питань.

З огляду на все сказане, «мова – містичне ядро нації, тобто щось об'єктивно дане, що живе у підсвідомих глибинах етнографічної маси та що

може видобутися на поверхню свідомости і стати керманичем усіх національних змагань у всіх ділянках життя» [2, 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 9. – 916 с.
2. Чехович К. Думки О. Потебні про національність / К. Чехович. – Львів, 1931. – С. 3.

Яценко Віталій,

Національний педагогічний університет

Імені М.П. Драгоманова, м.Київ

ТЕРМІНИ ЗІ СФЕРИ РОЗРОБКИ «ІТ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

При написанні цього тексту я довго думав, про що б розповісти, аби це було цікаво і була змога розкрити перспективи моєї спеціальності зі сторони зацікавленого виконавця. Тому я вирішив написати і докладно розповісти про аспекти розробки комп'ютерних ігор.

Перш за все потрібно визначитися, що хочеться бачити в результаті. Це найперший етап розробки – *ентузіазм і бажання*. Тут головне уміти «творити», тому цей етап ми пропустимо.

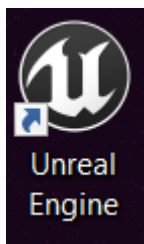
Після того, як ми наважилися створити гру, треба прочитати безліч літератури для того, щоб навчитися працювати з різними редакторами («*едіторами*»), ігровими рушіями та іншими програмами.

Ігровий рушій (англ. «*Video Game Engine*») – програмний рушій, центральна програмна частина будь-якої відеогри, яка відповідає за всю її технічну сторону, дозволяє полегшити розробку гри шляхом уніфікації та систематизації її внутрішньої структури. Важливим значенням рушія є можливість створення багатоплатформових ігор. У свою чергу,

багатоплатформова гра/програма – програма, що має свої офіційні копії додатків або розширень, портована, або має потенціал до портування на інші платформи (наприклад, *PC; Android; PlayStation, Xbox, iOS*). Також важливо визначитися з **оберненою сумісністю** – здатністю програми працювати як на нових поколіннях техніки, так і використання старішої техніки. Нині *Sony* стартувала продажі своєї нової *PlayStation 5*, у якої наявна обернена сумісність, тобто ігри з *PS 4* без проблем можуть перекочувати на консоль новішого покоління.

Якщо вже ми готові працювати, то обираємо собі рушій та починаємо розробку.

Для початку, визначимося, якою буде гра за жанром і виглядом. У моєму випадку це буде «*horror PT(Playable Teaser)*» з виглядом від *першої особи* з елементами *пазлів* та *психологічним впливом* на гравця.

1. Ігровий рушій Unreal Engine

2. Ігровий рушій Unity

3. Ігровий рушій FPS Creator

Вище зазначено найпопулярніші рушії у розробників.

WARNING! Для їх використання потрібен продуктивний ПК.

Для початку, розробнику потрібно ознайомитися з інтерфейсом (місцем роботи та кнопками взаємодії) програми. Для цього на офіційних сайтах є посібники з використання.

Тепер потрібно викликати свого внутрішнього художника і дизайнера, щоб створити на полі (пустому місці без об'єктів) *спрайти* – малюнки об'єктів; або *текстури* – видимі фізичні об'єкти у пустому просторі. Взагалі, цей процес забирає дуже багато часу (порівняно з часом на вигадання сюжету, теми, основ гри). Далі йде процес перевірки і тестування, що входить до цього ж

етапу створення, або реалізації задумки. Після упевнення, що “ескіз” гри готовий, можна розпочинати етап запису – завантаження або власний студійний запис фонових звуків, мелодії та шумів, голосу, тощо. Цей етап є досить важливим, адже слухове сприйняття має більший вплив на емоції, ніж зорове. А для поточного жанру гри це дуже важливо. Тож, шукаємо ідеальний «*ембієнт*» і записуємо свій “прекрасний” голос.

Ambient – напрямок електронної музики, що характеризується відходом від лінійно розгорнутої мелодичної лінії, характерної класичній електронній музиці, в бік вільної композиції звукових ефектів. Як правило, звукові ефекти пов’язуються постійно повторюваною фразою електроперкусії, яка також організує твір ритмічно. Тоді як в більшості музичних напрямків – від класики до панк-року – конструктивною віссю твору є гармонічна послідовність, то в музиці ембієнт, розгортання твору відбувається через оперування барвою звуку та атмосферою звучання. Характерним композиційним прийомом також є повторення короткої мелодійної фрази, яка при кожному повторі мінімально модифікується.

Приклад можна прослухати за посиланням (Ctrl + клік мишею; наявність відкритого доступу до мережі Інтернет).

Тож, що ми маємо? Готовий ескіз гри і музичний супровід. Залишилось це все скомпонувати відповідно до сюжету.

Так, для створення гри не обов’язково знати мову програмування, але для корегування й оптимізації певних процесів все ж таки варто хоча б розуміти, як працювати з кодом певної мови програмування.

Що ж, після компонування та імпорту сюжету в проект залишається лише все прикрасити спецефектами і створити кілька презентаційних відеороликів. У цьому нам допоможуть програми-едітори (програми для редагування чи створення особливих відео, фото чи музики) і загальнодоступні «*пресети*», тобто уже готові до використання ефекти. Але не варто забувати, що деякі пресети потребують сторонніх «*плагінів*» – незалежно скомпільованих програмних модулів, що динамічно підключаються до основної програми,

призначені для розширення або використання її можливостей. Так, по суті, при створенні об'єктів у ігровому рушії чи програмі 3D-моделювання, ми використовуємо ті ж плагіни.

Процес створення відеоролика, музики OST (Original SoundTrack) досить тривалий, ледь не рівний з попередніми довгими процесами створення. Це фактично оприлюднення проекту, адже для публікування потрібен *опис*, *знімки* та *відео* з ігрового процесу для зацікавлення користувачів.

Зазвичай, розробники спілкуються “своєю мовою”, тобто оригінальні назви чогось зв'язаного з проектом адаптують до своєї мови. Тому ми можемо спостерігати, як поступово поширюються ці слова. Наприклад, «*скріншот*» – знімок екрана.

І ось після всіх старань у нас є готовий проект і ми навчилися новим словам, що прибули до нас з інших мов і загалом використовуються.

ЗМІСТ

<i>Варавкіна Зінаїда</i> <i>Стогній Ірина</i> ОБРАЗНІСТЬ ТА ЕКСПРЕСІВНІСТЬ ЗВЕРТАНЬ У ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА	3
<i>Виноградова Юлія</i> ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЯ: РЕАЛЬНА ЗАГРОЗА ВІРТУАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ЧИ НАДУМАНА ПРОБЛЕМА?	9
<i>Войтенко Юлія</i> ВПЛИВ ПОП-КУЛЬТУРИ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ ЛІТЕРАТУРНУ МОВУ	13
<i>Гаврись Віта</i> УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОЧОГО ПИСЬМА	16
<i>Гевела Марія</i> АВТОРСЬКІ НЕОЛОГІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	24
<i>Глуцик Сергій</i> ТРАНСПОЗИЦІЙНІ ТА ОМОНІМІЧНІ НЕЧЛЕННІ ОСНОВИ ІМЕНУВАНЬ ЛЮДЕЙ У ХVІІІ СТОЛІТТІ	27
<i>Дияк Олена</i> ПРИЙОМИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	31
<i>Забіяка Іван</i> УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО І НАРОДНА ПІСНЯ	36
<i>Загребельна Ніна</i> <i>Яретик Микола</i> РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КОНКУРСУ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ІМЕНІ ПЕТРА ЯЦИКА В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В СВІТІ	40
<i>Карпінська Вікторія</i> СПОРІДНЕНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ МОВ: ЗА І ПРОТИ	47
<i>Кас'ян Катерина</i> УКРАЇНСЬКА МОВА ТА СВІТ	51

<i>Кіндерес Катерина</i> МОВНИЙ ПАРАДОКС» В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ)	57
<i>Козолуп Ангеліна</i> БАГАТСТВО І СИЛА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	60
<i>Линник Тамара</i> ХТО Я? ... УКРАЇНЕЦЬ?	65
<i>Линовицька Анна</i> ДІАЛЕКТИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	67
<i>Лобода Тетяна</i> ФУНКЦІОНУВАННЯ «ВАРІАНТНОЇ» ПРАВОПИСНОЇ СИСТЕМИ В ДІАСПОРІ	74
<i>Наконечний Ігор</i> ОСНОВНІ РИСИ МИЛОЗВУЧНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	79
<i>Панаріна Дарина</i> ІСТОРІЯ ПРАВОПИСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	83
<i>Панасюк Анастасія</i> ШЛЯХИ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ВПРОВАДЖЕННЯ	87
<i>Руднік Юлія</i> ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АСПЕКТІ МИНУЛОГО І СЬОГОДЕННЯ	91
<i>Синяцок Марія</i> ДЕЯКІ МОДЕЛІ ЛЕКСИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ ПОМИЛОК В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	95
<i>Товстенко Вікторія</i> ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ	99
<i>Цимбалюк Віолетта</i> ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ В ЕТИКЕТНОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ	116
<i>Шевчук Світлана</i> НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МОВНОЇ ОСВІТИ: НАВЧАЛЬНО- ВИХОВНІ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ	122
<i>Яценко Віталій</i> ТЕРМІНИ ЗІ СФЕРИ РОЗРОБКИ «ІТ» В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	128

Наукове видання

УКРАЇНСЬКА МОВА ВЧОРА, СЬОГОДНІ, ЗАВТРА В УКРАЇНІ І СВІТІ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції*

10 листопада 2020 року

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за точність наведених фактів, цитат, власних імен та інших відомостей.

Підписано до друку Формат 60x84/8.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. др. арк.. Обл.-вид. арк..
Наклад прим. Зам. №
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002. (044) 239-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова (044) 239-30-26